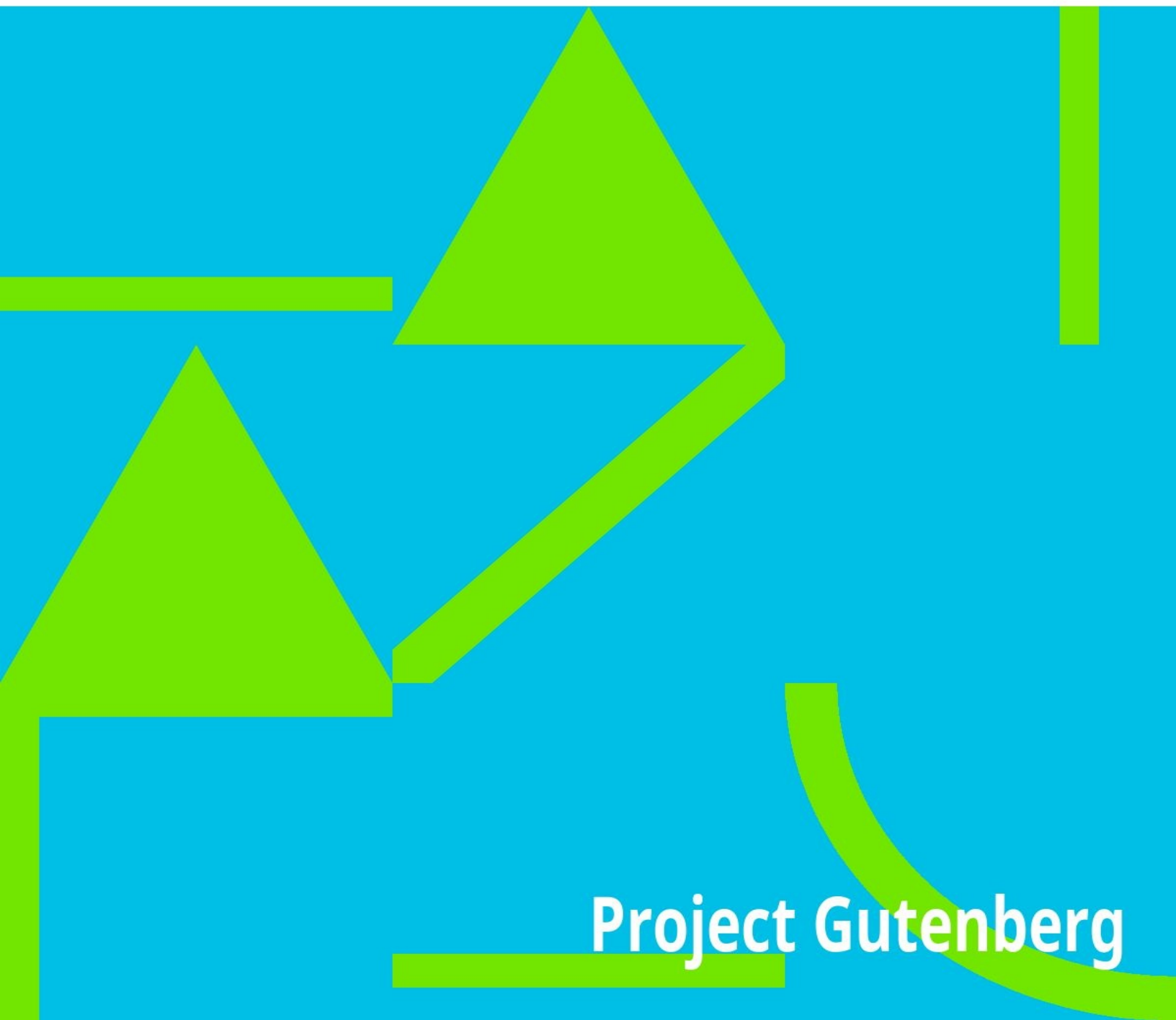

Rahan orja

Eino Leino

An abstract geometric design featuring several bright green shapes on a solid blue background. The shapes include a large triangle on the left, a horizontal bar, a diagonal bar, a vertical bar, and a curved bar. The text "Project Gutenberg" is written in white at the bottom right.

Project Gutenberg

The Project Gutenberg EBook of Rahan orja, by Eino Leino

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

Title: Rahan orja

Author: Eino Leino

Release Date: December 20, 2004 [EBook #14386]

Language: Finnish

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK RAHAN ORJA ***

Produced by Tapio Riikonen

RAHAN ORJA

Kirj.

Eino Leino

1912.

[Orja-romaanien järjestys: Työn orja, Rahan orja, Naisen orja, Onnen orja.]

1.

Toukokuu oli kylmä ja sateinen. Ajurinhevoset olivat liukkailla puukaduilla kompastelleet, matkailijat värisseet autoissa ja vetoisissa hotellihuoneissaan.

Mutta nyt oli kesäkuu koittanut ja lämmin, aurinkoinen laine yli maailmankaupungin kattojen laikahtanut.

Siksi olikin koko Parisi liikkeellä.

Kihisivät kansaa suuret bulevardit, vierä ajopelien lakkaamaton jono leveällä valtatiellä kohti Boulognen metsää.

Oli ylhäisen maailman määrätunti. Koko kansainvälinen kapitalismi edusti itseään. Automobilin nurkkaan nojautuen istui tuossa ranskalainen rahamies, jonka sanoja kautta Europan pankkimailman kuunneltiin kunnioituksella. Mutta muhkealla kaksivaljakolla hänen takanaan ajoi amerikalainen miljardööri, joka hänkin oli hetkeksi trustihuolistaan vapautunut ja tehnyt tuon välttämättömän virkistys- ja sivistysmatkan Seinen kimmeltävään tulikaupunkiin.

Useimmilla heistä oli nainen rinnallaan. Kenellä oma, kenellä ostettu, kenellä elämän ystävä, kenellä tuokion säkenöiväksi huviksi jalokivillä koristettu.

Paljon oli Johannes Tamminen nähnyt maailmaa. Mutta Pariisi, mutta vanhan maailman suuri sulatusuuni, häneltä oli vielä jäänyt näkemättä.

Nyt hän oli ollut viisi vuotta naimisissa. Viisi pitkää vuotta hän oli tehnyt työtä ja ahertanut, ei työtä työn vuoksi enää, vaan työtä rahan ja keltaisen kullan vuoksi kuuluakseen kerran elämässään näihin muutamiin tuhansiin etuoikeutettuihin, jotka maanpiiriä hallitsevat ja joiden tahdosta joka hetki nousi ja kaatui myrjadien elämän-onni.

Ei hän ollut päämääräänsä päässyt vielä. Mutta hän oli jo pitkällä ja toivoi jumalan ja vuorineuvos Rabbingin avulla aina pitemmälle pääsevänsä.

Hän oli Rabbingin miljonaliikkeen osastopäällikkö Helsingistä.

Rabbing oli aikonut käyttää häntä hyväkseen, ja käyttänytkin. Mutta myöskin Johannes Tamminen oli osannut olla varoillaan. Hän oli tehnyt myöskin ominpäin eräitä onnistuneita osakekauppoja ja ansainnut niillä sievän omaisuuden.

Nyt hän oli omaksi ja ehkä vielä enemmän vaimonsa virkistykseksi lähtenyt lyhyelle huvimatkalta Pariisiin. Ja nyt hän vierähti tuossa samassa ajopelien pyöräyttävässä paljoudessa kohti Boulognen metsää, vaimo vierellään, lapsi ja tämän hoitajatar vastapäätään.

Toisella istuimella heitä vastapäätä istui Signe, hänen vaimonsa serkku ja Johanneksen ensimmäisen, pettyneen lemmen esine, jonka isän, vapaaherra Carpin, samoin kuin Rabbinginkin, he tiesivät tuolla puistoravintolassa tapaavansa.

Johanneksen katse viipyi tällä hetkellä hänen lapsessaan. Herttainen,

suurisilmäinen tyttö se oli, Seidi nimeltään. Äidin piirteet, isän päänmuoto. Ja kun hän nauroi, oli kuin olisi itse aurinko nauranut vastaan hänelle ja vanhat puurivit tien kahdenpuolen vertyneet toisen verran vihreämmiksi.

Seidi oli heidän ainoa lapsensa. Irene ei ollut suostunut useampia synnyttämään.

Sekin oli ollut joskus riidan-aihe heidän välillään, sitten Johannekselle pitkän, kalvavan kaunan syy.

Nyt he eivät riidelleet enää. Nyt ei Johannekselle olisi enää pälähtänyt päähänsäkään tuntea kaunaa tuota vierasta naista kohtaan, joka istui hänen vierellään, jonka kosketuksen hän tunsu, mutta joka oli hänestä sielullisesti niin kaukana kuin on taivas maasta erotettu.

Oli Johannes ollut yksinäinen ennenkin. Mutta yksinäisemmäksi hän oli tuntenut itsensä vasta avioliitossaan.

Kuitenkin hän oli jatkanut ja jatkoi edelleen aviollista yhdys-elämää vaimonsa kanssa.

Se juuri muodosti hänen sisällisen häpeänsä. Sillä Johannes häpesi, häpesi niinkuin voi ihminen hävetä, joka tuntee hetki hetkeltä syvemmälle lokaviemäriin syöksyvänsä, joka huomaa kurjuutensa, näkee perikatonsa, mutta jolla ei kuitenkaan ole voimaa eikä tahtoa kylläksi temmatakseen irti itseään ja suurimmankin sielullisen tuskan uhalla itseään korkeammalle elämänportaalalle kohottaakseen.

Eikä hän hävennyt itseään ainoastaan nyt, vaan aina. Eikä ainoastaan yöllä, vaan myöskin päivällä, ei vain vaimonsa seurassa, vaan kaikkialla, missä hän liikkui, kotona ja kaduilla, kahviloissa ja liikekonttoreissa.

Toiset ihmiset kulkevat tuska, toiset elämäntoivo tai riemu kantapäillään. Johannes oli saanut ainaiseksi saattajakseen häpeän ja jäytävän itse-inhon, jonka keralla hän nukkui ja joka jälleen aamulla avosylin kohtasi häntä.

Eikä hän kuitenkaan voinut pitää itseään ulkokohtaisesti suurempana syyllisenä kuin muutkaan ihmiset. Niin pian kuin hän rupesi omia tekojaan ja sielunliikkeitään niihin vertaamaan, joita hän alituisesti näki ja kuuli ympärillään, täytyi hänen tunnustaa, että hänellä sittenkin mahtoi olla vielä yhtä ja toista kadotettavaa omasta sisäisestä jumalankuvastaan.

Myöskin muut olivat luonnon syntiinlangenneita lapsiparkoja, mutta he eivät siitä välittäneet. Myöskin muut olivat alastomat, mutta eivät hävenneet.

Miksi siis hänen, Johanneksen, täytyi alituisesti kantaa tätä häpeänkuormaa, jonka hän ei nähnyt ketään ympäristössään raskauttavan? Miksi siis hän yksin kärsi asemasta ja asioista, jotka useimpien muiden mielestä olivat aivan luonnollisia, vieläpä olisivat jollekulle toiselle voineet olla ylimpänä autuutena?

Se mahtoi johtua hänen liian lähellä piilevästä talonpoikaisesta sukuperästään.

Johannes oli usein epäillyt tuota. Mutta silloin hän oli aina suuttunut itselleen ja päättänyt olla asiaa enempää ajattelematta.

Sillä täytyihän ihmisen voida sen verran omasta alkuperästään vierautua. Täytyihän voida kasvaa, kehittyä ja muuksi muodostua. Olihan koko maailmankehitys tuota tietä käynyt. Eihän voitu palata takaisin enää alkuihmisiin.

Oltiinhan nyt yhteiskunta-eläimiä. Ja olihan avioliitto yhteiskunnallinen laitos, jolla sellaisenaan oli vain vähän tai ei mitään rakkauden kanssa tekemistä.

Ja raha oli yhteiskunnan perustus. Se hallitsi, jolla sitä oli. Ja jolla sitä ei ollut, tuli hallituksi. Näin oli raha myöskin kaiken onnellisen avio-elämän perustus. Sillä eihän voinut elättää vaimoaan ja lapsiaan omaamatta edes jonkinlaista yhteiskunnallista valta-asemaa.

Sivistynyttä vaimoaan, sivistyneitä lapsiaan nimittäin. Työväestölle, köyhälistölle se kyllä kävi päinsä, ja sai käydä päinsä! Mutta hehän olivatkin orjia, työn orjia, ja orjia tulisivat myös heidän lapsensa olemaan.

Ja mikä hän itse oli? Rahan, kiiltävän kullan orja siis.

Tuosta syvästä lähdesuonesta kumpusi toinen hänen sisäisen häpeänsä syy.

Se oli hänen entisen sosialistisen olentonsa aiheuttama.

Johannes voi kyllä huumata itseään, mutta ei unohtaa. Olla ajattelematta kyllä, mutta ei aistimatta ja havaitsematta. Jokaiset työmieskasvot kadulla syyttivät häntä. Jokainen yläluokan huulilta valahtanut, alaluokkaa halventava lause sai hänen sydämensä kummallisesti sävähtämään.

Siellä olisi hänen paikkansa ollut eikä täällä. Siellä jossakin, alhaalla, pimennossa, hän olisi kenties vielä kerran voinut sisäisen rauhansa ja sopusointunsa saavuttaa.

Mutta se oli liian myöhäistä jo. Hänen elämänvirtansa oli kerran luotu vierimään, hänen kohtalonpyöränsä pyörimään. Täytyi mennä, minne se vei, tuskaan tai riemuun, kurjuuden kuiluun tai aineellisen hyvinvoinnin kukkuloille.

Mutta miksi hän häpesi aineellista hyvinvointiaan? Siksikö, että hän ehkä paremmin kuin monet muut tiesi, mitä sen alla oli, ja kuuli sen maanalaisen kuminan, joka juuri tämän kaupungin kaduille oli niin monet barrikadit pystyttänyt?

Eikö se siis ehkä ollutkaan vain pelkkää häpeää?

Sekautuiko siihen pelkoakin? Pelkoa tulevasta tuomiosta ja maailmanlopusta.

Kyllä, tunnusti Johannes itselleen. Sillä olihan hän jo niin kauan elänyt tuossa pelottavassa maailmanlopun tunnelmassa.

Mikä oli loppuva? Rahan yhteiskunta. Mikä oli tuleva? Työn ja onnen ja terveyden yhteiskunta.

Sillä olihan tämä yhteiskunta mätä, sydänjuuriin saakka myrkytetty. Täytyihän tulla tervettä voimaa, punaisia verisoluja siihen, eikä niitä voinut tulla muualta kuin tuolta alhaalta. Mutta sitä varten täytyi ensin virrata paljon pahaa, pilaantunutta, sinistä laskimoverta, että elämänruusut jälleen puhkeisivat ihmiskunnan poskipäillä kukkimaan.

Tässä kaupungissa se oli jo monta kertaa tapahtunut. Tapahtunut hirvittävällä voimalla, koko maailman myötä myrskytessä.

Ja aina oli elämä nuorentunut. Ja jälleen oli maailmankehitys astunut askeleen eteenpäin.

Vallankumouksen pyhä kaupunki oli Pariisi hänelle.

Ja nyt hän oli itse rahan orjana astunut sisälle pyhään kaupunkiinsa!

Eikö hänellä ollut syytä hävetä? Eikö hänellä ollut syytä tuntea kaksinkerroin

onnettomaksi itseään?

Jospa hän olisi tullut tänne koulupoikana, jospa nuorena ylioppilaana! Jospa edes silloin, kun hän oli sosialistisesta puolueesta eronnut ja lähtenyt ulkomaille levossa ja hiljaisuudessa kirjallista työtään tekemään!

Kuinka hän silloin olisi täällä kulkenut ja haltioitunut! Kuinka hän olisi tyrannien haudoilla seisonut ja ollut valmis jokaista heidän verensä kostuttamaa katukiveä suutelemaan!

Myöskin kansanvapauden haudoilla hän olisi seisonut. Ja silloin olisivat hänen silmänsä vettyneet ja hänkin tuntenut sydämensä laajentuvan koko maailmaa ja koko suurta, kärsivää, aina voitettua, aina voittavaa ihmiskuntaa käsittäväksi.

Hautojen kaupunki oli Pariisi hänelle.

Kuinka eivät ihmiset nähneet sitä? Kuinka he uskalsivat asua tässä ja sen kaduille jälleen Baalin, Mammonan ja Belialin alttareita pystyttää? Ja varsinkin, kuinka uskalsivat ne tulla tänne, nuo rahan orjat kaikesta maailmasta, elämän-onnea ostamaan, elämän-murhetta hetkisen haihduttamaan, niinkuin täällä olisi maailman turvallisin paikka ollut ja niinkuin juuri tämä tanner olisi ollut soveliaa sinulle, joka tahtoi nauttia toisten työn hedelmistä?

Olihan tulivuori tämän kaupungin alla. Saattoihan se milloin hyvänsä jälleen purkautua ja haudata ammottavaan kitaansa nuo kultaisen vasikan palvelijat.

Fluctuat, nec mergitur, seiso i tämän kaupungin vaakunassa. Siihenkö ne luottivat sitten? Vai siihenkö Baabelin porton hulmuavaan tulikuvaan, jonka sanottiin joka yö lohikäärmeensä selässä tämän kaupungin tornien yli tähtitaivaalla ratsastavan?

Eihän maailma voinut enää kauan seisoa näin.

Täytyihän tulla, täytyihän tapahtua jotakin. Ja täytyihän sen tulla juuri täältä, jossa maailman kraateri oli, jossa yhteiskunnallinen vääräys oli pisimmälle kehittynyt, samalla kuin yhteiskunnallinen oikeus ja avartunut ihmisyydenne kovimmin kolkuttivat jaloja, hehkuvia ja itse-uhrautuvia sydämiä.

Hän itse? Kuinka hän oli uskaltanut tulla tänne?—

Ajopelien vieriessä, tomun pöllytessä ja voimavaunujen sinistä benzinisavua puksuttaessa olivat Johanneksen ajatukset äkkiä siirtyneet, keskeltä rahan orjien ja orjattarien valtaväylää, vallankumouksen veriseen, pelottavaan, rankaisevaan kaupunkiin.

2.

—Armaani, sinä olet niin vähäpuheinen? kuuli Johannes samalla tutun, hiukan loukkautuneen nais-äänien vierellään virkahtavan.

Hän käännähti vaistomaisesti ja katsoi sinnepäin. Näki Irenen kauniin, tummatukkaisen, uudenuutukaisen kesähatun verhoaman pään, kasvoilla jonkun verran kalseahkon, hemmotellun itsetyytyväisyyden ilmeen. Mutta ehti myös näkemään erään toisen ilmeen, jolla tämä samalla rakensi keskinäisen ymmärryksen sillan Signen kanssa.

Se oli omituinen, nautiskeleva, salaperäinen. Se kiertyi marjana puoliavointen huulten väliin, se hyväili säteenä pitkien, pehmeiden ripsien alta.

Johannes oli usein tuota ilmettä kummeksinut. Eikä vain kummeksinut, mutta myös kadehtinut. Sellaisia hymyjä ei Johanneksen enää pitkiin aikoihin ollut onnistunut Irenen huulille herättää. Eikä Irene tuolla tuttavallisella katseella enää milloinkaan tullut häntä vastaan rakkauden hurmaavaan puolitiehen.

Heidän rakkautensa oli harmaata, hiukan haukottelevaa ja tavanmukaista. Mistä sitten silloin tällöin tuo autereinen aamunkajastus?

Eikä Johannes ollut huomannut Irenen siten katsovan eikä hymyilevän kenenkään muiden kuin Signen seurassa. Heidän kahden välinsä mahtoi olla siis tavallista läheisempi ja herttaisempi.

Eipä kummakaan, ajatteli hän. Ovathan he serkkuja ja kasvinkumppaneita.

Hän sanoi jotakin, jotakin aivan tavallista ja turhanpäiväistä. Ja olisi jälleen vaipunut ajatuksiinsa, ellei hän samalla olisi huomannut edessään aivan toista, mutta samantapaista ilmettä, tällä kertaa lapsensa pään yli, tämän hoitajattaren

kasvoilta, joka oli hänen oma kasvinsisarensa Liisa.

Langennut, armas tyttölapsi, jonka Johannes heti kodin saatuaan oli kurjuudesta pelastanut.

Liisa katsoi häntä silmiin ja hymyili hänelle. Ei, Johannes ei voinut erehtyä. Sama hymy, sama katse se oli, jonka hän äsken syrjäkarein oli nähnyt vaimonsa piirteistä kohti Signeä vilahtavan.

Eikö se siis ollutkaan mitään yksilöllistä, vaan tyypillistä? Ja mikä sielunliike mahtoi sen alla piillä?

Mutta Johannes ei ehtinyt enää siihen kysymykseen perinpohjaisemmin syventymään. Sillä Seidi tahtoi välttämättä nähdä myös jotakin eteensäpäin ja Johanneksen oli otettava hänet polvilleen.

Ajeleminen oli Seidin mielestä hauskinta huvia täällä Parisissa.

Jos asia olisi riippunut vain hänestä, hän ei olisi muuta tehnytään. Oli hän kuinka huonolla tuulella tahansa, hän ilahtui heti ikihyväksi, kun hän sai tuon taikaluvan päästä ajelemaan. Eikä hän koskaan ollut sen parempi, sen suloisempi eikä tehnyt sen älykkäämpiä kysymyksiä kuin näin vaunujen ikkunasta ohivierivää maailmaa katsoessaan.

Oli kuin hän olisi ollut tyypillinen yläluokan lapsi. Johannes epäili, että hän vielä voisi kehittyä hyvinkin käskeväksi, jopa julmaksi ja itsekkääksi luonteeltaan. Ainakaan hänellä ei näyttänyt olevan vähintäkään yhteiskunnallisen oikeuden tuntoa. Eikä Johannes kuitenkaan voinut olla häntä kaikesta sydäimestään ja sielustaan rakastamatta eikä toivomatta hänelle vastaisuudessa parhaita mahdollisia elinehtoja.

Hiukan parempia kuin useimmille muille. Paljon parempia kuin missä hän itse oli kasvanut, vaikka nekin jo olivat olleet suorastaan loistavat jälleen hänen isänsä ja äitinsä lapsuuden elin-ehtoihin verrattuina.

Oma lapsi merkitsi siis kuitenkin enemmän kuin vieraan lapsi.

Niin luonnollinen kuin tuo tunne itsessään olikin, oli sekin aikoinaan ollut omituisen sisäisen häpeän lähde Johannekselle.

Hän oli joskus ollut taipuvainen tuonkin kieltämään. Hän oli aikoinaan mennyt niin pitkälle aatteellisessa innostuksessaan ja tulevaisuuteen tähtäävässä ihmisyyys-uskossaan, ettei hän ollut tahtonut myöntää enää juuri mitään sijaa ensimmäisille, alkuperäisille elämänvoimille. Täytyihän ihmisen, oikean, ylevän, suuren ihmisen, voida rakastaa *koko* elämää ja *koko* ihmiskuntaa, kaikista sen pienistä, tilapäisistä yksityiskohdista ja värivivahduksista välittämättä.

Ja ellei sitä ehkä voisikaan, niin oliko pakko ensinkään ihmisiä rakastaa? Sillä olivathan ne yleensä enemmän tai vähemmän vihattavia, milloin ne eivät olleet tuhmia, halveksittavia tai naurettavia.

Heikkoutta ne olivat kaikki nuo, joita ihmiset niin inhoittavasti hellimmiksi tunteiksi sanoivat. Oikeastaan olisi ollut paras, jos olisi voinut olla sekä vihaamatta että rakastamatta ihmisiä. Ainoastaan oikeutta heille piti tehdä, puhdasta, välkkyvää, armotonta vanhurskautta, ja sitä, joka ei kestänyt, ei ollut sääliittävä, vaan lyötävä ja katkaistava.

Tuohon tapaan hän joskus oli nuoruudessaan ajatellut.

Vuodet olivat paljon tinkineet hänen elämänkatsomuksestaan tässä suhteessa. Mutta lopullinen suuri muutos oli hänessä tapahtunut vasta sitten kuin Seidi pienenä, hentona käärynä oli erään kauniin aamun koittaessa hänen ja Irenen yhteiseen kotiin ilman omaa syytään tai ansiotaan ilmestynyt.

Johannes oli heti tuntenut jollakin mystillisellä tavalla muuttuvansa. Oli kuin olisi katkeillut eräitä säikeitä entisyyteen ja samalla toisia aivan arvaamattomia tulevaisuuteen solmiutunut.

Seidi oli herättänyt eloon kaikki suojelevat vaistot hänessä. Kukaan ei ollut ennen tarvinnut niitä.

Ei hänen isänsä, sillä hänhän oli päinvastoin ollut Johanneksen suojelija ja kuollut jo paljon ennen kuin tämä olisi voinutkaan siinä suhteessa tehdä mitään. Ei hänen äitinsä, sillä tämä oli tullut mielipuoleksi vielä ennemmin eikä ollut koskaan merkinnyt mitään Johannekselle. Ei hänen vaimonsa, sillä olihan tämä tullut kuin ylhäältä päin Johanneksen elämään, sukujen, perheiden ja kaikkien yhteiskunnallisten siteittensä turvaamana. Eikä kukaan muukaan elävä olento maailmassa, paitsi ehkä hänen kasvinsisarensa Liisa, joka sen kautta olikin siirtynyt aivan erikoisella tavalla Johannekselle läheisemmäksi ilmiöksi.

Mutta ennen Seidiä oli Johannes ollut olemassa vain itseään varten. Nyt hänellä oli kuitenkin joku, jota varten elää, jonka ilot ja itkut eivät olleet hänelle samantekeviä.

Seidin kautta hän oli oppinut pitämään jonkun verran muistakin saman-ikäisistä lapsista, sitten lapsista yleensä, jotka hänelle tähän saakka olivat olleet yksinomaan vastenmielisiä. Mutta ei tietysti samassa määrässä kuin Seidistä, yhtä vähän kuin sama aurinko voi säteillä yhtä kauas, kaikkiin avaruuden aina laajeneviin ympyröihin.

Seidin avulla hän oli yrittänyt myös vaimoaan lähestyä. Mutta joko ei Irene ollut ymmärtänyt hänen lähestymistään tai ei Johannes ollut häntä oikein ymmärtänyt. Kaikissa tapauksissa oli vaimo jäänyt vieraaksi hänelle.

Seidiin hän sensijaan oli tuntenut päivä päivältä lähemmin liittyvänsä.

Irene oli ehtinyt jo monta kertaa valittaa, että he ollenkaan olivat ottaneet mukaansa tytön. Sillä tietysti oli niin pienestä Europan-matkailijasta ollut paljon haittaa kaikissa noissa vieraissa hotelleissa ja kaupungeissa. Mutta se oli tapahtunut Johanneksen tahdon mukaan. Eihän lasta voinut jättää yksin, kun Irene itse kerran palavasti pyysi tätä matkaa.

Ja niin he olivat kumpikin saaneet mielitekonsa toteutetuksi. Irene oli päässyt Pariisiin ja Johannes saanut mukaan Seidin. Tämän hoitajattarena taas oli Liisa ollut itse-oikeutettu.

—Isä, sanoi Seidi äkkiä. Tuo setä tervehti meitä.

—Mikä setä? kysyi Johannes.

—Tuo, joka juuri ajoi ohitse meistä. Ja täti, joka istui hänen vierellään, viittaa vieläkin kädellään.

—Sepä omituista. Vastaa siis hänelle!

Johannes koetti kääntyä katsomaan taakseen, mutta ei voinut mitään nähdä enää. Sen sijaan virkahti Liisa:

—He puhuivat suomea.

—Suomea? Keitä he voivat olla? Näitkö sinä heitä, Irene?

Irene nyrpisti tylästi nenäänsä.

—Kyllä, vastasi hän. Ainakaan he eivät näyttäneet kuuluvan tähän seurakuntaan.

Ja lisäsi hetken perästä ylenkatseellisesti:

—Saattoivat olla ehkä Liisan tuttavina.

Johannes tunsu sydämensä sävähtävän.

Tuo ääni, tuo äänenpaino se oli, joka vaikutti kuin myrkky häneen. Sillä äänellä hän ei sallinut kansalaisiaan, ei varsinkaan sen alaluokkaa kohdeltavan.

Tällä kertaa oli loukkaus sitäpaitsi kohdistunut Liisaan, hänen kasvinsisareensa, joka ei ollut omasta tahdostaan tullut hänen taloonsa ja jota hänen velvollisuutensa olisi ollut sitä enemmän suojata kaikilta halventavilta sanaheitoilta.

Mutta eihän se tapahtunut ensi kertaa. Liisa oli tottunut niihin eikä näyttänyt tästäkään sen enempää välittävän. Eikä Johanneksellakaan ollut tarpeellista hermovoimaa alottaakseen jälleen turhaa ja tuskallista taistelua vaimonsa piintyneitä yhteiskunnallisia mielipiteitä vastaan.

Taistelua, josta ei olisi kuitenkaan seurannut mitään! Taistelua, jolla hän vain olisi pilannut itseltään ja muilta aurinkoisen ajeluretken.

Hänen mielenliikutuksensa meni menojaan samassa tuokiossa kuin se oli tullutkin.

Hän vaipui takaisin alkuperäiseen tylsyyteensä. Mutta jälleen tunsu hän tuon jäytävän häpeäntunteen kaksinkertaisella voimalla sisuksiaan kouristavan.

Kuinka kauan oli kestävä tätä? Ja kuinka kauan hän oli itse kestävä? Milloin oli tuleva loppu tästä? Milloin oli hänen pidätetty kärsimyksensä väkivaltaisena ilmi purkautuva?

Myöskin hänen allaan asui tulivuori. Myöskin hän oli vallankumouksen kaupunki, jossa piili turmiota-tuottavia voimia.

Turmiota-tuottavia noille ylhäisille!

Johanneksen entinen sosialistinen minuus tunsu tällä hetkellä yhtä sorretun, pimeyteen painetun, kahleitaan kalistavan ihmisyyden kanssa.

Signe sanoi:

—Minä tunsin heidät. He olivat Helsingistä, kansan eduskunnan jäseniä.

—Todella? kysyi Johannes koneellisesti.

—En erehdy. Minä olen nähnyt heidät lehteriltä, kun olen joskus ollut isää kuulemassa.

Signe selitti olevansa aivan varma asiastaan.

He olivat sosialisteja. Toisen nimi heistä oli Jaakko Jyrkkä. Toisen Aura ... Aura...?

—Minä tiedän, katkaisi Johannes lyhyesti. He ovat naimisissa.

—Eivät, hymyili Signe.

—No niin, siviili-avioliitossa siis, jatkoi Johannes hermostuneesti.

—Miksi sitä kukin tahtoo nimittää, naljaili Signe edelleen. He elävät noin vaan muuten keskenään.

—Sosialistien tapaan, virkahti Irene väliin pisteliäästi.

—Parisilaisten tapaan, vastasi Johannes. Sinähän juuri niin ihaillet heitä.

Nyt oli sanasota valmis.

Irene huomautti, että se oli aivan eri asia. Parisilaisilla voi olla heikkoutensa, mutta he olivat kuitenkin sivistyneitä ihmisiä. Suomalaiset sosialistit sitävastoin...

—ovat raakalaisia, iski Johannes. Juuri siksi voi heitä vielä vähemmän kuin n.s. sivistyneitä vaatia yhteiskunnallisia muotoja noudattamaan.

—Niitä on jokaisen noudatettava, väitti Irene varmasti.

—Kuinka monen luulet niitä täällä noudattavan? Ja kuinka monella luulet näistä, jotka meidän rinnallamme ja meitä vastaan ajavat, olevan yhteiskunnallisesti nuhteettoman avio-elämän?

—Täällä se on aivan toista. Täällä eletään yhteiskunnan huipuilla...

—Siellä pimennossa.

—Yhteiskunnan huipuilla tapahtuu paljon...

—jotako ei sovi laaksossa tapahtua?

—Juuri niin. Eivätkä raakalaiset tule sillä sivistyneiksi, että he rupeavat sivistyneiden heikkouksia matkimaan.

Se oli totuus, joka Johanneksenkin täytyi tunnustaa.

Mutta hän oli jo liian ärtynyt voidakseen tähän lopettaa. Sitäpaitsi hän tunsi syvemmän oikeuden poveaan paisuttavan.

—Rakkaus ei missään muodossa, sanoi hän jyrkästi, kuulu inhimillisiin heikkouksiin. Se on aina luvallinen.

—Ainako? kysyi Irene pilkallisella äänenpainolla.

—Kyllä, vahvasti Johannes. Sillä se ei kysy lupaa. Se on luonnonvoima, jolla on oikeutus omassa itsessään.

—Oikeutus, vaikka olisikin muita siteitä?

—Se katkoo siteet!

—Sinulla on kauniit käsitystavat rakkaudesta, päätti Irene.

Johannes huomasi menneensä liian pitkälle. Hän vaikenä äkisti, ojensi lapsen Liisalle ja sytytti sikarin. Sitten hän asettui selkäkenoon polttelemaan.

Eikä hän kuitenkaan voinut myöntää vaimonsa olevan oikeassa. Hän ei vain osannut keksiä oikeita sanoja kantaansa puolustaakseen.

Hänen vaimonsa ivallinen sävy saattoi hänet aina kiihdyksiin. Ja kiihdyksissä hän joutui linkoamaan väitteitä, joita hän ei ollut vielä aivoissaan tarpeeksi ajatellut, vaan jotka tuntuivat kumpuavan kuin suoraan hänen itsetiedottoman olentonsa syvyydestä.

Kaikki vaikenivat.

Oltiin jo puistoravintolan läheisyydessä. Vaunut pysähtyivät ja ravintolan portailla näkyivät vuorineuvos Rabbing, vapaaherra Carp ja pari näiden ystävää ranskalaista herraa jo heitä vastaanottamassa.

3.

Ranskalaiset herrat olivat pankinjohtajia. Rabbing oli kutsunut heidät tutkistellakseen heidän mieltään erään miljonalainen suhteen, jonka Johannes tiesi olevan tällä hetkellä mitä tärkeimmän hänelle.

Se oli juuri niin Rabbingin tapaista. Hän tahtoi aina, että kaikki kävisi kuin leikillä. Hiukan naisia, hiukan viiniä, hiukan keveää keskustelua, ja kaikki olisi päätetty.

—Meillä oli paremmat hevoset kuin teillä, virkkoi Rabbing. Me olemme jo neljännestunnin teitä vartoneet.

Irene ja Signe olivat olleet aamupäiväostoksillaan. Siksi oli sovittu niin, että Carp ja Rabbing ajaisivat yhdessä, Signe Tammisen herrasväen kanssa määräpaikkaan.

—Kaunis ajelumatka, eikö totta? kysyi kohteliaasti toinen ranskalaisista Ireneltä.

—Kyllä, vastasi Irene vallattomasti. Ellemme me vain olisi niin hirveästi riidelleet.

—Riidelleet? Ja mistä?

—Luonnollisesti rakkaudesta, nauroi Irene.

—Luonnollisesti, laski leikkiä ranskalainen. Se onkin ainoa kiistan arvoinen asia maailmassa.

Irene oli ranskalaisten mielestä aivan viehättävä. Signeen he yleensä näyttivät vähemmän huomiota kiinnittävän.

Sen sijaan voitti Seidi heti ensi hetkestä heidän jakamattoman ihailunsa. Hän sai istua vuoroin kunkin sedän polvella ja syödä mielinmäärin leivoksia.

Johannes oli joutunut hetkeksi syrjään. Hänen vaimonsa jutteli toisen ranskalaisen kanssa, Rabbing toisen. Vapaaherralla taas näkyi olevan jotakin tyttärelleen sanomista.

—Minun mieheni on anarkisti, hän kuuli Irenen ranskalaiselle vakuuttavan. Hän tahtoo hävittää kaikki yhteiskunnalliset muodot maailmasta.

—Se todistaa vain, että hän rakastaa teitä kovin tulisesti, hymyili ranskalainen.

—Kuinka niin? oli Irene ihmettelevinään. Enkö minä siis teidän mielestänne ollenkaan kuulu yhteiskuntaan?

—Kyllä, rouvaseni, mutta teidän muotonne eivät kuulu siihen.

Siihen tapaan jatkui keskustelu.

Johannes tunsu itsensä tuiki yksinäiseksi. Siinä se oli taas! Hän joutui aina suuremmassa seurassa hämilleen.

Tällä kertaa oli siihen hiukan syynä myös hänen puutteellinen kielitaitonsa. Ranskaa hän tosin jonkun verran osasi, mutta ei riittävästi voidakseen vapaasti ottaa osaa keskusteluun. Nuo toiset taas näyttivät puhuneen sitä pienestä pitäen.

Rabbing esiintyi säteilevänä maailmanmiehenä. Tämän seuran hän vallitsi täydellisesti. Ja olisi hallinnut monen muunkin seuran, sillä hänen kyynillinen neroutensa ja ääretön maailmantuntemuksensa voi pukeutua myös mitä siroimpiin salonkimuotoihin, jos niin tarvittiin.

Ja jälleen, kuten aina tämäntapaisissa tilaisuuksissa, tunsu Johannes sanattoman katkeruuden kohoavan povessaan.

Enhän minä kuulu tähän piiriin, ajatteli hän. Olenhan minä yhtä outo täällä kuin tuo Liisa, joka on saanut tuolin itselleen hiukan syrjässä eikä tiedä, missä pitää käsiään.

Me kaksihan tässä oikeastaan kuulummekin yhteen, ajatteli hän sitten. Minä ja Liisa. Kas, etten ole ennen huomannut sitä.

Hämäränä vaistona oli tuo tunne tosin jo kauan asunut hänessä. Mutta nyt se pulpahti esille aivan ilmi-elävänä.

Joutessaan hän rupesi Liisaa tarkastelemaan.

Liisa huomasi hänen katseensa, vastasi siihen ja hymyili epämääräisesti. Katsoi toisen kerran ja näki, ettei Johanneksen silmä ollenkaan siirtynyt hänestä. Käänsi vihdoin päänsä pois, mutta ei voinut kuitenkaan olla silloin tällöin Johannekseen syrjäkarein vilkaisematta.

Hyvin puettu hän on, ajatteli Johannes, niinkuin konsanaan pieni, näppärä ranskalainen kamarineitsyt. Ja kaunis hän myöskin on ruskeine suortuvineen ja kaartuvine kulmakarvoineen, joiden alta kaksi nauravaa ja samalla itkevää aurinkoa ilmi välkähtää.

Myöskin hänen vartalonsa on hyvin kaunis, ajatteli hän vielä. Ei uskoisi häntä talonpoikaistytöksi. Kun hän istuu tuossa suu supussa, pikantti pystynenä ilmassa, jalka toisen päälle heitettynä, luulisi häntä suoraan teatterilavalta tuoduksi subretiksi.

Hänen säärensä viiva on aivan jumalallinen.

Näin pitkälle oli Johannes päässyt ajatuksissaan, kun hän kuuli ranskalaisen kysyvän leikillään Ireneltä:

—Teidän miehenne on varmaan hyvin mustasukkainen?

—Jospa hän edes olisi sitä! oli Irene huokaisevinaan.

—Kuinka tarkoitatte? Onhan hänellä syytä siihen.

—Ettekö näe, että hän par'aikaa harjoittaa silmäkurttiisia lapsenpiikani kanssa.

—Ai, huudahti ranskalainen. Siinä tapauksessa minä ymmärrän hänet.

Tuo kaikki tapahtui tietysti aivan keveän leikin muodossa, mutta se koski kuitenkin kipeästi Johannekseen.

Karvas pala oli kerran päässyt hänen kurkkuunsa nousemaan, ja hän tiesi jo vanhasta kokemuksesta, että hänellä ei ollut mitään mahdollisuutta saada sitä noin vain tilauksesta alas nielaistuksi.

Toiset nauroivat ja kääntyivät katsomaan sekä häneen että Liisaan. Johannes oli olevinaan kuin hän ei olisi kuullut mitään ja istui päätään kääntämättä paikallaan.

—Johannes, kuuli hän vaimonsa ruotsiksi sanovan. Vastaahan maljaan toki!

Nyt täytyi Johanneksen kääntyä. Hän näki sen ranskalaisen, joka hänen vaimonsa kanssa oli äsken puhunut, lasiaan kohottavan.

—Pardon, sanoi hän. Minä puhun niin huonosti ranskaa. Suokaa anteeksi hajamielisyyteni.

—Päinvastoin, väitti ranskalainen tavanmukaisella suojelevaisuudella. Te puhutte aivan erinomaisesti.

—Ja sinä ymmärrät kyllä kaikki, lisäsi Irene painokkaasti.

—Myöskin minun ymmärrykseni lahjat ovat puutteelliset, hymyili Johannes.

—Ei naisiin nähden, epäsi ranskalainen. Pyydän onnitella makuanne.

Tuo oli edellisen keskustelun jälkeen jonkun verran kaksimielinen kohteliaisuus, sillä se voi tähdätä yhtä paljon Liisaan kuin Ireneen. Johannes huomasi sen ja teki pienen kädenliikkeen kohti vaimoaan.

—Samoin minä teidän makuanne, sanoi hän vastaten tervehdykseen.

—Kuinka niin? kysyi ranskalainen kulmiaan kohottaen.

Hän ei näyttänyt odottaneen näin suoraa hyökkäystä.

—Olette osannut valita parhaan paikan pöydässä itsellenne, selitti Johannes.

Tämä sananvaihto huvitti häntä. Hän tunsu osaavansa ranskaa paljon paremmin kuin hän oli toivonutkaan ja se oli omiaan hänessä sisällistä hyvinvointia herättämään.

Kielen lukko oli auennut, karvas pala painunut alas. Hän tuli heti urheaksi kuin linnunpoika, joka huomaa siipensä häntä kannattavan.

Kyllä hän näyttäisi noille ranskalaisille! Kyllä hän näyttäisi sekä Rabbingille että Carpille, että jos he olivat neroja, niin oli hän yleisnero! Ja saisivat samassa Irene ja Signekin pienen käsityksen, mikä hän oikeastaan oli miehiään.

Eivätkä ne sitäpaitsi mitä ranskalaisia olleet! Juutalaisia ne olivat. Näkihän sen jo heidän naamoistaan.

Ei ollut annettava sellaisten hypätä rehellisten ihmisten silmille.

Johannes ei tiennyt itsekään, miksi hän oikeastaan vihasi juutalaisia. Hänen maailmankatsomuksensa mukaan, mikäli hänellä enää sellaista oli, olisi hänen tässä niinkuin muissakin suhteissa tietysti täytynyt olla mitä suvaitsevaisin.

Eikä hän oikeastaan heitä vihannutkaan. Mutta hän tunsu vain heitä kohtaan voittamatonta vastenmielisyyttä niinkuin eräitä eläinlajeja kohtaan, vaikka ne eivät olleet tehneet mitään pahaa hänelle, mutta joihin hän ei olisi tahtonut suurin surmin koskettaa.

—Teistä taistellaan, kuuli hän Rabbingin erikoisella ritarillisuudella Irenelle huomauttavan.

—Kuinka? Kaksintaistelu? jatkoi pilaa toinen ranskalainen. Sekundantit, aseet, aika ja paikka siis.

—Sekundantteja meitä kyllä olisi tässä, huomautti Carp hyväntuulisesti. Mutta pelkään, että aika ja paikka eivät ole aivan soveliaat.

—Mutta aseet sitä enemmän, lausui Rabbing lasinsa kohottaen. Maljanne, hyvä rouva.

Irene kilisti hänen kanssaan ja kostutti hiukan huultensa päitä.

—Ketkä taistelevat? hän kysyi luoden keimailevan silmäyksen Rabbingiin.

—Teidän miehenne...

—Ja minäkö? nauroi Irene. Oh, sitähan me aina teemme.

—Mutta myöskin meidän ystävämme tässä tahtoo teihin nähden, kaunis rouva, koettaa voimiaan.

Irene ei ollut mitään ymmärtävinään.

—Voimiaan? kysyi hän viattomasti. Suon sen mielelläni.

—Siinä tapauksessa, vastasi Rabbing, ovat aika ja paikka vielä vähemmän tarkoituksenmukaiset.

—Mutta aseet?

—Ne lasken minä alas teidän edessänne.

Johannes odotti lovea, johon hän olisi saanut sotaisten innostuksensa purkaa. Mutta sitä ei tullut, sillä Rabbing oli nyt temmannut asian ilmasta ja leikki sillä kuin kissa hiiren kanssa.

Hänen suhteensa ei Johanneksen todellakaan tehnyt mieli mitellä voimiaan.

Hän ei tiennyt itsekään, mistä se johtui, mutta hän tunsu ainaista, miltei pelonsekaista kunnioitusta Rabbingia kohtaan. Muut miehet olivat hänelle ylimalkaan ilmaa. Ja naiset olivat hänelle epäverrannollisia suureita, joita hän ei ollut mitenkään tottunut käyttämään oman henkisen olemuksensa mittapuuna.

Ei niin, että hän olisi Rabbingiakaan oikeastaan omaa itseään ylemmäksi tunnustanut. Päinvastoin hänellä oli joka hetki tinkimätön tunne omasta salaisesta ylemmydestään. Hän ei vain keksinyt mitään ilmestysmuotoa sille. Rabbingilla oli aina kaikki valtit käytettävään siinä suhteessa.

Mahtoiko se johtua siitä, ajatteli hän, että Rabbing oli hänen esimiehensä? Ei,

sitä hän ei voinut itselleen tunnustaa. Sillä eihän Rabbingin ylemmyys hänen suhteensa ilmennyt suinkaan ainoastaan liikeasioissa. Rabbingin persoonallisuus se oli, joka niin valtavasti vaikutti häneen.

Mutta kyllä hän esimiehenäkin oli varsin pelottava.

Hänestä ei tiennyt koskaan, missä hän oli ja missä hän ei ollut. Tänään saattoi häneltä saapua sähkösanoma Lontoosta, Wienistä, Berlinistä tai Parisista. Parin päivän perästä hän saattoi kuitenkin jo aamulla aikaiseen, ennen muun henkilökunnan tuloa, istua paikallaan helsinkiläisessä pääkonttorissaan.

Myöskin siellä oli hänellä omat tapansa. Hän tuli ja meni, milloin sattui, ilman että kukaan tiesi siitä, sillä hän oli järjestänyt oman huoneensa muista erilleen. Välistä saattoi hän pysyä näkymättömänä pari päivääkin, mutta kun hän jälleen konttoriin ilmestyi, tuntui hän tietävän kaikki ja taitavan kaikki pienemmätkin seikat, mitä kuului kunkin osaston alaan.

Hän oli alammaistensa kauhu. Osastopäälliköt suorastaan epäilivät olevan kuudennen aistin hänellä.

Johannes puolestaan oli valmis myöntämään hänelle seitsemännenkin.

Rabbing ei koskaan nuhdellut ketään, ei soimannut ketään. Hän ainoastaan huomautti. Mutta kun hän ei koskaan antanut tunnustustakaan, karttui noista huomautuksista vähitellen ääretön syntikuorma poloisen henkilökunnan niskoille.

Kukaan ei jäänyt siitä osattomaksi. Jokainen tunsu itsensä enemmän tai vähemmän hutilukseksi, sillä Rabbingin huomautukset olivat aina oikeutettuja ja koskivat oleellisia laiminlyöntejä. Siksi tekivätkin kaikki työtä kuin hullut, mutta mikään ei näyttänyt riittävän Rabbingille.

Hän vaati ylivoimaista työtä. Palkkaa hän kyllä oli aulis kohottamaan.

Hän ei vaatinut sanoilla, vaan sillä työmäärällä, jonka hän asetti kunkin tehtäväksi. Eikä hän myöskään sanoilla ilmoittanut hämmästyksensä, jos joku ei ollut ehtinyt ajoissa parhaalla tahdollaankaan osaansa valmiiksi toimittaa.

Hän vain naurahti ivallisesti ja kohotti olkapäitään. Mutta sepä kävikin kuin puukonpistos asianomaisen sydämen läpi.

Kukaan ei pitänyt Rabbingista. Kaikki pelkäsivät ja vihasivat häntä. Mutta kukaan ei voinut kieltää myöskään häneltä syvintä, vastentahtoista kunnioitustaan.

Missään ei ollut niin painostava ilmakehä kuin Rabbingin konttorissa. Sillä kaikki ne, jotka työskentelivät tuon kummallisen miehen johdon alla, tunsivat vaistomaisesti, että heidän esimiehensä halveksi heitä.

Ja se olikin totta. Sillä Rabbing ei koskaan puhunut muistakaan ihmisistä muussa kuin sarkastisessa äänilajissa, saati sitten omista rahanalaisista raatajistaan, joille hän tuskin oli taipuvainen mitään ihmis-arvoa myöntämään.

Tuon painostuksen lisäksi tuli eräs toinen.

Kukaan ei Rabbingin liikkeissä ollut varma paikastaan. Jokainen saattoi milloin tahansa tulla siirretyksi johonkin toiseen toimeen tai suorastaan kadulle ajetuksi.

Se ei koskaan käynyt törkeästi eikä yht'äkkiä. Se alkoi hiljaisella, hivuttavalla kalvamisella, juuri noiden pienten, pirullisten huomautusten muodossa, joilta kukaan ei säästynyt, mutta jotka tihenivät sikäli kuin Rabbingin sympatiat kelvottomiksi merkitsemäänsä mieheen vähenivät.

Lopuksi niitä satoi joka päivä.

Kukaan ei kestänyt tuota taktiikkaa. Useimmat hermostuivat heti ja menivät menojaan, toiset vielä varmasti vakuutettuina siitä, että Rabbing oli aivan oikeassa ja että he todellakaan eivät kelvanneet mihinkään.

Ne, jotka jäivät ja jotka syystä tai toisesta eivät yksinkertaisesti voineet erota, kadottivat kaiken itsetuntonsa, tyhmistyivät, tylsistyivät ja joutuivat kuitenkin lopuksi kadulle. Eikä kukaan voinut siitä enää soimata Rabbingia, sillä silloin he todellakin olivat jo niin loppuunkulutettuja, ettei kukaan kunnon liikemies olisi enää jaksanut pitää heitä palveluksessaan.

Tuo tulevaisuus odotti jokaista. Myöskin Johannes näki sen selvästi silmiensä edessä hämöttävän.

Johanneksen ainoa toivo oli kerran päästä niin omille jaloilleen, että hän voisi erota Rabbingin liikkeestä ja perustaa omansa. Siksi hän harjoitti myös kaikessa hiljaisuudessa omia pieniä keinottelujaan, vaikka hän piti ne tiukasti salassa

Rabbingilta.

Rabbing ei olisi koskaan sallinut sellaista. Hän olisi pitänyt tuollaista omintakeista toimintaa hänen asiainsa sivussa suorastaan konnamaisena.

Jokaisen hänen miehensä täytyi kuulua hänelle, yksinomaan hänelle. Kaikki muu oli liikkeen pettämistä ja varastamista.

Vielä ei Johannes voinut seisoa omilla jaloillaan. Vielä täytyi hänen totella ja kumartaa tuota miestä, joka näytti pitävän häntäkin jo varmana, tavallisena työjuhtanaan. Mutta kerran oli hetki tuleva. Kerran hän oli seisova tuon miehen edessä pystypäin.

Ja mittelevä miekkojaan hänen kanssaan. Siitä oli tuleva voimankoetus, paljon pahempi kuin Rabbingin äsken esittämä kaksintaistelu.

Olihan Johanneksella vielä isänsä kostamatta.

Mutta myös itsensä hän tahtoi kostaa, oman karun ja ankaran nuoruutensa. Kaikki ilot, jotka häneltä silloin olivat köyhyyden vuoksi jääneet iloitsematta, kaikki armaat aatteet ja ihanteet, jotka liian varhainen elämän kovuus oli häneltä tuppeensa tukahduttanut.

Säälimätön kostaja hän oli oleva. Sillä hänkin tunsu suonissaan Kullervon kansan veren kohisevan.

Mutta toisaalta tunsu hän vielä pettävänsä Rabbingia ja pelkäsi joka hetki kuin varas kiinni joutuvansa.

Siksi oli Rabbing kuin hänen yleisen pahan omantuntonsa olennoitu ilmestysmuoto, jonka kanssa hänen ei tehnyt mieli mennä sormikoukkua vetämään.

4.

Rabbing oli pyytänut ranskalaiset vieraansa päivällisille. Johannes tunsu heti selittämätöntä vastenmielisyyttä tuota ehdotusta vastaan, kenties vain siksi, että

se tuli hänelle niin odottamatta.

Hän oli luullut kysymyksen olevan vain tavallisesta ajelurekstä.

—Me kaiketi emme jää, hän kuiskasi ohimennen Irenelle.

—Kuinka niin? kysyi tämä terävästi. Päinvastoin minusta meidän on suorastaan velvollisuutemme jäädä.

—Velvollisuutemme? Ketä kohtaan?

—Koko seuraa, mutta tietysti etupäässä Rabbingia, joka on kutsunut meidät tänne. Ethän aikone tehdä skandaalia?

Irene kiinnitti yhtä hämmästyneen kuin huolestuneen silmäyksen häneen.

Siinä suhteessa hän ei koskaan ollut oikein varma miehestään. Johannes oli hänelle omituinen maalaistuote, hullun ja viisaan sekainen luonnonlapsi, jota hän ei ollenkaan ymmärtänyt.

Muuten hän kyllä tavallaan piti Johanneksesta. Sillä olihan Johannes kunnon mies, kuten sanotaan, paljon kunnollisempi kuin useimmat muut hänen ylimyksellisessä ympäristössään.

Mutta seuramieheksi hänestä ei ollut. Ja maailmanmenosta yleensä oli hänellä tuiki nurinkuriset käsitykset.

—Tunnen olevani juuri sillä tuulella, vastasi Johannes. Mutta lapsenkin vuoksi, ajattelin...

—Lapsen? ihmetteli Irene. Mikä häntä vaivaa? Etkö näe, että hän viihtyy erinomaisesti täällä?

—Tuollaiset päivälliset kestävät myöhään, selitti Johannes sävyisästi. Ei ole hyvä hänelle, että hän valvoo niin kauan.

—Näen, että etsit tekosyitä, vastasi Irene happamesti. Me jäämme.

—En minä, virkkoi Johannes jyrkästi. Minun hermoni eivät kestä tätä.

—Mikähän tässä muka on omiaan sinua hermostuttamaan?

—Sinähän annat kohdella itseäsi kuin...

—Säästä vertauksesi, katkaisi Irene. Sillä näen, että aiot sanoa jotakin sopimatonta.

—Myös tehdä sopimatonta, uhkasi Johannes. Nuo juutalaiset eivät miellytä minua.

—Ketkä juutalaiset?

—Nuo Ristuksen piiskurit, tarkoitan. Minulla on heidän kanssaan vielä hanhi kynittävänä.

Irene uskoi täydellisesti, että Johannes olikin mies sen tekemään. Monet katkerat kokemukset olivat hänelle sen opettaneet.

Hän virkahti sentähden vain matalalla äänellä:

—Jos et voi olla siivolla, niin mene menojesi! Mutta koeta keksiä edes joku sopiva tekosyy.

—Sen vaivan jätän sinulle. Minä häviän yksinkertaisesti.

—Se olisi juuri sinun tapaistasi, leimahti Irene.

—Eikö totta? Kunkin on omia tapojaan seurattava.

Johannes nousi lähteäkseen.

Hän oli aikonut hävitä sisähuoneen kautta. Mutta Irene, joka ei tiennyt hänen aikomuksestaan, ehätti sanomaan:

—Minun mieheni pyytää tuhannesti anteeksi. Mutta hänen täytyy todellakin nyt mennä. Hän on unohtanut jotakin hyvin tärkeätä...

—Mutta te tulette takaisin? kysyi toinen ranskalainen.

—Tuskin, virkahti Johannes. Pelkään, että asiani vaatii koko illan minulta.

Rabbing rypisti kulmiaan.

—Ei ylimalkaan pitäisi unohtaa mitään, hän sanoi. Mutta *jos* on unohtanut jotakin, on se tietysti heti korjattava.

Signe kuiskasi yli pöydän Irenelle:

—Emmekö lähettäisi myös Liisaa kotiin? Se olisi oikea rangaistus miehellesi.

—Luuletko? kysyi Irene epäröiden.

Hän ei oikein tajunnut serkkunsa tarkoitusta.

—Varmasti. Äskeisen keskustelun jälkeen. Eikähän häntä tarvita ollenkaan. Me kyllä hoidamme Seidin.

Irenen silmät välähtivät.

—Olet oikeassa, hän sanoi. Mutta ehkä Seidi myös tahtoo kotiin?

—Olisi sääli häiritä hänen iloaan, selitti Signe. Etkö näe, kuinka hyvin hän viihtyy isän sylissä?

Irene ilmoitti Liisalle, että tämä myös olisi vapaa lähtemään. Liisa nousi epävarmana.

Johannes ymmärsi silmänräpäyksessä ivan. Hänen verensä kiehahtivat.

—Tule! hän sanoi lyhyesti Liisalle. Me menemme.

Liisa seurasi häntä.

Johannes kohotti vielä kerran silinteriään. Ja kuuli takanaan pidätettyä naurua, jonka hän arvasi johtuneen jostakin pisteliäästä sanasutkauksesta.

Meitä häväistään, ajatteli hän. Mutta nauraa parhaiten, joka viimeksi nauraa!

He saivat automobilin. Ja huristivat suoraa päätä kohti keskikaupunkia.

—Ymmärsitkö? kysyi hän hiljaa Liisalta.

—Luulen ymmärtäneeni.

Sitten he eivät pitkään aikaan puhuneet mitään.

Johanneksen koko luonto oli noussut sotajalalle. Nyt jos koskaan oli hänen kostettava! Mutta miten? Niin, että se tuntuisi, niin ettei tuon seuran enää koskaan tekisi mieli hänen kanssaan leikitellä.

Liisa istui pää kumarassa. Johannes katseli syrjästä häntä.

—Minne me ajamme? hän kysyi.

—Tietysti kotiin, lausui Liisa hiljaisesti.

—Kotiin? purkautui sisällisellä raivolla Johannekselta. Minulla ei ole kotia!

—Tarkoitin hotellia, jossa asumme, selitti Liisa edelleen yhtä kärsivällisesti.

—Ja sitten?

—Sitten?

—Niin, sitten kun me olemme tulleet hotelliin. Mitä me sitten teemme?

Liisa katsoi häneen kummastuneena.

—En tiedä, hän sanoi. Mutta kaiketi odotamme heitä.

—Ja syömme illallista?

—Eiköhän.

—Ja juomme viiniä?

—Tökkohan se on niin tarpeellista.

—Ja menemme nukkumaan?

—Sitten kun he ovat tulleet kotiin, hymyili Liisa. Mutta eiköhän niin tapahtune.

Johannes tarttui lujasti hänen käteensä.

—Ei, Liisa, hän sanoi. Nyt me huvittelemme. He huvittelevat siellä, me täällä!

Mielestäni sinäkin kaipaat jotakin virkistystä.

—Minä? kysyi Liisa vavahtaen. Mitäs minusta!

—Siitä puhumme sitten, sanoi Johannes. Mutta nyt me ajamme suurille bulevardeille.

Madeleine-kirkon tienoilla pysäytti Johannes automobilin. Siinä oli lähellä eräs suuri ylhäisön ravintola, jossa hän oli jo ehtinyt useampia kertoja syödä päivällistä vaimonsa, Signen ynnä tämän isän kanssa.

—Mihin me menemme? kysyi Liisa.

—Syömään, sanoi Johannes. Syömään herrasväen tavalla.

Edeskäyvät tunsivat jo Johanneksen. Ja valmistivat hänelle erinomaisen yksityishuoneen.

5.

Liisa pysyi aluksi sangen vaiteliaana.

Tämä kaikki oli kovin outoa hänelle. Ei niin, että hän ei olisi ravintola-elämään tottunut, sillä olihan hän itse viettänyt osan elämästään tarjoilijattarena. Tosin vain pienessä suomalaisessa maaseutu-kaupungissa, mutta kuitenkin sen seurahuoneella, jossa kaupungin hienoimmat herrat kokoontuivat ja jonka yleisö parhaina matkailija-aikoina saattoi olla hyvinkin kansainvälistä.

Hän tiesi sentähden varsin hyvin, miten tällaisissa paikoissa oli käyttäydyttävä.

Kaunis hän myös tiesi olevansa. Sitä olivat hänelle liian monet miehet vuosien kuluessa vakuuttaneet, että hän olisi voinut olla uskomatta heihin. Ja se teki hänen olentonsa vapaaksi ja luonnolliseksi, oli hän missä maailman kolkassa tahansa, sillä hän tiesi miesten olevan kaikkialla veistettyjä samasta tarvispuusta.

Outoa hänelle oli Johannes ja hänen hetkellinen käytöksensä. Johannes, jota hän oli lapsesta saakka jumaloinut! Johannes, joka oli kuin ylempi olento hänelle ja

jonka seurassa hän aina oli tuntenut itsensä niin perin pieneksi, turvattomaksi ja vähäpätöiseksi!

Hän istui nyt kahden Johanneksen kanssa saman pöydän ääressä, samassa sohvassa, samassa yksityishuoneessa, ja Johannes osoitti hänelle täysin ritarillista kohteliaisuutta!

Olivathan he usein ennenkin, Johanneksen isäkodissa, näin yhdessä istuneet. Mutta he olivat olleet lapsia silloin. Ja siitä oli Liisan mielestä niin kauan, että hänen päättään huimasi sitä ajatellessa.

Sen jälkeen oli tapahtunut niin paljon. Tuntui suorastaan iankaikkisuudelta välillä-olevaa ajanjaksoa tässä ajatella.

Liisa oli työmiehen tytär samalta tehtaalta, jonka isännöitsijä Johanneksen isä, Tuomas Tamminen, oli ollut.

Hänen oma isänsä oli kuollut tapaturmaisesti jo hänen pienenä ollessaan. Joutunut jonkun väkipyörän hihnaan ja musertunut siinä silmänräpäyksessä.

Hänen äidilleen oli maksettu elinkautinen eläke. Mutta hänet itsensä oli isännöitsijä ottanut kuin omaksi tyttärekseen.

Hän oli saanut asua isännöitsijän kartanossa. Hän oli saanut syödä samassa pöydässä kuin tämä ynnä hänen poikansa ja hän oli saanut alkeisopetuksensa yhtä rintaa Johanneksen kanssa.

Myöskin tyttökouluun hän oli päässyt ja siinä jo eräitä luokkia suorittanut. Mutta sillä välin oli tullut riita Rabbingin ja Tuomas Tammisen välillä, isännöitsijä oli muuttanut paikkakunnalta pois, perustanut oman liikkeensä ja tehnyt vararikon. Liisalla oli ollut valittavanaan vain joko palata takaisin työväen tyttärekseksi ja äitinsä luo tai koettaa, kuten Johannes, itse ansaita leipänsä ja siten jatkaa koulunkäyntiään.

Hän ei ollut valinnut kumpaakaan. Leipänsä hän tosin oli ansainnut ja vielä paljon enemmänkin, mutta keinoilla, joita nykyaikainen yhteiskunta, niin paljon kuin se niistä nauttikin, ei pitänyt hyväksyttävinä.

Liisa oli jo varhain joutunut harhateille.

Jo lapsena oli hänessä esiintynyt turmeltuneita taipumuksia, joita hän tosin saattoi peittää suurella itsehillitsemis-kyvyllään, mutta ei koskaan jäljettömiin tukahduttaa. Hyvä alkukasvatus ja suotuisat ulkonaiset olosuhteet, jotka seurasivat hänen asemaansa isännöitsijän kodissa, olivat vain pikemmin edistäneet kuin hävittäneet niitä.

Isännöitsijän koti oli sijainnut korkealla mäentöyräällä. Sen alta, pitkin joenvartta, olivat häämöttäneet tehtaan savupiiput ja liikkeen rakentamat työväen asumukset.

Siellä alhaalla asui hänen äitinsä. Ja siellä alhaalla oli ollut hänen maailmansa.

Hänen oma, turmeltunut maailmansa.

Hänen omansa siksi, että hän tunsu satojen lankojen häntä sinne kiinnittävän. Turmeltunut siksi, että hän ei ollut enää luonnonlapsi, että hän ei voinut ottaa enää sen elämää yhtä itsestään selvänä kuin muut samassa ijässä olevat työväen tyttäret ja että hän oli jo tullut toisesta maailmasta ja toisesta elämästä osalliseksi.

Mutta opillinen sivistys oli jäänyt hänessä vain pinnalle. Siellä alhaalla piilivät hänen olentonsa syvät lähdesuonet.

Hän näki ja kuuli siellä alhaalla kaikenlaista, jota hänellä saamansa kasvatuksen mukaan ei enää suinkaan olisi ollut lupa nähdä ja kuulla. Siksi tuo kaikki teki häneen kielletyn hedelmän houkuttavan vaikutuksen.

Myöskin sen puusta hän oli jo varhain syönyt. Alhaalla joenvarrella, halkopinojen takana, olivat pahantapaiset pojat hänelle jo keskenkasvuisena tyttönä opettaneet sen, mitä hän luonnonjärjestyksen mukaan olisi saanut tietää vasta paljon myöhemmin ja josta hänellä yhteiskunnan mielipiteen mukaan ei ilman valtion ja kirkon apua olisi koskaan elämässään saanut olla edes mitään aavistusta.

Hän itse ei ollut tiennyt siinä mitään erikoista pahaa tekevänsä.

Se oli yhtynyt vain aines-osana tuohon epämääräiseen, houkuttelevaan synnillisyyden tuntoon, joka heräsi hänessä aina, kun astui tuota mäkeä alas ja huomasi palattuaan vaaleiden sukkiensa ja heleän kesähameensa likautuneen.

Koulunkäynti oli ollut vaiva ja välttämätön kiusa hänelle, johon hän oli alistunut ainoastaan sen tuottaman elämänmukavuuden vuoksi. Hän oli sydämessään oikein iloinen sen keskeytyksestä.

Hän oli jo silloin antautunut monelle koulupojalle ja ylioppilaalle.

Eräs liikemies otti hänet konttoriinsa. Mutta tämän täytyi jo muutaman kuukauden jälkeen hänet palveluksestaan erottaa, sillä hän oli itse langennut syntiin hänen kanssaan, eikä Liisalla ollut kyllin tahtia tuota suhdetta muun konttoriväen läsnäollessa peittääkseen.

Hän oli siitä saakka luisunut asteettain alaspäin. Ensin kassanhoitajattareksi erääseen kapakkaan, sitten bodega-naiseksi, sitten pienen maaseutuseurahuoneen tarjoilijattareksi.

Hänessä oli jotakin, joka vastustamattomasti vaikutti miehiin. Hän olisi voinut olla nyt rikas, jos hänellä olisi ollut mitään käsitystä rahan arvosta tai ollut ylimalkaan laskevampi luonteeltaan, Mutta hän nautti itse liian paljon paheistaan voidakseen kyllin tehokkaasti myntätä rahaksi niitä.

Johannes oli kirjoittanut hänelle useasti siihen aikaan kuin hän oli ollut tarjoilijattarena. Liisa oli milloin vastannut hänen kirjeisiinsä, milloin ei. Mitä oli hänellä enää tuon miehen kanssa tekemistä?

Kuuluihan Johannes maailmaan, jonka kanssa hän jo aikoja sitten oli kaikki siteensä katkaissut.

Johannes olisi ollut valmis häntä jälleen oikealle tielle johdattamaan. Mutta Liisa ei ollut tahtonut sitä. Hän ei tahtonut olla kiitollisuuden velassa kenellekään.

Lopuksi oli tuo pikkukaupungin ympäristö kuitenkin käynyt liian yksitoikkoiseksi hänelle. Hän oli jättänyt toimensa ja lähtenyt seikkailemaan Helsinkiin.

Ollen ilman paikkaa ja viettäen entistä vapaata elämäänsä, joka ei aina aivan yhteiskunnan kukkuloilla liikkunut, hän oli piankin kiinnittänyt siveyspoliisin huomiota. Mikään ei olisi enää häntä sen käsistä pelastanut, ellei hän hädissään olisi muistanut Johannesta, joka silloin oli jo naimisissa ja joka heti olikin ottanut hänet vastasyntyneen lapsensa hoitajattareksi.

Ilman vastustusta Irenen puolelta se ei ollut käynyt. Irene ei tosin onneksi tiennyt kaikkia yksityiskohtia Liisan elämästä, mutta kuitenkin kylläksi pitääkseen hänen tuloaan kunnialliseen perheeseen sangen epäiltävänä.

Tässä asiassa oli Johannes kuitenkin ollut järkähtämätön.

Irene oli taipunut nähtyään, miten vääjäämätön toisen päähänpisto oli. Johanneksella ei niitä ollut monta, mutta hän oli silloin sitä itsepäisempi. Irene tiesi, ettei siinä kuitenkaan ollut mitään tekemistä.

Näin oli Liisa tullut Johanneksen perheeseen. Eikä Irenellä itse asiassa ollutkaan ollut mitään häntä vastaan erikoista muistutettavaa. Liisa oli hoitanut hyvin hänen lastaan ja toimitellut samalla ikäänkuin emännöitsijän tehtäviä.

Samaan ruokapöytään ei Irene kuitenkaan ollut missään tapauksessa suostunut häntä ottamaan. Liisa sai syödä keittiön pöydällä. Tässä taas oli Johannes saanut taipua vuorostaan.

Liisa oli usein itsekin ihmetellyt, miten nöyrä ja kuuliainen hänestä oli tullut. Hän tuskin tunsii entistä itseään.

Missä oli hänen uhmanhenkensä? Missä hänen tinkimätön, lannistamaton ylpeytensä ja itsenäisyystunteensa?

Niistä ei hänen jokapäiväisessä elämässään enää näkynyt jälkeäkään.

Tosin oli siveyspoliisin uhka hänet sydänjuuriin saakka säikäyttänyt. Tosin hän tunsii itsensä turvalliseksi Johanneksen kodissa ja oli oppinut myös entistä alennustilaansa kammolla katsomaan. Mutta se ei kuitenkaan olisi yksin riittänyt häntä kauankaan tässä satamassa pidättämään.

Liisa tunsii itsensä liian hyvin uskoakseen silmänräpäystäkään, että mikään todellinen, sisällinen mielenmuutos olisi enää ollut hänelle mahdollinen.

Synti oli syöpynyt jo liian syvälle häneen. Tai kenties se oli siinnyt jo hänen kerallaan. Kyllä hän oli sama Liisa kuin ennenkin. Hän ei vain voinut tai ei tahtonut päästää enää entistä luontoaan pinnalle pulpahtamaan.

Ainoa, mikä hänelle oli ollut mahdollista, oli elämänmuutos.

Sen hän oli tehnyt. Muuttanut tapansa ja koko ulkonaisen olentonsa, niin että ne todellakin sopivat porvarillisen yhteiskunnan kahleisiin, vaikkakin vain eräällä sen vaatimattomimmista porraspuista. Mutta sekinhän oli jo saman yhteiskunnan silmillä katsottuna ääretön onni ja ylennys hänelle.

Liisa ei ollut voinut olla usein itsekseen ylenkatseellisesti hymähtämättä, kun tuo kaikki yksinäisinä hetkinä oli kulkenut läpi hänen aivojensa.

Miksi hän viipyi tässä talossa? Miksi hän viihtyi tässä häkissä? Hän, vapaan ilman lintu!

Jos hän oli elämältä vain turvallista, yhteiskunnallista asemaa tahtonut, miksi hän sitten ei ollut mennyt naimisiin ja perustanut omaa kotiaan?

Avioliitto-tarjouksia hänellä oli aikoinaan ollut kuinka paljon tahansa. Ja olisi vieläkin siellä täällä ollut, sillä Liisa tiesi, että miehet, joiden kanssa hän kerran oli ollut tekemisissä, eivät häntä yleensä voineet helposti unohtaa.

Rakastuneiden avioliitto-ehdokkaiden joukossa oli ollut monta sivistynyttäkin. Virkamiehiä, liikemiehiä ja muita.

Kuinka hän tuli toimeen tässä pesässä? Tässä riippuvassa asemassa, joka sitäpaitsi joskus Irenen puolelta tuotti hänelle hyvinkin tuntevia nöyryyksiä?

Pelkäsikö hän, ett'eivät hänen siipensä enää kannattaisi? Oliko hänestä tullut häkkilintu, koti-eläin, joka ei enää olisi voinut omin voimin suoriutua elämän taistelusta?

Vai ajatteliko hän vanhanpäivän varaa? Ruhtinaalliseen palkkaan nähden, jonka Johannes maksoi hänelle, olisi senkin kokoaminen ollut tässä asemassa mahdollinen.

Ei, eihän se ollut Liisan tapaista.

Eihän Liisa ollut koskaan sellaisia ajatellut. Muuta hän oli vaatinut elämältä. Lihan himoa, silmäin pyyntiä, elämän koreutta, kaikkia kauniita ja säteileviä helmasyntejä. Ja saanut niitä, mutta ei koskaan niihin kyllästynyt.

Tuhma neitsyt hän oli ikänsä ollut. Miksi hän nyt niin visusti vartioi lamppuaan?

Miksi tyytyi hän toisen nurkassa nuhajamaan? Miksi toisen lasta laulattamaan? Miksi elämään toisen vaimon piikana ja hänen vierailleen niin suu supussa ja niin katse alasluotuna teetä ja kahvia tarjoamaan?

Siksi, että hän rakasti. Siksi, että hän ihaili, kunnioitti ja jumaloi tuota toista eikä tahtonut pitää muita jumalia hänen edessään.

Liisa oli tuon tunteen jo aikoja sitten itselleen selvittänyt.

Hän oli ensin sitä hämmästynyt ja kauhistunut, sillä hän ei ollut koskaan ketään ihmistä sellaisella rakkaudella rakastanut. Aisti-ilon hän oli tuntenut, antaumuksen hekkuman ja joskus myös pisaran naisellista hellyyttä niitä kohtaan, jotka tuon olivat hänelle tuottaneet. Mutta rakastanut? Ei milloinkaan.

Hän oli itse siitä vuorenvarma nyt. Ja tiesi, ettei hän koskaan elämässään tulisi enää ketään toista ihmistä niin rakastamaan.

Hänen ensi lempensä se oli. Ja oli oleva hänen viimeisensä.

Kun Liisa joskus oikein kauas elämänsä aamuun ajatteli, hän tunsi, että hän oikeastaan olikin aina rakastanut Johannesta. Jo lapsena, kun hän oli Johanneksen isän kotiin tullut, oli tuon sievän herraspojan läheisyys herättänyt kummallisia vaistoja hänessä. Hänen olisi tehnyt mieli kaulata ja hyväillä häntä. Ja sitten hänen olisi taas tehnyt mieli kynsiä, nipistää ja tehdä jotakin hyvin pahaa hänelle.

Mutta Johannes oli silloin ollut niin vakava ja arvokas hänen mielestään.

Nyt oli toista. Nyt oli Johannes leikkisä ja tuttavallinen. Se oli Liisalle aivan uutta. Oli kuin isäjumala itse olisi astunut alas taivaastaan ja antiikisten virkaveljiensä tapaan aterioinut ihmisen tyttären kera.

Ja nyt istui hän tässä itse ylhäisten naisten tapaan! Keskellä Parisia, keskellä suurta, tuntematonta maailmaa!

Ei niin, että Liisa olisi erikoisesti ylhäisiä naisia ihannoinut. Lapsia ne olivat hänen mielestään, lapsia ja lasten vauvoja, joilla sitäpaitsi useimmilla oli vain pelkkää sahajauhoa sisällään.

Mitä he tiesivät elämästä? Mitä maailmasta?

Liisa tunsi useimpien heidän suhteensa omituista ylemmyyttä.

Ylemmyyttä siitä, että hän oli kokenut enemmän kuin he ja tunsi raskaamman elämäntaakan hartioillaan. Ylemmyyttä siitä, että hän oli yksin ja saattoi, jos niin tarvittiin, ilman sukujen, perheiden, pappojen ja mammojen apua, tulla toimeen milloin tahansa yksin maailmassa. Ja vielä ylemmyyttä siitä, että hän vaikutti miehiin enemmän kuin useimmat heistä, vaikka vain harva mies saattoi enää häneen vaikuttaa.

Oikeastaan hän tunsi olevansa sielultaan puhtaampi kuin useimmat noista ylimystön naisista, joita hän näki Johanneksen kodissa ja jotka eivät olisi katsoneet häntä kyllin arvokkaaksi edes kengännauhojaan päästämään.

Puhtaampi, sentähden että hän tiesi olevansa palovakuutetumpi.

Kuinka ne keimailivat ja liehakoivat miesten edessä! Ja kuinka tuhmasti ne tuon kaiken tekivät, ikäänkuin kukaan oikea, viisas mies olisi sellaisesta välittänyt!

Liisa taisi tuon asian paremmin.

Hän vain katsoi, ja miesten silmät seurasivat heti mielihyvällä häntä. Hän vain otti askeleen, ja miesten askeleet pyrkivät väkisinkin hänen matkansa mukaan suuntautumaan.

Parisi oli tässä suhteessa herättänyt hänen vilpittömiä mielenkiintoaan. Täällä ne nimittäin näyttivät taitavan tuon tempun paremmin. Ja Liisa oli heti kadulle astuttuaan huomannut, että hänellä täällä saattoi olla paljon oppimista.

Myöskin miehet olivat täällä toisenlaisia. Kylmempiä, kohteliaampia ja välinpitämättömpiä kuin siellä kotimaassa. Tai kenties he vain olivat niin olevinaan. Liisalla oli kaikissa tapauksissa heistä oma ajatuksensa, joka ei ollut aivan imarteleva miehille sukupuolelta.

Hän katseli sitä yleensä sangen kyynillisesti. Mutta kuitenkin aina eräänlaisella elävällä harrastuksella, joka ei suinkaan jäänyt miehiltä huomaamatta ja joka näytti kätkevän huntunsa alla niin monta houkuttelevaa mahdollisuutta.

Kaikkia muita, mutta ei Johannesta. Sillä Johannes oli pyhä, Johannes oli jumala ja jumalanpoika hänelle. Eikä Johannes ollut koskaan luonut häneen katsettaan häntä himoitakseen.

6.

Liisa ei tiennyt, millä silmillä Johannes juuri katseli häntä.

He olivat syöneet ylellisen päivällisen osterien ja sampanjan kanssa. Oli ikäänkuin Johannes olisi tahtonut jossakin määrin imponeerata Liisaan. Tämä ei tietysti ensinkään onnistunut, sillä eihän Liisa ollut ensimmäistä kertaa pappia kyydissä.

Mutta jotakin oli tämä omituinen tuokiotila kuitenkin vaikuttanut Liisaan. Sillä Johanneksen mielestä hän ei ollut koskaan ollut viehkeämpi, naisellisempi.

Liisa oli aina ollut kuin omainen, kuin sisar hänelle. Naista Liisassa hän oli tuskin huomannutkaan. Eikä Liisa puolestaan ollut koskaan päästänyt sitä esille hänen seurassaan edes vilaukselta. Olihan hän niin usein ja niin lujasti päättänyt haudata ijäksi sydämen syvyyteen toivottoman rakkautensa.

Toivottoman, mutta ei onnettoman. Sillä eihän Liisa kärsinyt siitä. Olihan se jo tällaisenaankin, vastaamattomanakin, hänen elämänsä onni ja päivänpaiste.

Nyt se oli päässyt esille pilkahtamaan. Päässyt sen verran, ettei Johannes aivan voinut kohdella häntä sukupuolettomana olentona.

Ilmennyt, ei sanoina, ei tahallisenä kiemmailuna, vaan varastautunut johonkin äänenpainoon, johonkin katseeseen, johonkin vivahdukseen. Eikä Liisa itse, yhtä vähän kuin Johanneskaan, siitä tiennyt mitään.

Johannes tunsu vain eräänlaisen lämpimän, miellyttävän ilmavirran hivelevän kasvojaan. Ja totesi merkillisen hyvinvoinnin, äskeisen hermostumisen sijasta, hiipivän ruumiisensa.

—No, Liisa, virkahti hän, sytyttäen sikarin ja nojaten päänsä tutkivasti käden varaan. Mitä sinä mietit oikein?

—Yhtä ja toista, hymyili Liisa.

—Minua ja sinua?

—Ja muuta maailmaa meidän ympärillämme.

Johannes selitti, ettei Liisan nyt ollut tarvis muita kuin heitä kahta ajatella.

Ei ollut muuta maailmaa. He olivat nyt tällä hetkellä ainoat ihmiset maailmassa.

Liisa katsoi häneen sydämellisesti ja veitikkamaisesti.

—Niinkö luulet? hän sanoi. Ja sentään ajattelet sinäkin tällä hetkellä muita ihmisiä.

—En ajattele, väitti Johannes.

—Kyllä, sanoi Liisa. Ja onhan se aivan luonnollista. Miksi tahdot väittää sitä vastaan niin itsepintaisesti?

—Ketä minä ajattelin?

—Tietysti heitä, jotka jätimme juuri. Mitä luulet heidän tällä hetkellä ajattelevan?

—Ei meitä. Heillä on muuta tekemistä.

—Etkö usko tästä vielä tulevan jälkiseurauksia?

Liisan tahtomatta sai hänen äänensä hiukan ivallisen, ärsyttävän kaiun, joka yhtä vaistomaisesti vaikutti Johanneksen itsetuntoa herättävästi.

—Seurauksia? hän kysyi taistovalmiina. Mitä seurauksia?

—Ikäviä, hymyili Liisa.

—Sinulle?

—Oh, minä pääsen tästä jollakin pistosanalla. Pahempi on sinun laitasi.

—Minun? Sinä olet hassu!

—Sinä saat tästä vielä ennen yötä oikean perhekohtauksen.

—Sepä peijakasta!

Johannes väänsi urhoollisesti viiksiään. Ja Liisan tummansiniset silmät nauroivat aivan täyttä kurkkua kaartuvain kulmakarvojen alta.

—Hehan itse lähettivät meidät menemään, sanoi Johannes sitten.

—Sinä tahdoit mennä, huomautti Liisa.

—Mutta en sinun kanssasi.

—Minä sain seurata mukana kaupanpäällisenä.

—Terveellisenä opetuksena? nauroi Johannes.

—Vastaisen varalta, lisäsi tuohon Liisa ilakoiden.

Mutta heti sen jälkeen hän tuli hyvin totiseksi. Johanneksen sanat, että hän ei ollut tahtonut Liisan kanssa lähteä, olivat sittenkin vaikuttaneet kiusallisesti häneen, niin luonnollisia kuin ne itse asiassa olivatkin.

Ei hänen kanssaan? Miksi ei hänen? Oliko hän siis niin vastenmielinen olento Johannekselle?

Siis kenen muun kanssa hyvänsä, mutta ei hänen. Miksi ei? Miksi juuri hän oli vastenmielinen? Mitä pahaa hän sitten oli tehnyt, että itse Johannes kammosi häntä?

Johannes sensijaan jatkoi iloista, vallatonta äänilajiaan.

—He tahtoivat rangaista minua, sanoi hän. Minä näin sen kyllä! Mutta mepäs emme niin vain annakaan rangaista itseämme.

Liisa ei yhtynyt hänen iloonsa.

—Tietysti se kuitenkin oli rangaistus sinulle, virkahti hän.

Ja jälleen sai hänen äänensä aivan itsestään tuon vaarallisen, ärsyttävän soinnun, joka välttämättä vaati Johannesta vastaan väittämään.

—Mitä hulluja! hohotti hän. Minulla on niin paljon hausکمپی sinun kanssasi.

Liisa tuli heti jälleen hyvälle tuulelle.

—Sinä sanot vain, veikeili hän. Tietysti sinulla olisi ollut hausکمپی siellä.

—Kuinka niin tietysti? Miksi minä muuten olisin tahtonut poistua sieltä?

—Sinä et tiennyt saavasi syödä päivällistä minun kanssani, nauroi Liisa.

Johannes katsoi häneen yhä enemmän huvitettuna. Tuo oli niin tuiki naisellista! Saada mies hämilleen ja pakottaa itsensä sen kautta etusijalle!

Kyllä tiedettiin, kyllä tunnettiin. Mutta juuri tuollainen huvitti Johannesta.

Hän oli senvuoksi aivan rehellinen, kun hän isällisellä liikkeellä otti Liisan kädet käsiinsä ja katsoi suoraan silmiin.

—Kuules, Liisa, hän sanoi. Usko minua nyt, kun sanon, että sinä olet tehnyt minulle suuren palveluksen.

—Millä? kysyi Liisa nauravin silmin.

—Sillä, että tulit mukaan. Ja sillä, että olet ollut nämä hetket minun kanssani.

Liisa veti henkeä sieraimiinsa. Hänen silmänsä hymyilivät edelleen, mutta hänen huulensa olivat omituisesti värähtäneet.

Hän ei sanonut mitään. Johannes sensijaan toisti uudestaan:

—Palveluksen, sanon, suuren palveluksen! Sillä minun hermoni eivät ole pitkään aikaan näin miellyttävästi levähtäneet.

—Minähän olenkin palvelijatar.

Liisa ei tiennyt itsekään, kuinka se pääsi häneltä.

Hän oli vain tahtonut jatkaa äskeiseen hilpeään tapaansa. Eikä ollut huomannut ollenkaan, että toinen puhui tuiki vakavasti.

Taikka oikeastaan, kyllä hän oli huomannut sen. Mutta hän oli tahtonut vaistomaisesti vielä ilvehtiä, että toinen puhuisi vielä vakavammin.

Nyt oli vuoro Johanneksen synkistyä.

—Sinä tiedät, että se ei ole minun syyni, lausui hän matalalla äänellä, vetäen kätensä pois ja sohvankulmaan nojautuen. Minä olisin tahtonut toisin. Mutta olosuhteet ovat sen nyt näin järjestäneet.

—Enhän minä sitä tarkoittanut, sanoi Liisa. Minähän vain leikilläni...

—Ei se ollut leikkiä, väitti Johannes. Ja jos olikin, niin oli siinä totuus takana.

Hyvinkin katkera totuus. Sillä Johannes selitti huomanneensa kyllä, että Liisa kärsi nykyisestä asemastaan.

Liisa puolustautui.

—Onhan minun hyvä niinkuin on, sanoi hän hiljaa. Mitä muuta minä voisin vaatiakaan?

Mutta Johannes oli itsepintainen.

—Minä *tiedän*, että sinä kärsit, katkaisi hän jyrkästi. Mutta tiedä myös, että minä kärsin siitä vielä enemmän.

—Sinä? Mistä?

Liisan silmät saivat lempeän ja osaa-ottavan ilmeen, joka vaikutti varsin miellyttävästi Johannekseen.

—Sinun asemastasi perheessäni, sanoi hän, nyt jo marttyyrin hahmolla, kun oli kysymys hänen omasta kärsimyksestään. Mutta se on muuttuva, ole varma siitä! Se on jo aikoja sitten käynyt minulle sietämättömäksi.

Äkillinen jalomielisyyden puuska Liisaa kohtaan oli täyttänyt koko hänen olentonsa.

Osaksi puhui hän totta. Hän oli todellakin kärsinyt usein siitä tavasta, millä hänen vaimonsa kohteli Liisaa. Aivan samoin kuin hän kärsi, kun tämä joskus herjasi Suomen suomalaista rahvasta, etenkin sosialisteja.

Silloin hän aina oli tuntenut tuskallisen yhteenkuuluvaisuus-tunteen kulkevan läpi sydämensä.

Hänellä oli siihen oikeus, ei muilla! Ja *hän* voi kohdella kuinka tahansa Liisaa, ei vieraat!

Mutta ei tuo kärsimys sentään ollut koskaan niin aivan sietämätöntä ollut. Päinvastoin hän oli ajanoloon tottunut Liisan nykyiseen asemaan niin, että hän sitä tuskin huomasikaan.

Tällä hetkellä esiintyi se seikka hänelle kuitenkin tuiki toisessa valaistuksessa. Ja

tällä hetkellä hän olisi ollut valmis vannomaan, että hän huomispäivänä kohottaisi Liisan täysin vertaiseksi perheensä muiden jäsenten kera.

Hän oli itse tällä hetkellä alentunut Liisan vertaiseksi. Siksi hän kärsi siitä, että joku toinen voisi katsoa hänen seurustelewan näin tuttavallisesti itseään alemman kanssa.

Liisa katsoi avuttomasti häneen.

—Älä viitsi, lausui hän raukealla äänellä. Älä viitsi luoda itsellesi uusia kärsimyksiä!

—Minä *tahdon*, sanoi Johannes synkästi. Tässä asiassa on muutos tapahtuva.

Liisa puolustautui edelleen, mutta aina heikommin, sillä hänen oli jo vaikea pidättää kyyneleitään.

—Ja minä sanon sinulle, että *minä* en tahdo mitään muutosta, hän melkein huusi epätoivosta. Mitä sinä ajattelet? Tahdotko ajaa minut pois talostasi?

Nyt ei Liisa jaksanut enää. Hän painoi päänsä alas ja peitti silmänsä kädellään.

Johannes nousi sankarillisena.

—Minun taloni on *minun*, hän sanoi. Kukaan ei aja sinua sieltä pois vasten minun tahtoani.

Liisa ei enää vastannut mitään. Hän vain itki valtoinaan.

Johannes seiso siinä onnettomana.

Kului kotvan, ennenkuin hän huomasi edes, että hänen velvollisuutensa oli lohduttaa Liisaa.

Hän kumartui ja kosketi hiljaa häntä kädellään. Liisa tarttui siihen ja suuteli sitä tulusasti, ennenkuin Johannes ehti edes häntä siitä pidättää.

—Liisa! pääsi häneltä puoli-suuttuneella äänenpainolla. Eihän se sellainen sovi.

—Suo anteeksi, sanoi Liisa. Minä en vain voinut olla sitä tekemättä.

Eikä kumpikaan heistä enää senjälkeen pitkään aikaan puhunut mitään.

Monet ajatukset risteilivät Johanneksen aivoissa. Vihdoin ne purkautuivat tuohon yksinkertaiseen, mutta kohtalokkaaseen kysymykseen:

—Liisa, olenko minä siis jotakin sinulle?

Liisa kohotti päänsä ja katsoi suurin silmin häneen.

—Eihän minulla muuta olekaan, sanoi hän.

Nyt ei Johannes uskaltanut kysyä enempää. Mutta hän oli ymmärtänyt. Ja hän tunsu taivaan auringon tulvehtivan sydämeensä tuosta tummansinisestä silmäparista, joka katsoi häneen niin luottavasti, niin vilpittömästi ja uskollisesti.

Ja niin turvattomasti.

Ei edes Seidi, hänen oma tyttärensä, ollut koskaan niin turvattomasti katsonut häneen.

Eikä koskaan siinä määrin vedonnut hänen suojeleviin vaistoihinsa.

7.

Johanneksella oli seuraavana päivänä ankara kohtaaminen vaimonsa kanssa.

Seidi oli sairastunut. Hän oli ollut sairas jo illalla, kun hän äitinsä kanssa vihdoinkin oli saatettu kotiin, ja valittanut tuntevansa vilunväreitä ruumiissaan. Nähtävästi ei Pariisin kostea yö-ilma ollut tehnyt hyvää hänelle.

Lääkäri oli haettu heti samana iltana, määrännyt lääkkeitä ja vakuuttanut kohtaamisen pian menevän ohi.

Mutta yöllä oli tauti vain pahentunut. Aamulla oli lääkäri toistamiseen noudettava.

Tällä kertaa hän ei ollut enää aivan yhtä päivänpaisteinen.

—Se menee kyllä ohitse, lohdutti hän. Mutta se voi kestää.

Sitten taputti hän Seidiä hiljaa poskelle ja sanoi:

—Me olemme kelpolailla vilustuneet.

Meni menojaan. Ja lupasi tulla takaisin seuraavana päivänä.

Seidi itse ei sanonut mitään. Tuijotti vain suurin silmin ympärilleen ja hengitti raskaasti. Hänen äänetön kärsimyksensä teki sitä syvemmän vaikutuksen Johannekseen.

Hän meni toiseen huoneeseen. Irene seurasi itkien häntä.

—Siinä nyt on seuraus, sanoi hän, sinun itsepäisyydestäsi. Jos Seidi olisi saanut jäädä kotimaahan, hän olisi terve tänäpäivänäkin.

Johannes oli liian järkytetty heti vastataksaan. Mutta kun Irene ei lakannut omaa syyttävää näkökantaansa toistamasta, linkosi hänkin syytöksensä.

—Siinä nyt on seuraus, sanoi hän, sinun kevytmielisyydestäsi. Enkö pyytänyt sinua eilen lähtemään pois päivällisiltä?

Irene oli heti taistovalmis.

—Lähdithän sinä, sanoi hän. Miksi et ottanut Seidiä mukaasi?

—Sinun asiasi olisi ollut lähinnä häntä ajatella.

—Minun? Minä ajattelin häntä, silloin kun tahdoin, että hän jäisi kotimaahan, selitti Irene.

Ja sitäpaitsi, hän lisäsi, olihan Johannes ottanut mukaansa lapsenpiian. Miksi ei lasta sitten?

Johannes tunsu sisunsa kuohahtavan. Mutta ulkonaisesti hän pysyi sitä kylmempänä.

Hän tahtoi pysyä kylmänä. Sillä hän tiesi, että jos hän kiivastuisi, hän tulisi sanomaan asioita, joita hän kenties katuksi vast'edes.

—Sinä lähetit Liisan minun kerallani, hän lausui sentähden aivan tyynellä, hillityllä äänenpainolla. Eikä hän sitäpaitsi ole mikään piika.

—Mikä hän on?

—Hän on minun kasvinsisareni, jatkoi Johannes lujasti. Minä sanon sen sinulle senvuoksi, että muistaisit sen.

Irene unohti kokonaan itkunsa tämän uuden riidan-aiheen takia.

—Tuohan kuuluu aivan juhlalliselta, hän sanoi ihmeissään.

—Hyvä, että otat sen juhlallisesti. Sillä minä en salli häntä perheessäni piikana kohdeltavan.

Tämä oli jo liikaa Irenelle. Mutta hänkin koetti vielä hillitä itseään.

—Langennut nainen! hän sanoi sentähden vain jääkylmästi. Hän saa olla onnellinen, että on päässyt edes piiaksikin.

Kuului kuin olisi tuoli narahtanut toisessa huoneessa. Johannes huomasi vasta jättäneensä oven raolleen.

Hän kiirehti sitä sulkemaan.

—Älä ainakaan solvaa häntä hänen itsensä kuullen, sanoi hän pidätetyllä raivolla. Voithan käyttää minua maalitaulunasi.

—Joutaa kuullakin, vastasi Irene huolimattomasti. Eihän totuus hänellekään pahaa tehne.

Irene istui nojatuolissa. Johannes oli pysähtynyt keskelle lattiaa ja katsoi häneen.

—Entä sinulle? kysyi hän äänellä, joka oli terävä kuin jääpuikko. Mitä mahtaisi totuus sinulle tehdä?

—Minulle? Mikä totuus?

—Totuus sinusta itsestäsi.

—Sano se siis, virkahti Irene suloisella, ärsyttävällä äänellä.

Halajan kuulla, mitä uutta sinulla voi olla minusta sanottavaa.

Johannes henkäisi, ennen kuin hän alotti hyökkäyksen.

—Tiedätkö, että minä kunnioitan Liisaa paljon enemmän kuin sinua, sanoi hän. Paljon enemmän. Sinun pitäisi olla piika ja hänen vallasnainen.

Isku oli taitavasti valittu. Irenen suupielet värähtivät.

Hän ei ollut mitään niin radikalia odottanut.

Hän oli luullut, että Johannes jälleen tapansa mukaan rupeisi syyttämään häntä kevytmielisyydestä, pintapuolisuudesta, riidanhalusta tai harrastusten puutteesta, jotka syytökset hän otti mielellään vastaan. Sillä hänellä oli niihin jokaiseen sopiva vastasytöksensä.

Mutta että Johannes vertasi häntä Liisaan! Mitään sellaista ei ollut koskaan ennen tapahtunut.

Irene nousi sydänjuuriin saakka loukkautuneena.

—Ikävä, etten ole piika, hän sanoi. Silloin minä olisin kaikesti tavannut sinussa vertaiseni.

—Ja minkä luulet minussa nyt tavanneesi? kysyi Johannes silmää räpäyttämättä.

—Rengin, vastasi Irene, singoten keskitetyn vihan silmäyksen häneen. Minun ei olisi koskaan pitänyt mennä naimisiin sinun kanssasi.

—Eikä minun sinun kanssasi, päätti Johannes.

He vaikenivat tuokion. Sillä kumpikaan heistä ei voinut heti keksiä, miten mennä pitemmälle.

Irene oli kääntynyt katsomaan ulos ikkunasta. Johannes seisoj yhä keskilattialla ja sytytti koneellisesti sikarinsa, joka jo paloi ennestään.

He asuivat elegantissa hotellissa aivan Opera-avenuen lähellä, mutta pienen sivukadun varrella, jonne ei päivä paistanut, ei kuu kumottanut. Sensijaan paistoi se vastapäisen talon katolle, muistuttaen ihanasta ilmasta, säteilevistä

bulevardeista ja iloisista, kiirehtivistä ihmisistä.

Siellä ulkona hurisi maailmankaupungin elämä kesäisessä kukkeudessaan. Ja sillä aikaa seisoivat he täällä puolihämärässä hotellihuoneessa kiusaten toisiaan ja miettien vain, millä syvimmin voisivat toisiaan haavoittaa.

Tuo kaikki muistui äkkiä Johanneksen mieleen.

Hän häpesi. Ja päätti pelastautua niin pian kuin suinkin täältä.

—Armaani, hän sanoi sentähden toisella, keveällä ja jonkun verran sarkastisella äänellä. Mielestäni me nyt jo olemme suorittaneet tavallisen huomentervehdyksemme.

—Sinä olet sen todellakin tehnyt moitteettomasti, kuului heti ikkunan luota.

—Myöskin sinä, jatkoi Johannes. Ajattelin senvuoksi, että meidän olisi aika syödä aamiaista.

—Minun ei ole nälkä.

—Onnellinen sinä! Minun täytyy siis ainakin se huvi suorittaa yksinäni.

Johannes puki palttoon päälleen, otti silinterinsä ja pujotteli hansikkaat käsiinsä. Tuon kaiken hän teki tahallaan niin hitaasti kuin suinkin, ettei hänen lähtönsä suinkaan näyttäisi pakomatkalta.

—Sinä et tule? kysyi hän vielä.

—En, vastasi Irene.

Johannes meni. Ja Irene jäi synkkänä, liikkumattomana ikkunan luo seisomaan.

8.

Aamiaispaikassa odotti pieni yllätys häntä. Hän tapasi maamiehiä.

Muttilla se oli, kuvanveistäjä, jonka hän oli viisi vuotta sitten tavannut Berlinissä ja jo täälläkin Parisissa kerran kaksi. Hänellä näkyi olevan pari muuta mukanaan.

Mies ja nainen, jotka istuivat selin oveen. Johannes ei tuntenut heitä, mutta arvasi heidän vartaloinsa viivoista, että he mahtoivat olla suomalaisia.

Muttilla nousi heti ja tuli vastaan häntä tervehtimään.

—Istun täällä kahden suomalaisen tuttavan kanssa, hän sanoi. Sinäkin tunnet heidät.

—Niinkö? virkahti Johannes välinpitämättömästi.

—He ovat sinua kyselleet. Te olitte eilen tulleet vastakkain tiellä Boulognen metsään.

—Se on totta. Minä muistelen jotakin sellaista tapahtuneen.

—Minä opastin heidät tänne, sanoi Muttilla. He ovat ensi kertaa Parisissa.

—Niinkuin minäkin muuten, hymyili Johannes.

—No, sinä! nauroi Muttilla leveästi. Vanha maailmankiertäjä! Nämä taas ovat, luvalla sanoen, aivan nurkantakaisia.

Viimeiset sanat hän virkkoi kuiskaten ja sivumennen, ett'eivät asianomaiset itse kuulisi sitä. Nähtävästi hän tunsu seuransa suhteen ääretöntä ylemmyyttä.

Muttilla ei kiireessä muistanut mainita edes heidän nimiään. Eikä Johanneskaan kysynyt niitä.

Hän oli säilyttänyt vanhan vastenmielisyytensä maamiehiään kohtaan, milloin ne ulkomailla äkkiarvaamatta hänen eteensä syöksähtivät.

Hän valmistautui sentähden mitä välinpitämättömmällä hahmolla heitä tervehtimään. Mutta samalla muisti hän, mitä Signe eilen oli sanonut Boulognen tiellä. Toisen nimi heistä oli ollut muka Jaakko Jyrkkä, toisen Aura...

Aura? Oliko se mahdollista?

Nyt vasta tunsin Johannes, mitä Aura kuitenkin kerran oli merkinnyt hänelle. Kaikki veri syöksyi hänen kasvoihinsa.

Aura! Hänen entinen sotatoverinsa! Hänen sosialistinen omatuntonsa ja aatteellinen mittapuunsa! Aura, jonka kanssa he olivat vierekkäin valtiopäivillä istuneet, yhteisiä suunnitelmia takoneet, ihastuneet ja innostuneet!

Siinä oli siis Aura nyt hänen edessään.

Puoleenkymmeneen vuoteen he eivät olleet tavanneet toisiaan.

Samassa kaupungissa asuneet, samoja katuja kävelleet. Mutta niin suuri oli jo Helsinki, ett'eivät siinä ihmisten tiet enää yhteen sattuneet, jos ei satuttanut. Ja heidän tiensä olivat Johanneksen avioliiton jälkeen käyneet tuiki erilleen.

Aurahan oli pysynyt sosialistina. Johannes sitävastoin kiivennyt suomalaisen kapitalismin kukkuloille.

Mitä oli Aura nyt sanova hänestä?

Jaakko Jyrkkä sensijaan ei pienimmässäkään määrässä hänen mieltään kiinnittänyt.

He olivat tervehtineet toisiaan, Aura ääneti ja hervottomalla kädenliikkeellä, Jyrkkä voimakkaasti ja meluisasti.

—Mekin olemme pistäytyneet vähän Pariisiin tässä, selitti hän tyytyväisenä. Huvittelemme täällä pari päivää ja elämme oikein herraskaisesti.

He olivat olleet Brysselissä, sosialistikongressissa, jonne puolue oli heidät edustajinaan lähettänyt. Ja kun matkakaan ei ollut pitempi tänne ja kun tämä ehkä oli ainoa kerta elämässä, jolloin heillä oli tilaisuus...

—Perhanan lysti kaupunki tämä Pariisi, jutteli hän edelleen. Mutta hukassa me olisi täällä oltu, jos me emme olisi tavanneet tätä Muttilaa. Otapas nyt selko esim. tästä ruokalistasta.

Jyrkän pakistessa Parisin ihmeellisyyksistä, tarkasteli Johannes Auraa, joka istui

vaieten, silmät alasluotuina, vain silloin tällöin koskien annokseensa.

Aura oli vanhentunut, paljon vanhentunut. Hänen otsansa oli täynnä hienoja ryppyjä ja suupieliin oli surkastunut piirre ilmestynyt. Samalla hän oli käynyt ikäänsä pienemmäksi, vähäpätöisemmäksi. Jyrkkä sensijaan kuin levinnyt ja rehevöitynyt hänen rinnallaan.

Ainoa, mikä muistutti vielä entisestä Aurasta, oli silmät. Niistä näytti sisällinen ilo sekä liikuttava, entisen luottamuksen ja keskinäisen ymmärryksen etsintä heijastuvan, kun hän ne joskus kohotti suunnaten katseensa suoraan Johannekseen.

Ei, ei niissä näkynyt merkkiäkään siitä syytöksestä, jota Johannes oli hänen puoleltaan odottanut.

Ja samalla oli kokonaan muuttunut hänen suhteensa Auraan. Kaikki pelko ja paha omatunto katosi hänestä.

Hän sääli Auraa.

Tätä tunnetta oli Jaakko Jyrkän koko olento ja puhetapa vielä omiaan kohottamaan.

—Ikävä vain, selitti tämä karkealla leikillisyydellä, että tuli matkustetuksi tänne naisen kanssa. Mutta kuka käski lähteä Münchenin oluen kanssa Müncheniin!

Jyrkkä näytti olevan oikein vilpittömästi mielissään siitä, että oli tavannut Johanneksen. Ei hänenkään puolelta pienintäkään vihamielisyyttä tai ylenkatsetta Johanneksen kannan-muutoksesta. Pikemmin salaista kateutta tai kunnioitusta.

—Olet sinä onnen poika, julisti Jyrkkä, joka voit matkustella mihin tahansa ja milloin tahansa. Voisin minäkin vapaa mies olla, ellen olisi tähän juukelin puolue-elämään antautunut.

Johannes hymyili katkerasti sydämessään. Tuo kutsui vapaaksi mieheksi häntä, joka omasta mielestään oli enemmän orja kuin milloinkaan!

—Raha vapauttaa, sanoi hän kyynillisesti.

Aura säpsähti ja loi pelästyneen katseen häneen. Jyrkkä sensijaan otti asian tuiki totisesti.

—Siinäpä se, sanoi hän. Sinä olet osannut katsoa eteesi maailmassa.

Olisi hänestäkin ehkä voinut kerran tulla rikas, selitti hän. Oli ollut hänellä kaveri, joka oli ehdottanut, että he perustaisivat yhteisen liikkeen ja rupeaisivat halkokauppiaksi.

Nyt oli mies pohatta, uppopohatta. Eikä hänen enää tarvinnut halkokauppaa harjoittaa.

—Mitä hän tekee nykyään? kysyi Johannes jotakin sanoakseen.

—Elää rikkaana Pietarissa, kehasi Jyrkkä. Ja myö maatiloja ryssille Karjalan kannakselta.

Auran ja Johanneksen silmät yhtyivät. Ja jälleen painoi Aura katseensa alas.

—Hiukan epä-isänmaallista työtä tuo, huomautti Johannes. Myöä omaa syntymämaataan!

—Epä-isänmaallista! hymähti Jyrkkä. Niinkuin eivät muut sitä tekisi! Eikähän oikealla sosialistilla saa olla mitään isänmaata.

Muttila söi. Se oli hänen pääasiallinen intohimonsa.

Hänkin oli nyt naimisissa. Johannes ei ollut kuitenkaan vielä nähnyt hänen vaimoaan, mutta tiesi, että se oli erään tunnetun säätyläisperheen tytär Helsingistä.

—Minulla on, virkahti Muttila, suu täynnä vasikankotlettia. Ja semmoiset miehet olisivat ensimmäiseen lyhtypatsaasen hirtettävät.

—Kuinko kuka? kysyi Jyrkkä ällistyneenä.

—Kuin se sinun kaverisi, jatkoi Muttila, huuhtoen ruokansa alas aimo kulauksella. Myöä isänmaataan? Hyi, saakeli!

—Leikkisä mies tämä Muttila, selitti Jyrkkä, joka oli nopeasti saavuttanut

tavallisen tasapainonsa. Hän myö vain sieluaan. Ja sentään hän aikoo elämänsä halki hirttämättömänä konnana kävellä.

Nyt oli Muttilan vuoro ällistyä.

—Sieluaan? Milloin minä olen sieluani myönyt? kysyi hän kulmakarvojansa kohottaen.

—Kah, joka päivä, nauroi Jyrkkä. Teet taidetta, myöt sieluasi. Mynttää rahaksi itsesi ja ihanteesi.

—Se on helvetin vale, sanoi Muttila, keksimättä kiireessä muutakaan parempaa puolustusta.

Johannes huomasi hänen pulansa ja tuli apuun omalla tavallaan.

—Valetta se on, virkkoi hän päätään nyökäyttäen, sillä eihän tällä Muttilalla ole koskaan sielua ollutkaan.

Kaikki nauroivat, Muttilakin. Ja tunsivat heti tulleen paljon lähemmä toisiaan.

—Kukapa tässä maailmassa ei möisi sieluaan, irvisteli Muttila. Mutta on niin pieni kysyntä sillä tavaralla.

—Eikä taida kaikkien kelvata kaupaksikaan, vahvisti Johannes.

Mattila oli nyt kokonaan sovitettu.

Jaakko Jyrkkä tahtoi vielä jatkaa leikkiä. Mutta kompastuikin päistikkaa rapakkoon.

—Naiset ovat tässä suhteessa paljon edullisemmassa asemassa kuin miehet, julisti hän.

—Kuinka niin? kysyi Aura terävästi.

—He myövät vain ruumiinsa, nauroi Jaakko leveästi. Ja sillä tavaralla on aina paljon parempi kysyntä.

—Voi olla, virkahti Aura hiljaisesti. Mutta kaikki naiset eivät ole samanlaisia.

Johannes kuuli äänestä, että Aura oli kovin kiusaantunut. Ja hänen teki mielensä antaa merkkejä Jaakolle, että tämä lopettaisi.

Hän koettikin sitä silmäkulmillaan. Jaakko vain ei huomannut mitään.

—Niiden ei taida kelvata kaupaksikaan, nauroi hän, iskien tuttavallisesti silmää Johannekselle.

Aura heitti ylenkatseellisen silmäyksen häneen ja vilkaisi sitten apua pyytävästi Johannekseen.

Tuokiotila muodostui Johannekselle tuskalliseksi. Kumpikin noista kahdesta olivat hänen vanhoja tuttaviaan ja kumpikin näyttivät ne tahtovan toistensa ohi rakentaa keskinäisen ymmärryksen siltaa hänen kanssaan.

Ikäänkuin olisivat tahtoneet, toinen toiseltaan kuulematta, salaa kuiskata Johannekselle:

»Me kaksi tunnemme toisemme, eikö totta? Tuo kolmas on vieras meille. Ja meillä on todellakin syytä hiukan halveksia häntä.»

Halveksia, se oli juuri oikea sana.

Johannes oli nyt aivan selvillä heistä. Niin Jaakko kuin Aurakin katsoi olevansa toisensa yläpuolella ja voivansa Johanneksen läsnä-ollessa sitä myöskin osoittaa.

Ja kuitenkin elivät nuo kaksi yhdessä! Ja aikoivat ehkä elämänsä loppuun saakka niin elää!

Johannes kauhistui sitä kadotuksen ja sisällisen mädätyksen kuilua, johon nuo kaksi hänen entistä hyvää toveriaan olivat syöksyneet.

Samalla se rauhoitti häntä hänen oman sisällisen ihmisensä suhteen.

Hän oli tottunut pitämään hyvin onnettomana itseään. Mutta noiden kahden rinnalla hän tunsu olevansa vielä aivan taruprinssi. Ja olevansa myöskin mitä onnellisimmassa avioliitossa.

Eihän hän toki halveksinut vaimoaan. Eikä hän ollut Irenenkään puolelta koskaan todennut mitään sentapaista tunnevivahdusta.

Vihaa voi heidän välillään olla. Mutta siinähan oli vielä jotakin raikasta, puhdistavaa ja ratkaisevaa.

Tuohan oli helvetti suorastaan! Kuinka saattoivat ihmiset elää sellaisessa? Ja kuinka oli Aura voinut vaipua niin alas?

Eihän se voinut johtua tuosta miehestä yksistään. Täytyi olla hänen omassa olennossaan turmiota-tuottavia voimia, joita Johannes ei tuntenut ja jotka olivat hänet tuohon mieheen kiinnittäneet.

Samalla muisti hän, että hänen lapsensa oli sairas.

Hänelle tuli äkkiä ääretön halu nähdä Seidiä ja hän ehdotti poislähtöä.

Aura heitti kiitollisen silmäyksen häneen. Mutta Jaakko kysyi heti vilkkaasti:

—Pois, mutta minne? Emmehän toki eroa vielä. Me ainakin tämän Muttilan kanssa...

Heillä oli enää vain tämä ja huominen päivä aikaa olla Parisissa, selitti hän. Ja sen ajan hän tahtoi seurustella rakkaiden ystävien kanssa.

—Tahtoo käydä vähän ikäväksi kahden kesken, jatkoi hän avomielisesti. Emmehän me vielä ole tutkineet ollenkaan niitä Parisin mystérioita.

—Minusta ei teillä nyt ole paljon huvia, huomautti Johannes. Minun lapseni on kipeä ja minun täytyy juuri nyt joutua häntä katsomaan.

—Sinun lapsesi!

Aura huudahti sen niin hätääntyneellä, osaaottavalla ja sydämellisellä äänellä, että kaikki kääntyivät häntä katsomaan.

Hän punastui korviaan myöten. Ja sopersi koettaen peittää mielenliikutustaan:

—Tarkoitin vain, että onko hän hyvin sairas. Että onko vaaraa, tarkoitan...?

Johannes katsoi häneen tutkivasti ja selitti, ettei ollut vaaraa ainakaan toistaiseksi. Mutta hän oli kuitenkin levoton, sangen levoton...

—Luonnollisesti, sanoi Aura. Me näimme eilen hänet. Niin kaunis ja vilkas

lapsi.

Maksun aikana sattui pieni, koomillinen välikohtaus.

Muttilla ei mitenkään tahtonut hyväksyä laskuaan. Hän söi ja joi aina enemmän kuin muut. Siksi nousivat hänen laskunsa aina korkeammalle kuin muiden, jota Muttilla ei ollenkaan ymmärtänyt, vaan kulki ainaisessa pelossa, että häntä petettiin.

Tällä kertaa olivat riidan syynä eräät ylimääräiset peruna-annokset, joita hän oli tilannut, mutta joista hän väitti yhden kuuluneen kotlettiin. Kun ei edeskäypä sitä heti ottanut uskoakseen, hän kävi äänekkääksi.

Ihmiset kääntyivät ympärillä olevista pöydistä sinnepäin katsomaan. Johannes nousi hermostuneena.

—Hyvästi, sanoi hän. Minä menen.

Hän ojensi kätensä Auralle. Tämäkin oli noussut ja näytti olevan yhtä hermostunut.

—Minä tulen sinun kanssasi ulos, virkahti hän hiljaa ja rukoilevasti Johannekselle.

—Menkää te vain! huusi Muttilla heille ohimennen kiukustuneena, kohdistaen pääasiallisen raivonsa ylitarjoilijaan, joka kohteliaana ja hymyilevänä samalla saapui hänelle asiaa selvittämään.

Hän vakuutti kyllä yksinkin suoriutuvansa asiasta.

—Älä viitsi riidellä! koetti Jaakko Jyrkkä häntä hyväntahtoisesti tyynnyttää. Minä maksan laskun.

—Tässä ei ole kysymys siitä, käännähti Muttilla hänen puoleensa säkenöivin silmin. Minä tahdon vain oikeutta, en mitään muuta kuin oikeutta! Ja sinä saat olla minun vieraanmiehenäni.

Jaakko jäi. Aura ja Johannes lupasivat ulkona odottaa heitä.

—Suo anteeksi, sanoi Aura, heti kun he olivat päässeet toisten kuuluvilta.

—Kenelle? Sinulleko? koetti Johannes hymähtää.

—Myöskin minulle, virkahti Aura. Minä näin, että olit kovin kiusaantunut.

—En sinuun, vakuutti Johannes. Sinä et ole minua vielä kiusannut milloinkaan.

—Kiitos siitä sanastasi.

Kadun toisella puolen oli kahvila, jossa tarjoiltiin pienten pöytien ääressä, osaksi katukäytävällä.

Kun Jaakko ja Muttilla näyttivät viipyvän, ehdotti Johannes, että he odottaisivat siellä. Se oli Aurankin mielestä mukavampaa.

9.

Jaakko ja Muttilla viipyivät kauan. Auralla ja Johanneksella oli kyllin aikaa keskustella.

—Onko teillä lasta? kysyi Johannes.

—Ei, vastasi Aura. En minä tahdo.

Hänen kanssaan? ajatteli Johannes. Mutta hän oli kyllin hienotunteinen jättääkseen sen sanomatta.

Kuitenkin oli kuin olisi Aura arvannut, mitä hän mieltä tällä hetkellä.

—Sinä et pidä hänestä? hän kysyi.

—Kenestä? Muttilasta?

—Ei, vaan Jaakosta. Minä ymmärrän kyllä, että sinä et pidä hänestä.

—Kuinka niin? kysyi Johannes saadakseen hetkeksi ajattelu-aikaa.

—Eihän hän ole mikään ihannemies, virkahti Aura.

Mutta kuitenkin mies, ajatteli Johannes kyynillisesti. Kuitenkin joku, joka housuja kantaa. Ja sehän riittää naiselle nykymaailman aikaan.

Mutta ääneen hän sanoi:

—Mikään ihannemies en taida olla minäkään. Miksi tahdot siis asettaa minut toisten tuomariksi?

Jälleen tuntui kuin toinen olisi arvannut hänen ajatuksensa.

—Lienee minullakin joskus ollut suurempia vaatimuksia elämän suhteen, sanoi Aura. Nyt en minä vaadi enää mitään. Ja minusta tuntuu kuin ei minulla olisi enää oikeuttakaan vaatia.

Aina hiukan enemmän, ajatteli Johannes. Mutta ääneen hän sanoi:

—Mistä saakka sinusta on ruvennut niin tuntumaan?

Aura viivytteli jonkun verran vastaustaan. Johannes katsoi häneen ja huomasi, miten vaikea hänen oli säilyttää tyyneyttään.

—Siitä saakka ... alotti Aura, siitä saakka kuin maailma mustui minun ympärilläni.

—Ja sinun sisälläsi? uskalsi Johannes kysyä. Siellä paistaa yhäti sinun aatteellinen aurinkosi?

Aura kohotti silmänsä ja upotti ne suoraan hänen aivoihinsa.

—Se ei siellä ole ikinä paistanutkaan, sanoi hän.

—Kuinka niin voit sanoa? kysyi Johannes. Tiedänhän, että olet sosialisti. Ja tiedänhän, että tuomitset salassa minua...

—Sinua?

—Tuomitset siitä minua, jatkoi Johannes tyynesti, että olen tullut uskottomaksi meidän yhteiselle elämäntehtävällemme.

Mutta se oli nyt käynyt niin. Heidän oli turhaa siitä enempää keskustella.

Aura teki niin väkivaltaisen liikkeen kädellään, että oli kaataa kahvilasinsa.

—Se ei ole totta! hän melkein huusi. Minä en ole koskaan tuominnut sinua enkä voinut tuomita sinua. Sillä minä en ole koskaan ollut sosialisti!

Nuo viimeiset sanat, jotka Aura linkosi äärettömällä, pidätetyllä intohimolla, tekivät hirvittävän vaikutuksen Johannekseen.

Hän ei osannut aluksi sanoa sanaakaan.

Tuijotti vain Auraan kuin odottaen selitystä. Mutta sitä ei tullut. Aura tuijotti yhtä äänettömästi ja yhtä itsepintaisesti häneen.

—Mikä sinä sitten olet ollut? pääsi vihdoinkin häneltä.

—En tiedä, vastasi Aura. Minulla ei ole koskaan ollut muuta aatetta kuin yksi. Eikä sillä ole mitään yhteiskunnan kanssa tekemistä.

Siis rakkaus? ajatteli Johannes. Mutta hän ei uskaltanut enää kysyä mitään.

Tuhannet mielikuvat vilahtivat hänen ohitsensa.

Hän muisti Auran sellaisena kuin hän kerran Amerikasta palatessaan oli laivalla tavannut hänet, ja sellaisena kuin hän silloin oli tämän vilpittömään, suoravaiseen olentoon ihastunut. Hän muisti paljon, mitä he silloin ja mitä myöhemmin olivat keskenään jutelleet. Aura oli aina ollut niin tyyni, niin viisas, niin plastillinen. Mistä äkkiä tuo intohimoinen purkaus ja myrskyinen äänenpaino?

He olivat aina puhuneet vain aatteista, vain sosialistisista ihanteista ja parhaista tavoista niitä toteuttaa.

Tunteet eivät koskaan olleet merkinneet heille mitään. Rakkautta he eivät olleet pienimmälläkään sanalla koskettaneet.

Johannes oli tottunut aina katsomaan Auraan ylös. Ketään niin puhdasta, niin ihanteellista ja epäaistillista naista hän ei ollut tavannut elämässään. Juuri siksi hänen oli aina ollut niin vaikea käsittää, mitä Aura oli mahtanut keksiä Jaakossa rakastettavaa.

Sillä eihän Jaakko missään suhteessa ollut sen naisen vertainen, joka viimeiset viisi vuotta oli kunnioittanut häntä yhdys-elämällään.

Ja nyt sanoi Aura aivan äkkiä, että aatteet eivät koskaan olleetkaan merkinneet hänelle mitään! Että kaikki siis oli ollutkin pelkkää valetta ja petosta, mitä he kauneinta ja ihmis-arvoisinta olivat keskenään uneksineet!

Näin sanoessaan sammutti Aura Johannekselta viimeisen ihanteellisen kiintotähden.

Joskin Johanneksen taivas oli ollut musta ja joskaan hän ei nähnyt mitään aamunkoiton mahdollisuutta enää edessään, hän oli uskonut kuitenkin, että tuolla takanapäin edes, nuoruudessa ja alkavassa miehuudessa, oli ollut kirkasta, korkeaa ja valoisaa. Ja valoisin aika Johanneksen mielestä oli aina ollut se, jolloin hän Auran innostamana ja tukemana oli puhtaimmin ja epä-itsekkäimmin sotinut Suomen yhteiskunnallisen vallankumouksen hyväksi.

Aura ei sosialisti? Sehän oli mahdotonta, aivan mahdotonta! Ei ollut muka koskaan ollutkaan? Se oli suorastaan mielenvikaista!

—Meidän yhteiset pyrkimyksemme ja keskustelumme, alotti hän harvaksen. Ne ovat olleet siis pelkkää tuulenpieksämistä?

Aura ei vielääkään sanonut mitään. Hänen päänsä näytti vain raskaasti ja hyväksyvästi nyökkätävän.

—Se on ollut siis petosta, itsepetosta? jatkoi Johannes, vai kenties me kumpikin olemme pettäneet myös toisiamme.

—Et sinä, lausui Aura jyrkästi. Sinä olit sosialisti, *sinä* olit idealisti! Minä sitävastoin...

—Niin? Mikä sinä sitten olit ja olet?

—Nyt minä olen ainoastaan onneton, sanoi Aura hiljaa. Mutta silloin minä olin sinun ihailijasi.

Jälleen tunsu Johannes sydämensä seisahtavan.

—Sinä? sanoi hän kiivaasti. *Minä* olin sinun ihailijasi ja olen aina ollut! Ja minä

olen aina ihaillut sinussa juuri sinun taipumatonta tarmoasi ja uljuuttasi, kun oli kysymyksessä meidän yhteisten tarkoitusperiemme ajaminen.

—Sinun tarkoitusperiäsi ne olivat. Siksi minä niistä innostuin. Kun sinä jätit ne, meni minunkin uskoni niihin.

—Minä olin heikko, vastasi Johannes vavahtavalla äänellä.

—Myöskin minä olin heikko, virkahti Aura samaan äänilajiin. Muuten sinä et olisi koskaan luopunut niistä.

—En minä olekaan luopunut niistä, väitti Johannes kiivaasti. En koskaan sydämeni syvimmillä.

—Sinä et olisi luopunut niistä edes ulkonaisesti. Mutta minä en jaksanut enää.

—Sinä? Mitä sinä et jaksanut enää?

—Taistella. Olla enää pelkkä aate, pelkkä ihanne sinulle.

Tähän tapaan jatkui heidän keskustelunsa.

Johannes ei voinut olla kesken kaikkea vertaamatta sitä tuohon toiseen, joka hänellä eilen oli Liisan kanssa ollut. Siinäkin oli rakkaus koko inhimillisen koneiston käyttövoimana lopuksi ilmestynyt.

Liisasta hän sen vielä olisi voinut aavistaa, sillä olihan Liisa tyhmä neitsyt, joka ei tiennyt mistään paremmasta. Joka oli elämässään paljon rakastanut ja jolle siis oli myöskin paljon anteeksi annettava. Mutta Aura? Sehän oli tuiki käsittämätöntä.

Kaikki, mitä hän kuuli, oli siihen määrään uutta ja outoa hänelle, että hän melkein unohti pääasian. Sen nimittäin, että kysymys oli rakkaudesta häneen, juuri häneen, Johannes Tammiseen, joka istui tässä katukäytävällä ja kuunteli henkeä pidättämättä tarinaa pienestä, arasta ja turvattomasta naissydäimestä, jonka suuri rakkaus kerran oli sankarilliseksi laajentanut.

Kuinka ihmeellistä! Johannes näki nyt aivan toisessa valaistuksessa elämän.——

Senjälkeen kuin hän oli luopunut yhteiskunnallisia aatteitaan ajamasta, hän ei

ollut nähnyt elämässä muuta mahtia, muuta valtaa kuin rahan. Raha antoi yhteiskunnallisen aseman, raha turvasi suvun jatkumisen ja yksilön toimeentulon.

Sekö ei siis ollutkaan ainoa? Oliko sen takana vielä joku toinen tai kolmas salaperäinen valta, joka tanssitti ihmisiä ja ihmiskohtaloita kuin meri haaksia, jotka sen pintaa purjehtivat?

Oliko hän käynyt silmät sokkoina tähän saakka?

Olisiko, jos hän olisi eilen kuollut, elämän kaunein ja peljättävin mahti jäänyt häneltä kokematta?

Olisi, olisi jäänyt, täytyi hänen itselleen tunnustaa. Sillä eihän hän ollut todenteolla itse koskaan rakastanut.

Eikä myöskään tiennyt itseään todenteolla rakastetuksi.

Hän ei ollut yksinkertaisesti uskonut rakkauteen. Niin se oli ollut. Hän oli aina pitänyt sitä ikäänkuin jonakin tois-arvoisena, jonakin alhaisempana kuin hänen omat aatteelliset maailmansa.

Rakkaudestaan Ireneen hän ei itsensä edessä voinut puhua ollenkaan. Sehän oli ollut täysin yhteiskunnallinen ja yhteiskunnallisista syistä solmittu avioliitto.

Taikka oikeammin, ehkä hän kuitenkin oli ollut jonkun verran ihastunut Ireneen. Olihan Irene kaunis ja olihan hänen olentonsa vaikuttanut joskus hyvinkin ärsyttävästi hänen aistilliseen ihmiseensä. Mutta ei enempää kuin moni muukaan nainen, joka oli sattunut hänen tielleen ja jonka ohi hän oli kulkenut hattuaan kohottaen.

Hänen rakkautensa Signeen oli ollut toista. Se oli ainakin kummunnut suoraan sydäimestä ja hallinnut kauan hänen hermojaan. Mutta sekin oli jäänyt vain nuoruushaaveeksi, vain mielikuvaksi.

Eikä hän koskaan muistanut oikein todenteolla himoinneensa Signeä. Se olisi ollut hänestä rumaa ja häpeällistä.

Niin ihanteellinen nuorukainen hän oli ollut. Ja hän muisti tuota seikkaa aina tähän saakka tyytyväisyydellä ajatelleensa.

Nyt aukeni äkkiä kuilu hänen entisen ja nykyisen ihmisensä välille. Paljon syvempi kuilu kuin oli silloin auennut, jolloin hän oli jättänyt yhteiskunnalliset ihanteensa ja suostunut Rabbingin palvelukseen rupeamaan.

Mikä hullu hän oli ollut! Mikä yökkö keskellä päivää hän oli ollut! Mitkä ruusut olivat hänen tiellään kukkineet, ilman että hän oli edes ollenkaan nähnyt niitä!

Mikä elämä oli häneltä jäänyt elämättä!

Ja mikä voisi hänellä vieläkin olla elettävänä, jos hän jättäisi turhan katinkullan ja syöksyisi suinpäin, arvelematta, epäröimättä, kaiken inhimillisen onnen ainoaan oikeaan aarnihautaan!

10.

Johannes näki toverusten tulevan jo. Hän kumartui sentähden nopeasti, haki Auran katseen hatunreunan alta ja kysyi kiivaalla, mutta pidätetyllä äänellä.

—Kuinka Herran nimessä sinä sitten tulit ottaneeksi Jyrkän?

—Elämä oli niin pimeä minulle, vastasi Aura hiljaisesti. Pimeä senjälkeen kuin sinä olit matkustanut.

—Mutta tiesithän minun tulevan takaisin? Tiesithän, että olin matkustanut vain kirjoittamaan suurta teostani...

Johannes ei voinut jatkaa enää. »Suomi tulevaisuuden valtiona!» Se oli ollut hänen aiotun kirjallisen suurtyönsä nimi. Se oli ollut hänen aatteellinen elämän-unelmansa ja autuutensa.

Sen muisto koski häneen liian kipeästi.

Aura odotti. Mutta kun Johannes vaiken i edelleen, hän virkahti:

—Olithan sinä sanonut niin. Mutta enhän minä tiennyt, milloin tulisit. Eikähän...

Nyt näytti Auran olevan vaikea jatkaa enää.

Mutta Johannes pyysi itsepintaisesti, että hän nyt, tällä ainoalla hetkellä, joka heillä kenties koskaan olisi käytettävänään molemminpuolisiin selityksiin, sanoisi kaikki mitä hänellä oli sydämellään.

—Eikähän meidän välillämme ollut koskaan ollut puhetta rakkaudesta.

Se oli totta. Täytyihän Johanneksen myöntää se.

Ja täytyihän hänen samalla itselleen tunnustaa, että hän puolestaan ei ollut koskaan Auraa rakastanut.

Ei, ei ketään hän ollut rakastanut! Auraan nähden ei koskaan ollut ajatellut edes minkäänlaisen sukupuoli-yhteyden mahdollisuutta.

Hänellä ei siis voinut olla edes mitään aihetta syyttää Auraa siitä, että tämä oli ottanut Jaakko Jyrkän. Ja kuitenkin hän tunsu povensa pohjasta ilmeisen katkeruuden tuota suhdetta vastaan kumpuavan.

Onneksi hän ehti sen merkitä mielessään. Ja silloin hän oli sen herra ja saattoi estää sen ilmi purkautumasta.

Kuitenkaan hän ei voinut olla tekemättä vielä pientä kysymystä, jonka alta se pilkisteli.

—Oletko nyt onnellinen?

—Onni! virkahti Aura katkerasti. Minä en tiedä, mitä se on. Mutta aina on parempi kahden kuin yksin taivaltaa.

Jaakko Jyrkkä ja Muttala seisoivat toisellapuolen katua heitä vastapäätä ja odottivat sopivaa hetkeä, milloin päästä alituisen ja moninkertaisen ajopelien jonon läpi pujahtamaan.

He olivat huomanneet jo katukäytävällä istujat ja tekivät iloisia merkkejä heille. Nämä nyökäyttivät päätään heille ja kohottivat kahvilasejaan.

Johannes sanoi sitten kuin itsekseen:

—Ei siitä tullut mitään, siitä minun teoksestanikaan.

—Mutta kirjoitithan sinä kuitenkin sitä? kysyi Aura.

—Kyllä, jonkun verran, vastasi Johannes hitaasti. Mutta se oli roskaa ja se jouti tulen omaksi.

—Sinulla oli kuitenkin siihen niin kaunis suunnitelma, virkahti Aura vielä.

—Lie ollut suunnitelma. Mutta minun uskoni ei riittänyt siihen. Voitko sitä ymmärtää?

Kyllä, Aura sanoi sen ymmärtävänsä. Eihän hänenkään uskonsa ollut riittänyt kannattamaan hänen rakkauttaan.

Siinä istuivat he siis molemmat, toinen toistaan vastapäätä, vanhat taistotoverit, jotka olivat yhdessä niin monta kaunista tuulentupaa rakentaneet. Ja molemmat tunsivat he sen kammottavan tyhjyyden tunnon povessaan, joka sanoo, että jotakin kallista, jotakin äärettömän tärkeätä on mennyt hukkaan eikä ole koskaan korjattavissa.

Ei koskaan. Ei haudan tällä eikä tuollapuolen.

Aura uskalsi kysyä vielä:

—Ja *sinä*? Oletko sinä nyt onnellinen?

Johannes ihmetteli itsekin, kuinka hän saattoi sanoa niin tyynesti ja hillitysti:

—Minä olen niin onneton kuin voi olla mies ilman tunteita, ilman ihanteita, joka ei näe elämällään olevan mitään tarkoitusta...

Ja olisi oikeastaan jo kypsä kuolemaan, ajatteli hän sanoa. Mutta samalla hän muisti Seidin ja hänen silmänsä täyttyivät kyyneleillä.

Aura näki sen ja ojensi kätensä hänelle. Johannes tarttui siihen ja puristi kovasti sitä.

Sitten täytyi Aurankin peittää silmänsä kädellään.

Seurasi pitkä vaitiolo. Sen katkaisivat vasta Jaakko Jyrkkä ja Muttila, jotka

vihdoinkin olivat päässeet kadun yli pujottautumaan ja istuivat nyt heidän pöytänsä remuisasti.

—Minä olin oikeassa, selitti Muttila voitonriemussaan. Sanoinhan minä! Se peruna-annos kuului sittenkin kotlettiin!

Hänen kasvonsa paistoivat kuin aurinko. Ja koko hänen olennostaan säteili sellainen onni ja tyytyväisyys, ettei Johannes kesken murheellista mielialaansa voinut mitenkään olla suutaan hymyyn vetämättä.

—Vai kuului! Ja kuinka sinä sen sait todistetuksi?

—Siinäpä se juuri ilmeni minun nerokkaisuuteni, riemuitsi Muttila. Arvatkaa!

Mahdotonta sitä oli arvata.

—Minä tilasin toisen samanlaisen kotletin ja pakotin hovimestarin seisomaan vieressäni ja katsomaan, tulisiko sen mukana myös perunoita.

—Tuliko?

—Tietysti tuli. Ja silloin minä olin voittanut!

—Mutta uusi kotletti? Siitä sinun täytyi kuitenkin maksaa? hymyili Johannes.

—Maksoin mielellänikin, sanoi Muttila. Mutta pääasia oli, että sain todistetuksi olevani oikeassa.

—Hän söi sen ja joi vielä pullon viiniä päälle, nauroi Jyrkkä. Tarjosi minullekin.

Nyt täytyi Aurankin hymyillä. Johannes jätti heidät siihen istumaan.

Kenties viipyi hänen kätensä liian kauan Auran kädessä. Kenties katsoivat he myös liian syvälle silmiin toisiaan. Mutta kun Jyrkkä samalla ehdotteli, että he ainakin illalla vielä tapaisivat, hän lupasi puolittain.

—Riippuu olosuhteista, sanoi hän. Minäkään en ole aivan aikani herra.

—Mistä olosuhteista! väitti vastaan Jyrkkä. Olethan sinä huvittelemassa niinkuin

mekin. Ja tänä iltana me, totta jumaliste huvittelemme!

Viini näkyi kiihahtaneen hänen päähänsä. Hän tuntui kokonaan unohtaneen, ettei Johannes ollut Parisissa yksin ja että syvä yhteiskunnallinen juopa erotti heidät ja heidän lähimmän ympäristönsä toisistaan.

Mikähän liemi siitä olisi tullut, jos Johannes olisi vienyt Jyrkän ja Auran yhteen vaimonsa ja Signen kanssa? Vapaaherra Carpista ja Rabbingista puhumattakaan!

Johannes ei voinut olla hymähtämättä itsekseen sille ajatukselle.

Hän kohotti hattuaan ja lähti väentungoksen läpi kohti hotelliaan luovimaan.

Hän oli jo saavuttanut tyypillisen parisilaisen gentlemannin mukavan, hiukan hiihtelevän käynnin. Ooppera-myymälästä ostetut kiiltokengät olivat sen hänelle hankkineet.

Katuelämän korvia-huumaava pauhu, kaupustelijain huudot ja kuskien piiskanlähdykset eivät häntä häirinneet enää. Hän saattoi välttää kaikki vastaantulevat esteet aivan vaistomaisesti ja uneksia keskellä maailmankaupungin ääretöntä, lainehtivaa ihmismerta.

Keskustelu Auran kanssa oli tehnyt syvän vaikutuksen häneen. Pian hän vaipui ajatuksiinsa.

Ja kuten aina, kiertyivät hänen ajatuksensa lopuksi hänen itsensä ympärille.

Olihan hän oman maailmansa keskipiste. Ja vaikka hän ei nähnytkään mitään tarkoitusta elämässään, hän ei kuitenkaan voinut olla sen yksityiskohtia alituisesti punnitsematta, erittelemättä ja toisten ihmisten samantapaisiin kohtaloihin vertailematta.

Hän tuli siten ikäänkuin lähemmä itseään. Eikä hänellä senjälkeen kuin hän oli aatteelliset harrastuksensa jättänyt ollutkaan enää moneen vuoteen ollut muuta tekemistä.

Epäilemättä hän halveksi itseään. Mutta hän oli aina pitänyt niitä tekojaan tai luonneominaisuuksiaan, joita hän ei syvimmän tuntonsa edessä voinut hyväksyä, vain hauraana, tilapäisenä kuorena, jonka hän voisi karistaa päältänsä milloin

tahansa, kun vain joku oikein tärkeä asia vaatisi sitä.

Mutta olisiko hänessä tuota tarmoa? Olisiko hänessä enää miestä mihinkään suureen, ratkaisevaan voimanponnistukseen?

Totta kaiketi olisi! Johannes kohotti päätään oikein uhkaavasti.

Uskalsiko joku ehkä epäillä sitä?

Ei kukaan muu kuin ehkä hän itse. Ja samalla hän totesi itse sitä epäilevänsä.

Mutta siitä nousivat hänen olentonsa syvimmät, käyttämättömät ja turmeltumattomat ainekset ankaraan merenkäyntiin. Sepä lempoa, ettei hän voisi vielä mitä tahansa, jos hän tahtoi! Täytyi olla vain kyllin suuri ja tärkeä asia, että hän viitsisi tahtoa sitä!

Siinä se oli. Häneltä puuttui päämäärä, jota kohti hänen tahtonsa olisi kaikella voimallaan, eheästi ja tinkimättömästi sinkoutunut.

Aate se ei voinut olla enää. Sillä eihän hän uskonut enää mihinkään aatteisiin.

Ihminen, elävä ihminen, sen täytyi olla. Joku, jota hän olisi oikein rakastanut ja jonka rakkaus olisi vaatinut häneltä kaiken tämän nykyisen, hänelle itselleen inhoittavan, mutta kuitenkin mukavan ja huolettoman elämän uhraamista.

Hän oli nyt mielestään vaipunut niin syvälle, että hänellä ei ollut varaa upota enempää. Jos hänen mieli vielä elää, hänen täytyi ruveta kohoamaan.

11.

Tällaisin miettein lähestyi Johannes hotelliaan.

Siellä hän tapasi ensimmäiseksi oman vaimonsa, joka näytti unohtaneen kaikki, mitä heidän välillään joku tunti aikaisemmin oli tapahtunut. Irene oli päinvastoin iloinen kuin leivonen, riensi häntä vastaan, syleili ja suuteli häntä.

Se oli juuri niin Irenen tapaista. Hän ei mitenkään voinut ymmärtää, että

tuollaiset perhekohtaukset lopulta merkitsivät mitään. Hänelle itselleen ei ollut mikään vaikeus riidellä ja hän saattoi loukkaavimmatkin sanansa ja väkivaltaisimmatkin tunnepurkauksensa puhaltaa seuraavassa hetkessä pois kuin höyhenen.

Johannes oli toista verta.

Hän ei voinut unohtaa mitään, ei antaa anteeksi mitään. Jokainen vaihdettu sana, jokainen saatu vaikutus painui häneen kuin terva kuivaan puuhun. Varsinkin vihamieliset sanat, varsinkin epämiellyttävät vaikutukset kohtasivat hänessä mitä herkimmän ja kiitollisimman kaikupohjan.

Hän oli itsekin onneton tästä luonteensa ominaisuudesta. Mutta hän ei voinut auttaa sitä.

Se oli hänen esi-isiensä perintö, Tuomas Tammisen ja tämän esivanhempien, syvältä, kaukaa, maan sydäimestä. Ja se erotti hänet kokonaan niistä päiväperhosista, joiden piiriin hän avioliittonsa vuoksi oli joutunut ja joilla oli varaa suuttua ja leppyä, ihastua ja vihastua, miten milloinkin halusivat.

Irenen hellyyden-osoitukset vaikuttivat häneen yksinomaan vastenmielisesti.

Hän irtautui torjuvalla liikkeellä hänestä ja sanoi:

—No, mikä nyt? Onko Seidi tervehtynyt?

—Hän nukkuu, vastasi Irene. Mutta me pääsemme tänä iltana Oopperaan. Tiedäthän, tuohon wagnerilaiseen ensi-iltaan, johon on ollut niin vaikea saada pilettejä.

Johannes ei ilahtunut millään erikoisella tavalla tästä sanomasta. Hänellä oli nyt muuta mielessään.

Kuitenkin hän kysyi, jotakin sanoakseen:

—Kuka ne piletit nyt on hankkinut?

—Rabbing. Signe kävi äsken täällä ja toi ne meille. He tulevat istumaan aitiossa. Hän, eno, Rabbing ja nuo ranskalaiset pankkimiehet...

—Nuo juutalaiset? virkahti Johannes äkeästi.

Irene katsoi puoli totisena, puoli leikillisenä häneen ja kiepsahti hyväilevällä liikkeellä hänen polvilleen.

—Eiväthän he ole juutalaisia, hän sanoi, koettaen kääntää hänen päätään ja suudella häntä. Ja jos olisivatkin, eiväthän he silti ole ihmistä huonompia. Mutta sinä taidat olla heille mustasukkainen?

Silminnähtävästi nautti Irene tuosta ajatuksesta. Eikä Johannes hennonnut riistää sitä häneltä.

Hän päätti ottaa humoristiselta kannalta asian.

—Tietysti olen, hän vastasi. Mutta kuinka mahtaa olla omien sukkiesi laita?

—Mikä näitä vaivaa? kysyi Irene naljailevasti, vetäen samalla hameensa polveen saakka ja näyttäen mitä siroimman ja viehättävimmän säärivarren.

Hän oli kaikesta päättäen väärinkäsittänyt.

Johannes oli tahtonut tulla siihen, että Irene itse oli eilen osoittanut pisteliäisyyttä, joka hyvin helposti voi vivahtaa mustasukkaisuudelta Liisaa kohtaan. Olihan se tuiki hullunkurista!

—Mustat nekin ovat, virkahti Johannes, hyväillen vaistomaisesti hänen pyöreää polveaan.

Irene suuteli häntä intohimoisesti.

Siitä oli kauan kuin hän oli niin suudellut Johannesta ja tämä tunsu kiihkeän verivirran syöksähtävän sydämeensä. Ja kumma kyllä, ei Irenen hellyys enää vaikuttanut häneen ollenkaan vastenmielisesti.

Irene aavisti jo voittonsa. Ja hän oli jalkeilla samassa silmänräpäyksessä.

—Nyt minä näytän sinulle jotakin, hän sanoi. Ajatteles, mikä onni! Minä olen juuri tänään saanut kotiin uuden oopperapukuni.

Hän osoitti voitonriemulla erästä suurta koteloa, jota Johannes ei ollut kiireessä huomannutkaan.

—Ja jos olet oikein kiltti, hän lisäsi, sinä saat sen nähdä heti päälläni. Eikö se ole kaunis? Mitä?

Hän levitteli sitä Johanneksen edessä, joka istui sohvassa, molemmat kädet karmille heitettyinä.

—On, oikein kaunis, hän vastasi. Kaunis taitaa hintakin olla.

Johannes oli heti oopperapuvusta kuullessaan aavistanut, mistä johtui Irenen äkillinen mielenmuutos häntä kohtaan.

Sen hinta mahtoi olla huimaava! Sitä huimaavampi, mitä keimailevampi Irene oli hänelle.

Tuo ajatus oli omiaan suuresti hänen tunteitaan kylmentämään.

Ei sentähden, ettei hänellä olisi ollut varaa maksaa ja ettei hän olisi mielellään maksanutkin vaimonsa mieliteoista tässä suhteessa, sillä hän tahtoi itse, että Irene kävisi hyvin puettuna. Se oli hänelle pieni itserakkauden kysymys. Irenen

ylhäisten sukulaisten tuli huomata, että tällä oli mies, joka kykeni sekä elättämään että pukemaan puolisonsa.

Vaan sentähden, että häntä harmitti ja hävetti nähdä Irenen käyttävän tuollaisia keinoja tahtonsa toteuttamiseksi. Se oli hänen mielestään niin tuiki poroporvarillista!

Hän tunsu ikäänkuin itsekin sen kautta alentuvansa. Ja hän oli monta kertaa ehdottanut, että Irene määräisi itselleen jonkun summan, joka hänellä olisi vakituisesti ja vapaasti kuukausittain käytettävänä, ilman tilintekovelvollisuutta.

Irene ei ollut aluksi tahtonut mitenkään suostua siihen.

Koko tuo ajatus oli ollut uppo-outo hänelle. Olivathan he mies ja vaimo, hän oli sanonut, ja olihan kaikki yhteistä heidän välillään.

Siksi hän oli kieltäytynyt siitä jyrkästi. Ja kun Johannes oli uudelleen palannut siihen, hän oli loukkautunut.

Hänen miehensä ei siis tahtonut olla kaikissa asioissa hänen miehensä enää! Hänen miehensä tahtoi työntää hänet syrjään ja laajentaa juopaa heidän välillään!

Että hän itse samalla olisi saavuttanut hiukan enemmän vapautta ja itsenäisyyttä, ei ollut Irenen pieneen, mustakutriseen päähän pälkähtänyt.

Johannes oli hänelle siitakin huomauttanut. Mutta silloin oli Irene ruvennut itkemään.

Itsenäisyyttä? Mitä hän olisi sillä tehnyt! Vapautta? Sitähän tarvitsivat vain vaimot, jotka aikoivat väärinkäyttää sitä ja olla uskottomia miehilleen!

Hän tahtoi ainakin kaikessa ulkonaisessa ja yhteiskunnallisessa olla niin lähellä miestänsä kuin mahdollista. Se oli hänelle kunnian-asia, jonka hän oli oppinut omasta kodistaan ja vanhoillisesta, ylimyksellisestä ympäristöstään.

Kunnian-asia hyvänä äitinä ja uskollisena puolisona.

Siksi hän ei ollut suostunut myöskään ennen häitä mitään avioliitto-sopimusta

heidän välillään tekemään. Eikä samasta syystä nukkumaan erillään, ei eri sängyssäkään, paitsi silloin kun Seidin syntyminen oli tehnyt sen välttämättömäksi.

Sisällinen, sielullinen suhde mieheensä oli hänelle vähäarvoisempi.

Siinä tasossa he saattoivat etäännyä kuinka kauas tahansa toisistaan, ilman että Irene edes näytti huomaavan sitä. Mutta juuri se oli pääasia Johannekselle.

Johannekselle eivät ulkonaiset muodot merkinneet mitään, ellei niitä ollut vastaava sielullinen sisällisyys kannattamassa.

Tavan orja oli Irene. Johannes oli usein surulla huomannut sen.

Hän oli tavan orja siinäkin, että hän kyllä oli valmis tapaa muuttamaan, vanhan jättämään ja uuden omaksumaan, jos hän vain havaitsi sen olevan hienoa ja nykyaikaista. Mutta silloin täytyi hänellä olla tukenaan arvostamansa seurapiirin ehdoton enemmistö.

Yhteiskunnan täytyi ensin omalla esimerkillään näyttää se hyväksi ja oikeaksi. Sitten hän oli kyllä valmis kuuliaisena yksilönä tuota esimerkkiä seuraamaan.

Hän olikin monessa suhteessa muuttanut tapaansa. Mutta Johannes oli heti huomannut, ettei se merkinnyt hänelle mitään sisällistä vapautumista ja yksilöllistymistä, vaan uutta orjuutusta.

Nyt ulkomailla hän oli saanut runsaat käsirahansa, sillä eihän Johannes voinut olla joka hetki hänen kanssaan, ja rahaa oli aina tarvis. Varsinkaan ei Johannes tahtonut taipua yhdessä hänen kanssaan suuresta myymälästä toiseen vaeltamaan.

Se oli siis jäänyt Irenen ja Signen asiaksi, joilla oli milloin mikin kavaljeeri seurassaan.

Tietysti eivät nuo käsirahat olleet riittäneet. Hän oli saanut monta kertaa lisää, ja Johannes arvasi niiden nyt jälleen olevan lopussa ynnä melkoisen maksamattoman laskun häntä odottamassa.

Tuo tieto ei suututtanut häntä, ei ensinkään. Se teki hänet vain tarkaksi ja teräväksi syrjästäkatsojaksi.

Hän tahtoi nähdä, mitä keinoja Irene tällä kertaa käyttäisi. Sillä vaikkakin niiden tarkoituserä oli aina sama, eivät ne koskaan aivan yhtäläisin vivahduksin uudistuneet.

Irene seisoi yhä hänen edessään sovitellen uutta pukua vartalolleen.

—Etkö usko? hän sanoi veikeästi. Etkö usko, että Signe tulee minua tästä kadehtimaan?

Se oli yksi Johanneksen heikkoja kohtia, jonka Irene oli huomannut vaistomaisesti. Sillä vaikka Johannes ei Signestä enää vähääkään välittänyt, hän kuitenkin olisi mielellään nähnyt tämän kadehtivan Ireneä.

Miksi? Sitä hän ei koskaan ollut tahtonut oikein itselleen selittää.

Mutta hän tunsi, että siinä piili pieni katkeruuden ota ja loukatun itserakkauden luoma epämääräinen haavoittamisen halu Signeä kohtaan, joka kerran jopa kaksikin kertaa oli hyljännyt hänen rakkautensa.

Olihan se tuiki naurettavaa!

Tällä kertaa erikoisesti naurettavaa, kun Johannes oli aivan vakuutettu siitä, että serkukset olivat yhdessä tuon puvun valinneet ja ostaneet ja että Signe kenties juuri saman asian vuoksi oli äsken ollut täällä.

Siksi ei tuo keino näyttänyt tepsivän tällä kertaa. Johannes istui edelleen mukavasti sohvassa, molemmat kädet karmille heitettyinä.

—Varmaan on Signe sinua kadehtiva, hän sanoi. Mutta älä uhallakaan sano hänelle, mistä olet ostanut sen!

Irene heitti nopean, tutkivan katseen häneen. Laski sitten laahuspuvun. varovasti tuolille ja rupesi sitten sanaa puhumatta peilin edessä riisuutumaan.

Välillä hän kuitenkin riensi Johannesta suutelemaan.

—Auta minua! hän sanoi. Näethän, kuinka vaikea minun on saada noita nappeja auki.

Johannes auttoi häntä. Irene istui selin hänen polvilleen.

Ja jälleen, aistien noiden nuorten, muhkeain muotojen kosketusta vasten ruumistaan, totesi Johannes, ettei Irene sittenkään ollut hänelle samantekevä.

Eräs salainen, turmeltunut aavistus, että häntä vieteltiin, tuntui vain lisäävän hänen mielentilansa kiihoittuvaa, hekkumallista pohjasävyä.

Pian hän näki palan pyöreitä, valkeita hartioita edessään paljastuvan. Ja kun hän tahtoi nähdä vielä enemmän, hän kohotti Irenen nopeasti seisomaan ja suuteli korvan alle häntä.

—Johannes! kuiskasi Irene. Joku voi tulla.

Johannes sulki ovet koneellisesti.

Kun hän kääntyi, seisoι Irene peilin edessä jo puoli-alastomana. Johannes riisui hänet kokonaan ja kantoi hänet hotellin leveään, hyllyvään, arkipäiväiseen ja puhtaudeltaan epäilyttävään vuoteesen.

Hän tiesi kaikki, mitä hän teki ja ymmärsi täysin tämän itse-inhoisen, lihanhimoisen syleilyn häpeällisyyden. Kuitenkaan hän ei olisi mistään hinnasta voinut eikä tahtonut jättää sitä tällä hetkellä tekemättä.

Hänen päänsä oli aivan kylmä, samoin hänen sydämensä. Hän rakasti hermoillaan.

Väkivaltaisuuden vaistot olivat hänessä heränneet. Alku-ihmisen vaistot kaukaa korven povesta. Hän tahtoi tehdä pahaa tuolle kauniille, ärsyttävälle kulttuurikukalle, jota hän nimitti vaimokseen. Hän tahtoi sitä loukata ja haavoittaa.

Hän näki vielä iltaruskon kimmeltävän vastapäisen talon harjalla. Sitten hän vaipui syvyyteen.

Parisin sinipunerva, myrkyllinen, hermoja huumaava ja mielikuvia herättävä hämärä tunki huoneesen.

Se jäi Johanneksen turmeltuneimmaksi vaikutukseksi tuhansien viettelysten ja nautintojen kaupungista.

Ja sen hän oli saanut oman vaimonsa kanssa!

Hän oli nähnyt sitä ennen yökahvilain kaupanolevan, tarjottimelle levitetyn irstauden, vaeltanut varieteet, tanssipaidat, Punaiset myllyt ja Tabarinit.

Niiden joukkovaikutukset olivat olleet tosin jotakin uutta hänelle. Mutta mitä olivat niiden matshikset ja apashitanssit tuon hämärtyvän hetken rinnalla hänen omassa hotellihuoneessaan, jolloin hän lain suojan ja yhteiskunnan varjon alla tunteettomana, sydämettömänä nautiskelijana oli päästänyt irti intohimonsa!

Rakastanut oopperapuvun hinnan edestä! Ja maksanut rakkautensa mielellä kuin olisi setelitukku, jonka Irene vielä sukkasillaan kätki käsilaukuunsa, ollut porton hinta.

Jospa se olisi ollut edes tavallinen portto! Kunniallinen, yhteiskunnan laillistama ja elinkeinoaan rehellisesti harjoittava naispoloinen, joka olisi mennyt menojaan eikä enää koskaan näyttäytynyt.

Johannes olisi silloin tuntenut häpäisevänsä vain ruumistaan eikä sieluaan.

Mutta tämä jäi. Ja tässä olivat samalla eräät tärkeät sielulliset arvot kysymyksessä.

Tässä petettiin itseään ja muita. Tässä petettiin koko yhteiskuntaa. Tässä valehdeltiin rakkaudeksi sitä, mikä ei ollut rakkautta, ja hyveeksi sitä, mikä oli katujen ja torien pahetta pahempaa!

Kaikki tekopyhän, turmeltuneen, sydänjuuriaan myöten mädän yhteiskunnan suostumuksella. Saman yhteiskunnan, joka piti häpeänä, jos nuori mies ja nainen sen pyhitystä odottamatta puhtaalla sielulla ja ruumiilla toisilleen antautuivat, ja rankaisi rikoksena, jos syvä, totinen rakkaus saattoi kaksi ihmislasta yhteen sen asettamien aitojen ja veräjien yli.

Ja tuon turmeluksen rakenteen sanottiin lepäävän avioliiton pohjalla. Siispä mahtoikin juuri siinä mädän syvimmit synnyt piillä.

Jos maailmassa vielä joku yhteiskunnallinen vallankumous oli mahdollinen, oli

sen alettava syvemmästä, puhtaammasta ja ihmis-arvoisemmasta suhteesta miehen ja naisen välillä.

Johannes mietti noita mietteitään ylhäällä Notre-Damen korkeudessa, jonne hän oli kiivennyt enemmän oman mielentilansa pakosta kuin kaupunkia katsomaan.

Hän oli tuntenut tarvitsevansa raitista ilmaa. Ja lähtenyt jo varhain aamulla yksin kävelemään.

Aamu-aurinko oli tehnyt hyvää hänelle. Parisin, oikean, todellisen, työn ja älyn, terveyden ja luonnon Parisin herääminen vihanneskäräyteen, maalaishahmoineen, vaeltavine työläisjoukkoineen ja toimipaikkoihinsa kiirehtävine kunnan tyttöisineen oli hetkeksi hänen mieltään virkistänyt.

Sitä tarvittiinkin. Sillä hänelle oli tapahtunut paljon eilisestä.—

Hän oli ollut Oopperassa vaimonsa kanssa, joka uudessa puvussaan oli ollut todellakin säteilevä. Myöskin Johannes oli tuossa häikäisevässä ympäristössä tuntenut yhteiskunnan huipuilla kulkevana.

Hän oli jälleen ihastunut Ireneen ja toivonut vain hetkeä, jolloin he olisivat kaksin hotellissaan.

Mutta kun ooppera oli päättynyt, olikin Signe lähtenyt heidän sairasta lastaan katsomaan.

Se oli harmittanut hiukan Johannesta, sillä oikeastaan hän olisi tahtonut heti mennä levolle. Mutta hän ei voinut väittää vastaan, kun vapaaherra Carp ehdotteli, että Johannes sitten saattaisi Signen samoilla vaunuilla heidän hotelliinsa.

Hänen itsensä täytyi vielä mennä illalliselle Rabbingin ja noiden ranskalaisten pankkiherrojen kanssa, sanoi hän.

He olivat tulleet hotelliin, jossa he olivat tavanneet Liisan valvomasta Seidin vuoteen ääressä.

Seidi ei ollut näyttänyt parantuneen, pikemmin huonontuneen. Eikä hän vieläkään ollut puhunut mitään, huohottanut vain ja tuijottanut suurin silmin ympärilleen.

»Onko hän nukkunut?» oli Johannes Liisalta kysynyt.

»Kyllä, koko illan», oli Liisa vastannut. »Nyt heräsi juuri.»

Johannes oli jättänyt naiset siihen ja mennyt toiseen huoneeseen. Ensi kerran oli astunut hänen mieleensä ajatus, että Seidi voisi kuolla. Se oli ollut omiaan hänen povensa viiltävällä, pakahduttavalla säälillä ja surulla täyttämään.

Hän oli kävellyt kotvan, palttoo yllä ja silinteri päässä, edes takaisin mietteissään. Ja herännyt niistä vasta silloin, kun oli kuullut oven avautuvan käytävään ja arvellut Signen jo olevan lähtemässä.

Hänenhän tuli saattaa Signe kotiin!

Hän oli avannut viereisen huoneen oven.

Ja nähnyt peilistä, miten Signe riisui hänen vaimoaan, kuten Johannes itse oli tehnyt eilen iltapäivällä. Ja miten Signe suuteli tätä kaulaan ja miten Irene painoi kiinteästi hänen kättään vasten paljasta, hempeää poveaan.

Ja kummankin kasvoilla oli ollut ilme niin nautiskeleva ja autuaallinen, ettei Johannes voinut sitä vieläkään unohtaa.

Hän oli lyönyt oven kiinni samassa silmänräpäyksessä. Kuullut, miten kumpikin olivat huudahtaneet, ja syöksynyt päistikkaa ulos huoneestaan.

Portaiden alapäässä hän oli tavannut Liisan, joka oli myös ollut täysin puettu kuin ulos lähteäkseen.

»Mihin menet?» hän oli kysynyt.

»Minut on lähetetty apteekkiin», oli Liisa vastannut.

»Tule mukaan! Minulla on myös matka sinne.»

Ajuri oli yhä odottanut hotellin oven edessä.

He olivat nousseet siihen ja Johannes oli maininnut koneellisesti Signen ja hänen isänsä osotteen. Sitten hän oli sanaa-puhumattomana vaununkulmaan painautunut. Eikä Liisakaan ollut puhunut mitään.—

Myrskynnyt oli Johanneksen mieli. Sydän sykkyränä hyppinyt, aivot omaa ahtauttaan pakottaneet.

Että hänen vaimollaan oli sellaisia vaistoja! Sitä hän ei ollut ikinä aavistanut.

Ehkä niitä ei ollutkaan hänen vaimollaan, vaan Signellä? Tuolla naimattomalla, kalpealla ylimystyttärellä, joka oli liian ylpeä miehelle antautuakseen?

Se oli tuntunut hänestä hyvin luonnolliselta.

Siksi ei hänen siveellinen suuttumuksensa ollutkaan niin paljon Signeen kuin Ireneen kohdistunut. Signe ei kuulunut häneen, Irene kuului. Signe sai tehdä mitä tahansa! Mutta Irene!

Olihan Irenellä hän, Johannes, hänen miehensä! Eikö se riittänyt hänelle?

Vähitellen oli kuitenkin myrsky laannut hänen mielessään. Hän ei voinut olla enää vihainen Irenellekään.

Hoitakoot itsensä! Hoitakoon kukin mielensä mukaan omat asiansa! Mikä oli hän muiden tuomariksi?

Eihän yksilö ollut toisen vartia. Eikähän yksilöiden vapaa määräämisvalta itsensä yli silti muuttunut, vaikka he sanoivat rakastavansa toisiaan ja olevansa mies ja vaimo.

Rakastavansa? Eihän hän ollut koskaan Ireneä oikealla, vakavalla ja syvällä rakkaudella rakastanut.

Himoinnut vain häntä jonkun verran.

Hänellä ei sentähden voinut olla etäisintäkään oikeutta Ireneen. Kaikkein vähimmän hän tahtoi tässä suhteessa vedota avioliiton antamaan oikeuteen.

Hän tiesi kyllä, että yhteiskunnalla oli asiasta toiset mielipiteet. Mutta eihän hän voinut eikä tahtonut niitä hyväksyä, omaksua tai toimia niiden mukaan.

Hänen täytyi sentähden vain kehitellä omiaan.

Ja seuloa niitä, siksi kuin niistä löytyisi joku hänen syvimmän luonteensa

mukainen, hänelle käytännölliseksi toimiohjeeksi kelpaava johtotähti.

Mitä enemmän hän mietti, sitä kauemmas hän siirsi Irenen itsensä ulkopuolelle. Lopuksi he seisoivat kokonaan vieraina henkilöinä kahdella vastakkaisella taivaanrannalla.

Mutta jos he olivat niin kokonaan vieraita, mitä oli heillä siis ollenkaan toistensa kanssa tekemistä? Miksi he elivät yhdessä? Miksi he jatkoivat siis tätä yhteiselämää, joka oli, jonka täytyi olla suurin häpeä heille kummallekin?

Miksi he eivät eronneet? Miksi he eivät kumpikin kulkeneet omaa latuaan?——

Näin pitkälle oli Johannes päässyt ajatuksissaan, kun vaunut olivat annetun osotteen mukaan pysähtyneet.

Kuski oli noussut kohteliaasti vaunun-ovea aukaisemaan.

»Missä ollaan?» oli Johannes kysynyt.

Kuski oli maininnut hotellin nimen, joka oli Johanneksen täydellisesti tajuun palauttanut. »Odota!» hän oli sanonut Liisalle, ja noussut vaunuista.

Mennyt puhuttelemaan ovenvartiaa, kirjoittanut pari sanaa nimikorttilleen, jossa hän oli ilmoittanut, että Signe tulisivat nukkumaan heillä tämän yön. Ja pyytänyt ovenvartiaa sen vapaaherra Carpille jättämään.

»Vapaaherra Carp ei ole vielä kotona», oli ovenvartia sanonut.

Myöhäiset illalliset, oli Johannes ajatellut.

Sytyttänyt sikarin ja palannut vaunuihinsa, joissa Liisa edelleen istui liikkumatonna.

»Mihin me ajamme?» hän oli kysynyt Liisalta.

»Tiedäthän, että minulla oli matka apteekkiin», oli tämä vastannut.

Johannes oli vielä miettinyt hetkisen. Sitten hän oli kysynyt aivan häikäilemättömästi:

»Etkö luule, että tuo oli tekosyy?»

Hän oli luottanut siihen, että jos hänen epäilyksensä Signen ja Irenen luonnonvastaisista vaistoista ylimalkaan oli oikea, täytyi Liisallakin olla jotakin vihiä niistä. Eikä hän ollut erehtynytäkään tuossa uskossaan.

»Minä luulen niin», oli Liisa vastannut. »Lääkettä jäi kyllä vielä pulloon.»

Liisa oli siis hänet täydellisesti ymmärtänyt. Koettanut väittää vielä, että hänen oli kaikissa tapauksissa mentävä lasta katsomaan.

»Onhan heitä kaksi siellä», oli Johannes sanonut siihen. Eikä Liisallakaan ollut senjälkeen ollut enää mitään vastaan väitettävää.

He olivat ajaneet eräasen suureen, yölliseen tanssipaikkaan.

13.

Näitä hän nyt mietti Notre-Damen kirkon korkeudessa. Muisti jälleen jotakin, josta hänen sydänverensä kuohahtivat, ja linkosi suuttumuksensa ja ylenkatseensa salamat yli aamu-aurinkoisen Parisin, kohti koko nykyaikaista yhteiskuntajärjestystä.—

Tanssipaikassa he olivat ottaneet pöydän kävelypenkereellä. Istuneet aluksi kylminä syrjästäkatsojina, kumpikin hautoen omia ajatuksiaan, seuraten koneellisesti heitä hiukan alempana aaltoilevaa ihmismerta.

Siellä oli Rabbing äkkiä kulkenut heidän ohitse.

»Ai, ai, herra tohtori», hän oli pehmeällä, sarkastisella äänellään ranskaksi sanonut Johannekselle. »Vaarallista leikkiä tuo.»

»Mikä leikki?» oli Johannes kysynyt häneltä.

»Leikki kamarineitseen kanssa. Ettei rouva vain saa vihiä siitä!»

Ja mennyt menojaan samalla ivallisesti ja suopeasti kumartaen, ennen kuin Johannes ehti mitään vastaamaan.

Hän oli jo nähtävästi hoitanut ranskalaiset vieraansa tai jättänyt vapaaherra Carpin heitä hoitelemaan. Ja lähtenyt omille retkilleen, kuten hänen tapansa oli.

Johannesta oli hirveästi harmittanut, että hänen esimiehensä oli tavannut heidät täällä juuri tällä hetkellä.

Luuli kenties hänen kielletyillä poluilla vaeltavan! Ja hänenkin osaltaan olevan syypään tuohon suureen yhteiskunnalliseen valheeseen, joka salli kaikki, kunhan kaikki tapahtui julkista pahennusta herättämättä.

He olivat tilanneet pullon sampanjaa. He olivat juoneet ja saaneet murretuksi painostavan, kohtalokkaan vaitiolonsa.

Tehneet aluksi leikillisiä huomioita ohi vierivistä pareista, miehistä ja naisista, joista useat olivat kokonaan kiinni toisissaan.

Välistä oli vain nainen naisen parina. Ja silloin olivat heidän katseensa aina toisiinsa sattuneet ja jälleen pikaisesti eri tahoille etääntyneet.

Johannes oli nähnyt, miten Liisan silmät olivat alkaneet loistaa, miten hänen huulensa olivat avautuneet ja miten sähköittävän vaikutuksen koko hänen olentoonsa teki tuo joukkohuumaus.

Lopuksi se oli tarttunut häneenkin. Hänenkin oli tehnyt mielensä tanssia ja tuntea naisellisten muotojen kosketusta. Ja kun samalla oli ruvettu erästä hänelle tuttua säveltä soittamaan, hän oli kysynyt, eikö Liisankin tehnyt mieli pyörähtää hänen kanssaan.

Kyllä Liisan oli tehnyt mieli. Osasiko hän? Tottahan toki! Eihän entinen suomalainen tarjoilijatar voinut olla niin kaukana jälellä ajastaan.

Liisa oli tuon lausunut leikillä, mutta niin viekoittelevalla hymyllä, että se oli heittänyt kuin hunnun Johanneksen pään ylitse. Eikä hän ollut muistanut enää Rabbingia, ei vaimoaan, ei sairasta lastaan eikä koko muuta maailmaa, vaan johdattanut Liisan tuohon helvetilliseen karkeloon, joka sai väsyneimmätkin halut heräämään ja veltoimmankin elostelijan veren kiivaammin kiertämään.

Tanssien oli Johannes tunnustanut Liisaa himoitsevansa. Ja tanssien oli Liisa ilmoittanut, ettei se ollut epämieluisia hänelle.—

Tulistuneina, kiihottuneina he olivat vihdoinkin tanssinsa lopettaneet ja tulleet kadulle. Mutta vielä he eivät olleet sanaakaan vaihtaneet siitä, mikä poltti heidän kummankin poveaan.

Kuitenkin he olivat käsi kädessä kulkeneet. Eivätkä Johanneksen jalat olleet vuosikausiin keveämmin nousseet eikä hänen ryhtinsä ollut norjempi ja joustavampi.

Hän oli jälleen tuntenut olevansa nuori. Ja hänelle oli tullut poikamainen halu nauraa, mellakoida, pitää hauskaa ja tehdä koirankujeita.

Tai oikeastaan ensi kerran nuori, ensi kerran vallaton ja poikamainen. Sillä lapsena hän oli kaikkein vähimmän lapsi ollut, kulkenut vain varhaisvanhan ukon ryppy otsassa ja tuntenut aina kuin kiviset kuormat hartioillaan.

Ne olivat häntä seuranneet sitten ikänsä. Myöhemmin hän oli ruvennut niitä pahaksi omaksitunnoksi nimittämään.

Nyt oli Liisa ne kaikki kuin höyhenen pois puhaltanut.

Tehnyt sen vain suunsa viettelevällä hymyllä, vain vartensa aisti-iloisella notkunnalla. Eikä Johannes pelännyt enää huomispäivän suruja eivätkä eilisen peikot häntä enää ahdistaneet.

Se oli Liisan ensimmäinen lahja Johannekselle.

Ja Johannes oli ruvennut aavistamaan, mikä aarre hänellä Liisassa oli, ja katsonut kuin uusin silmin häntä. Ja mitä kauemmin hän oli katsonut ja mitä lujemmin Liisa oli hänen kättään puristanut, sitä korkeammalle oli kohonnut hänen riemunsa ja sitä voitollisempana oli onni soutanut hänen suonissaan.

Heitä vastaan oli tullut samanlaisia iloisia ihmisiä. Ja kun nämä eivät olleet antaneet tietä heille, he olivat töytänneet yhteen, nauraneet, pajattaneet kukin kieltään ja pistäneet lopuksi hilpeän piiritanssin katukäytävällä.

Koko maailma oli äkkiä muuttunut Johannekselle. Koko maailma oli näyttänyt hänen silmissään yhtä huolettomalta ja vallattomalta kuin hän itse oli.

Sitten he olivat menneet eräasen maanlaiseen paikkaan, jossa suuret kokotit ja heidän rikkaat rakastajansa kokoontuivat. Ja tavanneet siellä Auran ja Muttilan,

jotka olivat hyvin hämmästyneet tästä kohtaamisesta.

Nämä olivat selittäneet, että he olivat olleet huvittelemassa, mutta Jaakko Jyrkkä jo aikaiseen illasta tullut niin liikutetuksi, että hänet oli täytynyt saattaa hotelliin. Auraa sitävastoin ei ollut vielä ollenkaan väsyttänyt, ja kun tämä oli viimeinen ilta Parisissa ja kun Muttilla oli ollut niin ystävällinen...

Johannes oli heti huomannut, että heidän välillään oli jotakin. Mutta hän oli suonut sen heille mielellään, puristanut vain heidän kättään ystävällisesti ja istunut toiseen pöytään Liisan kanssa.

Liisa oli ollut heille tuiki tuntematon.

Eikä Johanneskaan ollut viitsinyt esittää häntä heille, sillä hän ei nyt tahtonut tulla muiden ihmisten kanssa mihinkään pitempiin tekemisiin. He olivatkin sieltä pian lähteneet.——

Mitä sitten oli tapahtunut, se oli vieläkin Johannekselle kuin unta, kuin kangastusta.

Kaunista unta, päätä-huimaavaa kangastusta jota ei saanut kiinni enää selvin aivoin ja josta ei olisi tahtonut herätä milloinkaan.

Pieneen hotelliin he olivat ajaneet, jonka osote Johanneksella oli ollut taskukirjassaan. Ottaneet huoneen ja viettäneet yönsä siellä silmänräpäystä nukkumatta, siksi kuin Johannes varhain aamulla oli lähtenyt kävelemään.

Liisa oli jäänyt vielä vuoteesen. Johannes oli peittänyt hänet kuin lapsen ja Liisa sulkenut silmänsä turvallisesti ikäänkuin hän olisi aikonut nukkua iankaikkisesti.

——

Tuntui niin kummalliselta, niin iki-ihmeelliseltä, nyt täältä, korkealta, tuota kaikkea ajatella.

Tuossa oli hänen vierellään vanha Parisi, tuossa roomalaisten klassillinen Lutetia, jonka saattoi enää vain sielunsilmin nähdä. Tuossa kiemurteli Seine-virta kauniine, kaartuvine siltoineen, tuollapäin oli Montmatre, tuollapäin Montparnasse ja Pantheon.

Mutta aina tahtoivat hänen silmänsä siirtyä sille ilmansuunnalle, missä hän tiesi

erään pienen hotellihuoneen olevan, ja huoneessa naisen, jonka huulet vielä punersivat hänen suuteloistaan.

Hän tunsi, että siellä nukkui nyt jotakin kallista.

Sillä siellä nukkui hänen aina etsitty, myöhään löydetty elämän-autuutensa.

Ja taas tahtoivat hänen silmänsä kääntyä sinnepäin, missä hän tiesi vaimonsa ja lapsensa olevan ja jonka kautta hänen oli kuljettava, jos hänen mieli mennä hyvällä omallatunnolla Liisaa herättämään. Sillä asian täytyi olla silloin ratkaistu hänen ja Irenen välillä.

Hän arvasi, että tuo kohtaaminen tulisi muodostumaan sangen tuskalliseksi. Mutta hän oli päättänyt nyt kaikki uskaltaa, kun kerran kaikki oli kysymyksessä.

Oli kysymyksessä nousta, sensijaan että mennä perikatoon. Oli kysymyksessä tulla ihmiseksi ja ihmis-arvoiseksi, sensijaan että olisi asteettain vähitellen eläimeksi alentunut.

Hän rakasti! Hän rakasti todellakin! Tuo huimaava tunne oli omiaan taas kaikki katkerat muistot pois pyyhkimään.

Niin, tämän täytyi olla rakkautta. Sitä todisti hänen mielensä keveys, heti kun hän Liisaa ajatteli. Sitä todisti hänen sydämensä säteilevä riemu ja käsivarsien paisuva jännervoima, joka tahtoi vain syleillä, vain turvata tuota ainoaa.

Mitä merkitsivät nyt vaimo ja lapsi hänelle? Mitä avioliitto ja yhteiskunta?

Kahleita, jotka katkeisivat kuin korsi hänen käsissään!

Toisia kahleita hän tahtoi kantaa, toisia siteitä tunnustaa. Liisan orja hän tahtoi olla. Polttaa tuhkaksi kaiken entisyytensä, suitsuttaa uhrina Liisan alttarilla.—

Hän tunsi nyt ensi kertaa elämässään olevansa mies. Ja hän ihmetteli, miten suurena ja laajana sama maailma nyt väikkyi hänen edessään, joka vielä eilen oli ollut pieni ja ahdistava kuin vankikomero.

Eilen se ei ollut hänelle tarjonnut mitään. Mutta ei myöskään vaatinut häneltä mitään tärkeätä.

Nyt se vaati kaikki, mutta myös lupasi kaikki. Sen seitsemät sinetit olivat hänelle yhdessä yössä auenneet.

Oli niin paljon tuntemattomia kaupunkeja, joissa hän ei ollut käynyt vielä, niin paljon outoja oloja ja ihmisiä, joihin hän ei ollut vielä tutustunut. Kumpusi niin paljon salaisia voimia hänen povestaan, jotka eivät olleet vielä vastaavaa muotoaan saavuttaneet, pursui tyydyttämättömiä elämänpyyteitä, tekemättömiä tekoja, käyttämättömiä voimalähteitä.

Jokainen sekunti oli tästälähtien oleva kallis hänelle. Jokainen ilta kuin viimeinen ja jokainen aamu kuin ensimmäinen.

Täytyi nyt vain pysyä lujana, vain järkkymättömänä. Vain kiinteästi yhteen ainoaan, pyhään päämäärään tuijottaa, enää oikeaan tai vasempaan erehtymättä.

Vaikka hänen tiensä kulkisi yli ruumiiden, tahtoi hän sitä nyt selkä suorana ja otsa kirkkaana taivaltaa.——

14.

Kuitenkaan hän ei voinut estää eräänlaista epävarmuuden tunnetta olentoonsa hiipimättä, kun automobili pysähtyi hänen oman hotellinsa ovelle ja hän kysyi sen tutulta ovenvartialta, oliko madame ehkä huoneessaan.

Tuo oli se pieni hätäkeino, jonka hän oli matkalla keksinyt. Hän tahtoi, hänen täytyi tietää, oliko Irene tuolla ylhäällä yksin lapsen kanssa vai oliko Signe todellakin viettänyt yönsä heillä.

Hänen hämmästyksensä oli suuri, kun ovenvartia ilmoitti, että molemmat naiset olivat viime yönä ajaneet pois.

Pois? Mihin? Sitä ei ovenvartia osannut ilmoittaa.

Johannes arvasi heidän ajaneen Signen ja hänen isänsä hotelliin.

Ja lapsi?

Sen olivat naiset vieneet mukanaan. Ovenvartia, joka oli tiennyt tämän sairastavan, oli luullut, että joku äkillinen kohtaus oli vaatinut silmänräpäyksellistä lääkärinhoitoa.

Heidän tavaransa? Ne olivat kyllä vielä kaikki paikoillaan.

Hyvä, ajatteli Johannes. Minä otan omat tavarani ja muutan. Asia on siten seuraavaan solmukohtaan saakka yksinkertaisimmin suoritettu.

Onneksi hän ei ollut vielä ehtinytkään niitä paljon purkamaan. Hänellä oli vain yksi kapsäkki ja pieni käsilaukku. Olihan ollut kysymys ainoastaan lyhyestä huvimatkasta Pariisiin.

Mutta Liisan tavarat? Oli paras ottaa nekin mukaan. Silloinhan he olisivat kokonaan irti tästä.

Tuntui kummalliselta Johanneksesta nyt nousta noita portaita ylös. Ja hän melkein pelkäsi avainta lukonreikään sovittaessaan.

Entä jos ne vielä olisivatkin siellä? Entä jos ovenvartia olikin lahjottu ja siellä väijyi tuntematon, salakavala vihollinen?

Ei, ei siellä ollut ketään. Tyhjiys ja autius sieltä vain häntä vastaan hengähtivät.

Uutimet olivat vielä alhaalla eikä Johannes uskaltanut niitä kohottaa. Hän ei tahtonut nähdä räikeässä päivänvalossa näitä seiniä eikä tuota vuodetta, joka oli ollut hänen aviollisen häpeänsä ja itse-alennuksensa todistajana.

Hänen tavaransa olivat kootut parissa silmänräpäyksessä. Hän astui toiseen huoneeseen.

Kaikki todisti täällä lähdön äkkipikaisuutta. Seidin vuode oli pengottu, peitto otettu, vaatteita viskelty huiskin haiskin.

Onneksi hänen ei tarvinnut täälläkään viipyä kauempaa.

Liisakaan ei ollut paljon purkanut tavaroitaan. Irene yksin oli molempiin huoneisiin levittäytynyt.

Hän nosti mukaantulevat kollyt käytävään, oven ulkopuolelle, väänsi sen

lukkoon ja meni alas. Pyysi laskun, tapasi isännän ja ilmoitti hänelle, että jällellejääneet tavarat noudettaisiin parin päivän päästä.

Varmuuden vuoksi hän maksoi huoneet vielä viikoksi eteenpäin. Ja antoi osotteen, jonne sana olisi lähetettävä, ellei niitä viikon kuluessa noudettaisi.

Nyt hän oli valmis. Nyt hän oli vapaa. Nyt hän oli irti maasta kuin ilmapurjehtija, joka ohjaa koneensa kohti käymättömiä, sinertäviä tuulentupia.

Hän ihmetteli itsekkin, kuinka helposti tuo kaikki oli käynyt. Oli kuin itse kohtalo olisi auttanut häntä.

Ei mitään turhia selittelyjä, ei mitään kiusallisia kohtauksia. Ei syytöksiä eikä vastasyytöksiä, ei saatuja eikä annettuja haavoja, ei puolustuksia eikä hyökkäyksiä. Vain tehty teko, vain paljas ja karu tosiasia. Juuri näin sen piti käydä! Juuri näin, jos kohtalo olisi häneltä kysynyt, hän olisi sen itse järjestänyt.

Ihaninta tuossa kaikessa oli, että tehty teko oli molemminpuolinen. Nyt ei sitä enää mikään mahti maailmassa voisi saada tekemättömäksi.

Mitään ei voitu enää muuttaa, mitään ei peruuttaa.

Irene oli hänen mielestään tässä asiassa oikein uljaasti ja arvokkaasti menetellyt eikä Johannes voinut kieltää häneltä sisällistä kunnioitustaan. Juuri niin tuli hänen vaimonsa tehdä! Ottaa askeleensa häikäilemättä, arvelematta, kun hänen vaistonsa kerran vaati sitä ja hänen järkensä sen myönsi oikeaksi.

Vasta automobilissa jälleen istuessaan ja noita mietteitä edestakaisin vieritellessään tuli Johannes tuumineeksi, että tuo äkillinen lähtö saattoi sittenkin olla vain sotajuoni.

Eihän se oikeastaan ollut Irenen tapaista. Eihän Irene tahtonut koskaan katsoa mitään asiaa ratkaisevaksi.

Olihan jo pelkkä avio-eron käsitekin aina ollut kauhistus hänelle. Ja eikö hän ollut aina tuominnut mitä ankarammin niitä, jotka sellaisen avulla etsivät omaa yksilöllistä onneaan eivätkä uhrautuneet lapsilleen ja toisilleen.

Häpeä se oli aina ollut Irenen mielestä.

Kuinka hänestä äkkiä olisi tullut sellainen sankaritar? Kuinka hän tuossa tuokiossa olisi siihen määrään voinut unohtaa piintyneet yhteiskunnalliset ennakkoluulonsa ja kohonnut hänelle ennen tuntemattomaan henkiseen tarmoon ja itsenäisyyteen?

Kenties oli Signe häntä siihen kehoittanut? Niin se voi olla.——

Epäily oli kerran herännyt Johanneksessa eikä enää jättänyt rauhaan häntä.

Hän koetti kuvitella, mitä kaikkea noiden kahden välillä oli voitu puhua ja neuvotella, ennen kuin he olivat niin ratkaisevaan päätökseen rohkaistuneet. Hän koetti elää sen uudestaan näkymättömänä syrjästä-katsojana siitä hetkestä saakka, jolloin hän oli lyönyt oven kiinni toiseen huoneeseen ja syöksynyt käytävään.——

He olivat tietysti ensin olleet aivan hiljaa, siksi kuin olivat kuulleet hänen askeleittensa etääntyvän. Sitten he olivat katsoneet toistensa silmiin ja olleet kotvasen tuiki totisia.

Varmaan oli toinen heistä sitten koettanut hymyillä väkinäisesti ja toinen koettanut yhtyä siihen.

Tietysti he olivat kuulleet myös hänen vaunujensa jyrinän, kun hän ajoi pois hotellin ovelta. Mutta he eivät olleet arvanneet hänen Liisan kanssa poistuneen.

Irene oli kohauttanut tietysti valkeita olkapäitään ja riisunut oopperapukunsa kokonaan. Laskenut sen sitten kauniisti ja säntillisesti syrjään, vielä kerran ihailleen sen upeutta ja muodinmukaisuutta.

Signe oli seisonut paikallaan, pieni ryppy kulmien välissä, ja miettinyt. Eikä kumpikaan olleet vielä puhuneet mitään.

Sitten he luonnollisesti olivat tahtoneet tulla vakuutetuiksi, tokko Seidi nukkui vielä. Kumartuneet hänen vuoteensa yli ja kuiskanneet jotakin tavallista, kummallakin painostava tunne sydänajassaan.

Siirtyneet sitten toiseen huoneeseen. Ja vasta siellä oli alkanut varsinainen sotaneuvottelu.

»Mitä luulet tästä tulevan?» oli Signe ehkä kuiskaten kysynyt. »Hän lähti

suuttuneena.»

»Pah!» oli Irene varmaan ynseästi sanonut siihen. »Tottahan kahdella serkulla lie lupa hiukan pitää toisistaan.»

»Sinun miehesi on niin kummallinen», Signe tuohon anteeksi-antavasti hymähtänyt. »Pelkään miltei, että hän on minulle mustasukkainen.»

Ja Irene tuohon tyytyväisellä ilmeellä vastannut:

»Mitä tehdä? Hän rakastaa niin palavasti minua. Vielä tänään hän on antanut minulle siitä viimeisen todistuksen.»

Ja Signe siihen terävällä silmäyksellä:

»Entä sinä? Annatko sinäkin hänelle yhtä tulisia todistuksia rakkaudestasi?»

Irene vilkaissut häneen, mutristanut huuliaan ja virkahtanut itsetietoisesti:

»Hänellä ei pitäisi olla siinä suhteessa mitään valittamista.»

Tuosta oli ehkä syntynyt pieni vaitiolo.

Sitten oli Irenen arvattavasti tullut kylmä ja hän tahtonut pujahtaa peiton alle. Mutta ensin oli Signe tietysti kotiin saatettava.

Signe vakuuttanut, että hän kyllä pääsisi yksinkin kotiin, sillä ovenvartia voisi kyllä hankkia suljetut vaunut hänelle. Ja Irene ehkä uhmaten ehdottanut, että Signe jäisi heille yöksi ja nukkuisi hänen kanssaan.

»Mutta miehesi? Mitä Herran nimessä hän sanoisi, kun hän tulisi kotiin?»

»Saisi ottaa jonkun muun huoneen. Täällä on kyllä vapaita huoneita hotellissa.»

»Siitä hän vasta metelin nostaisi.»

»Nostakoon! Se juuri olisi oikea rangaistus hänelle.»

Signe ei kuitenkaan suostunut, vaan lähettänyt sanan ovenvartialle, että tämä hankkisi mistä hyvänsä automobilin tai suljetut vaunut hänelle. Irene sillä aikaa kokonaan riisuutunut, mennyt maata ja Signe istunut odottamaan hänen

vuoteensa laidalle.

Odotus oli kestänyt kauan. He olivat ehtineet jutella paljon keskenään.

Taikka eivät olleet puhuneet mitään, vaan miettineet kumpikin omia mietteitään.

Irene vielä kerran valittanut, ettei Signe ollut jäänyt hänen luokseen, ja Signe päättään pudistaen tehnyt tiettäväksi, että se oli mahdotonta.

»Miksi niin mahdotonta? Olemmehan me ennen niin monta yötä yhdessä nukkuneet.»

Signe huokaisten sanonut siihen:

»Niin, ennen. Tyttö-aikoinasi.»

Varmaan he eivät silloin olleet voineet pidättäytyä suutelemasta toisiaan.

Kenties he olivat myös hiukan yhdessä itkeneet. Ja syleilleet toisiaan ja riutuneet rakkaisiin muistoihinsa.

Olihan Johannes aikoinaan myös Signeä rakastanut. Luonnollisesti tiesi Irene siitä. Tottahan heillä kahdella siis myös oli oikeus pitää pikkuisen toisistaan.

Mutta äkkiä toinen heistä huomannut, ettei Liisa ollut palannut ollenkaan. Signe varmuuden vuoksi käynyt viereisessä huoneessa tullakseen siitä täysin vakuutetuksi ja Irene noussut silmät suurina istumaan vuoteessaan.

»Ei palannut? Mitä tämä merkitsee? Hän olisi jo aikoja sitten ehtinyt apteekista.»

»Ei tiedä näin yöllä», Signe siihen varovasti sanonut. »On täytynyt ehkä odottaa.»

»Odottaa? Mitä odottaa? Hänhän on ollut jo tunnin tuolla matkalla.»

»Lähtenyt ehkä ominpäin seikkailemaan.»

»Ei, Liisa ei tee sitä ikinä. Hänelle on täytynyt jotakin muuta tapahtua, taikka...»

»Taikka Johannes ottanut hänet mukaansa», Signe siihen sanonut totisesti.

Irene hypännyt ylös ja soittanut sähkökelloa. Uninen ovenvartia tullut ja Irene häntä peitto korvissa puhutellut. Saanut tietää, ettei Johannes ollut lähtenyt yksin ja lyönyt oven lukkoon hänen nenänsä edestä.

Nyt oli tullut toinen ääni kelloon.

Irene itkenyt ja raivonnut, Signe säälien häntä lohduttanut. Oli todettu, että Johanneksella sittenkin saattoi olla joku salainen suhde Liisan kanssa, oli kenties kauankin ollut, ehkä heidän avioliittonsa alku-ajoista saakka. Miksi hän muuten olisi tahtonut tuota kevytmielistä lunttua lapsensa hoitajaksi?

Kasvinsisar muka! Rikkaläjällä kasvanut, tukkipoikien ja rantajätkien sylissä tuleentunut!

Selvää oli, että Irene oli petetty. Mutta kuinka kauan petetty? Ja kuinka paljon petetty ja kuinka usein ja missä ja millaisten olosuhteiden vallitessa?

Epäilemättä olisi Irene tahtonut saada tuosta kaikesta selon samassa silmänräpäyksessä. Ja kun hän ei ollut voinut eikä Signekään ollut osannut hänelle sitä selittää, hän oli itkenyt vihasta, ylenkatseesta, mustasukkaisuudesta ja loukatusta itsetunnosta.

»Tunnustaa täytyy», Signe sanonut, »että tuo ajatus jo eilen tai toissapäivänä Boulognen metsässä pälkähti päähäni. Mutta minä karkoitin sen heti pelkkänä mielihoiteena.»

»Eilen? Mielihoiteena! Miksi et heti sanonut sitä? Silloin ei olisi tätä onnettomuutta tapahtunut.»

»Jos se oli tullakseen, sen täytyi tulla.»

»Hyvähän sinun on puhua, kun ei ole kysymys sinun miehestäsi!»

Signe ehkä huomauttanut, ett'eihän asian vielä silti tarvinnut niin vaarallisen olla. Eihän tuo tapaaminen ainakaan voinut olla edeltä laskettu...

»Ei. Se on totta! Mehän lähetimme Liisan.»

Kenties oli Johannes vain ollut suutuksissa ja ottanut Liisan uhalli mukaansa, kuten oli eilenkin ottanut.

»Suutuksissa? Mutta sitten hän mahtaa olla hirveästi suutuksissa. Ei, minä en tohdi, en tahdo nähdä häntä!»

Tultu sitten ilmoittamaan, että vaunut olivat saapuneet. Annettu vaunujen seisoa, odotettu ja odotettu. Ja kuiskittu asioita, joihin Johanneksen liitelevinkään mielikuvitus ei voinut tunkeutua.—

Tosiasiata oli, että oli lähdetty ja otettu lapsi mukaan. Ja sehän olikin pääasia tällä kertaa.

15.

Kun Johannes pääsi perille, nukkui Liisa vielä. Hän lepäsi kuin lapsi turvallisena, puoliavoimin huulin ja punertavin korvalehdin.

Johannes herätti hänet ja kysyi:

—Oletko nukkunut todellakin?

—Tietysti olen, vastasi Liisa hymyillen. Eihän minulla ollut täällä muutakaan tekemistä.

—Etkö pelännyt?

—Mitä? Tiesinhän sinun tulevan takaisin. Ja muu kaikki oli minulle samantekevää.

Johannes kertoi nyt hänelle, että jäisivätkin nyt tänne toistaiseksi, että Johannes oli tuonut tänne heidän tavaransa ja ettei Liisan enää ollut ikinä tarvis tavata Ireneä.

Liisa kuunteli tuota kaikkea hajamielisesti kuin jotakin tois-arvoista.

—Hyvä, hyvä, sanoi hän vain ja katsoi hymyillen Johannekseen.

Johannes kertoi, että hän aikoi laillisestikin erota vaimostaan. Silloin näyttivät Liisan silmät hiukan säikähtyneiltä.

—Miksi? hän kysyi. Miksi sinä eroat?

Hän ei näyttänyt ollenkaan ymmärtävän moisen toimenpiteen tarpeellisuutta.

Rakastivathan he kaksi toisiaan! Mitä liikutti heitä kaikki muu maailma?

Johannes suuteli häntä ja lisäsi rakastavansa siihen määrään Liisaa, että hänelle oli tuiki mahdotonta elää yhdessä jonkun toisen naisen kanssa.

Hän tahtoi elää yhdessä Liisan kanssa. Ja hän kysyi, oliko Liisa nyt tyytyväinen.

—Hyvä, hyvä, sanoi Liisa. Kaikki, mitä sinä teet, on hyvä.

Johannes näytti jonkun verran pettyneeltä. Hän oli odottanut suurempaa palkintoa sankarillisesta päätöksestään, joksi hän itse katsoi sitä.

Hän kysyi, tokko Liisa ymmärsi, että heidän elämässään oli nyt suuri ratkaisu tapahtunut.

—Enhän minä tiedä muuta kuin että rakastan sinua, lausui Liisa käsivartensa ojentaen. Olen sinua aina rakastanut ja tulen rakastamaan iankaikkisesta iankaikkiseen.

Johannes vaipui hänen syleilyynsä. Ja sai palkintonsa.

Liisan pukeutuessa rupesi Johannes tuumimaan, miten he viettäisivät tämän päivän.

Liisalla ei ollut mitään omaa ehdotusta. Hän oli tyytyväinen kaikkeen, mitä Johannes ehdotteli, unohtuen aina pitkiksi tuokioiksi häneen katsomaan. Sitten hän hymyili taas ja kysyi, mitä Johannes oli sanonutkaan.

Hän näytti kulkevan kuin unessa. Hän rakasti ja Johannes rakasti häntä! Olihan kaikki muu niin äärettömän, niin sanomattoman samantekevää.—

Johannes oli jo kaiken viikkoa aikonut Versailles'iin. Mutta matka, joka oli tarkoitus tehdä yhdessä Irenen, Signen, Rabbingin ja vapaaherra Carpin kanssa, oli päivästä päivään lykkäytynyt.

Aina oli sattunut joku este jollekin. Viimeksi oli Rabbing juuri ennen määrättyä

lähtöhetkeä ilmoittanut saaneensa sähkösanoman rouvaltaan, joka oli näinä päivinä saapuva Pariisiin. Sopisi tehdä tuo käynti yhdessä hänen kanssaan.

Nyt päätti Johannes tehdä sen Liisan kanssa.

Olihan ulkona mitä ihania kesä-ilma. Suurten puiden vihreys oli nyt ainoa sopiva tausta heidän riemuitsevalle, taivasta-tavottelevalle elämäntunnelmalleen.

Miksi viipyä Parisin muurien sisällä, silloin kun koko kosmos tuntui liian pieneltä näin rajatonta rakkautta mahduttaakseen? Miksi asfalttia kävellä, kun kaikki maan magneettivirrat tuntuivat vihisevän kiireestä kantapähän?

He matkustivat. Ja olivat perillä, ennen kuin huomasivatkaan.

Se oli heidän häämatkansa. Siitä tuli heidän korkean, ainoan, autuaan ensilempensä säteilevä juhlapäivä.

He katsastivat linnan tuossa tuokiossa.

Mitä liikuttivat heitä historialliset muistot? Mitä vuosisatojen taiteelliset saavutukset? Ei ollut muuta muistoa kuin yksi eikä muuta saavutusta kuin että vihdoinkin, elämänsä kukkeimpana keskikesänä, olivat toisensa saavuttaneet.

Puistoon paloi heidän mielensä. Sen sohville istumaan, sen käytäviä kävelemään, sen varjoissa uneksimaan ja suutelemaan toisiaan sen yksinäisimmissä tienkäännteissä.

He leikkivät kuin lapset. He olivat piilosilla ja ajelivat takaa toisiaan. He huhuilivat kuin paimenet salolla, pakenivat ja antautuivat jälleen kiinni otettaviksi ja rangaistaviksi.

Onneksi ei puistossa ollut paljon väkeä. Joku englantilainen seurue vain punakantisine matkailijakirjoineen, joku vanha versaillesilainen rouva vain käsitöineen ja nurmikolla pyörähtelevä lapsenlapsi silmäinsä alla.

Tämä metsä oli heidän! Eikä metsä näyttänyt pitävän sitä pahanaan.

Olihan se nähnyt ennenkin niin monta herttaista, ihanaa paimen-idylliä.

Tuo tarulinna tuolla ylhäällä oli heidän! Eikä sen valtava, majesteetillinen hahmo

näyttänyt uusien omistajiensa vuoksi ollenkaan synkistyvän.

Olivathan sen seinät kuulleet niin monta hellää, houkuttelevaa kuiskausta. Ja olivathan sen kammiot olleet niin monen torjuvan, armaan antaumuksen todistajia.

Täällä oli lemmenleikkiä ilmassa. Täällä liihoitteli naurusuisia, kevytjalkaisia amoriineja kaikkialla.

Mutta kenenkään nauru ei ollut helakampi kuin Liisan puiston polkuja paetessa eikä kenenkään jalka keveämpi kuin Johanneksen kauniin kauriin jälkiä samoamaan.

Eikä kenenkään posket punaisemmat kuin heidän toinen toisensa syliin syöksyessä.

Joku yksinäinen, harmaapartainen puistonvartia sattui heidän tielleen. Tuli kuin itse Versailles'in tonttu. Johannes pisti hänen käteensä kultarahan hänestä päästäkseen ja vartia hymyili heidän jälkeensä suopealla, onnittelevalla ilmeellä kuin olisi tahtonut sanoa:

Sellaista se on. Sellaista se on ollut joka kesä. Ja tulee olemaan niin kauan kuin on aurinkoa ja nuoria ihmisiä maailmassa.

Monta lempivää paria oli Versailles nähnyt aikoinaan. Mutta varmaan ei koskaan kahta niin alkuperäistä ja syyntakeetonta.

Äkkiä he huomasivat, että heidän oli tullut nälkä. Eiväthän he olleet syöneet koko päivänä mitään.

Pitkö heidän nyt tuon turhan ja tuiki jokapäiväisen asian takia keskeyttää autuas harharetkensä tuntemattomia teitä myöten ja palata kaupunkiin?

Ei. Siinä olikin kuin tarussa konsanaan kohta järvi heidän edessään ja järven rannalla pieni ravintola.

Tarussa toteutuvat kaikki toivomukset. Ja ravintolan pyylevä isäntä, joka tosin näytti kuuluvan pikemmin aineellisten olentojen kuin henkien maailmaan, takasi, että he tulisivat olemaan tyytyväisiä.

He söivät ulkona. Aurinko paistoi vinoon järven yli. Alkukesän tuores, vihanta vihreys tunki joka taholta silmiin, lemusi läpi paistinhajunkin sieraimiin.

Tämä alkukesä oli kuin Suomen keskikesää, juhannusviikkoa tai heinäkuun heleitä ensipäiviä.

Ja heistä rupesi tuntumaan, kuin olisivatkin he tällä hetkellä Suomessa, kaukana maaseudulla, jossa kukaan ei tuntenut heitä. Kuin olisi tämä ollut outo, mutta ystävällinen majatalo, kuin olisi kirkontapulिन pitänyt kohota tuolta järven toiselta puolen ja talon takaa kierrellä nurmettuneen maantien punaisine, valkotauluisine kilometri-patsaineen.

Ja ukon astua ruuheensa tuosta metsänlaidasta ja lähteä tuon ruohikon rinnasta kalaonnea koettelemaan...

He huomauttivat siitä toisilleen ja hymyilivät onnellisesti. Ja päättivät viettää vielä kerran tällaisen kesän Suomessa ja rakentaa kalamajan juuri tällaisen järven rannalle.

Tuli kahvi ja kahvin keralla lasi likööriä. Johannes pisti tupakaksi. Sitäkään huvia hän ei ollut muistanut koko päivänä ollenkaan.

Heistä tuntui kaikki täällä niin kotoiselta ja turvalliselta. Kuin he olisivat olleet jo kauan naimisissa, monta iltaa näin istuneet, monta aamua näin yhdessä astuneet ja nyt muistelleet entistä elämäänsä. Sanoneet sanottavansa, puhuneet puhuttavansa ja ymmärtäneet toisensa vain yhdestä silmäyksestä.

He olivat käyneet aivan hiljaisiksi. Vihdoin virkahti Johannes:

—Eikö elämä kuitenkin ole ihana, Liisa?

Liisa puristi hiljaa hänen kättään eikä vastannut mitään. Vasta kotvasen kuluttua hän lausui raukeasti:

—Minä tahtoisin vain nukkua, vain nukkua. Enkä enää koskaan muilla silmillä nähdä maailmaa.

—Kuin millä silmillä?

—Kuin unen silmillä. Kuin niillä, joilla näkee vain itseensä ja omaan

sydämeensä.

—Minä näen itseni sinun silmissäsi.

—Tietysti, koska elät minun sydämessäni.

—Ja sinä? Missä sitten elät? kysyi Johannes hymyillen.

—Minua ei ole, minua ei ole enää olemassa, vastasi Liisa haaveellisesti. Minä olen vain kuori, vain lipas, joka kätken suurta salaisuutta.

Johannes katsoi häneen. Kuinka tuo tyttö oli muuttunut eilisestä! Kuinka syvä hänen silmiensä katse oli, kuinka tyyni hänen ilmeensä, kuinka hienostunut hänen koko olentonsa!

Ja nuo sanat!? Mistä hän ne ottikaan?

—Kuka on sinut opettanut noin puhumaan? kysyi Johannes.

Liisa hymähti.

—En tiedä, sanoi hän, kuinka puhun ja mitä puhun. Sanat mahtaa joku toinen kuiskata korvaani.

Hän puolestaan sanoi tahtovansa vain nukkua, vain nukkua. Eikä enää koskaan kokea mitään eikä puhua mitään kenellekään.

—Uni on kuoleman edelläkävijä, sanoi Johannes.

Liisa värähti ja siirtyi vaistomaisesti lähemmä häntä.

He vaikenivat jälleen. Ja jälleen muuttui heidän mielialansa.—

Johannes uneksi. Uneksi vieraista maista ja oudoista luonnonkansoista, joiden olot, tavat, aistillisen ja yli-aistillisen elämän hän tahtoi tulla perinpohjin tuntemaan.

Olihan sattuma, että hän oli syntynyt europalaiseksi, kävi puettuna korkeaan kaulukseen ja silinteriin ja istui tässä lasi likööriä edessään. Miksi ei hän yhtä hyvin olisi voinut syntyä mustaksi murjaaniksi tai vinosilmäiseksi japanilaiseksi tai kiinalaiseksi?

Ja istua nyt alastomana majansa portailla tai pidellä pientä geishaa polvellaan?

Kuka sanoi, ettei hän vieläkin voisi sitä tehdä? Kuka voi väittää ylimalkaan, mikä oli mahdollista, mikä ei, ja missä ihmisen rajat olivat?

Liköörilasi tuossa saattoi yhtä hyvin teelasikin olla. Ja sikarin sijasta voisi yhtä hyvin ooppiumipiippukin höyrytä hänen hampaissaan.

Olihan hän nyt vapaa! Olihan hän nyt irti maasta! Olihan hän nyt katkaissut kahleensa ja polttanut kaikki sillat takanaan.

Olihan maailma nyt auki hänelle. Eihän mikään ulkopuolinen pakko häntä enää rajoittanut.

Hän oli irti yhteiskunnasta, irti maastaan, kannastaan, vaimostaan ja lapsestaan. Hän oli yksin. Yksin oman itsensä herra, niinkuin siihen aikaan, jolloin hän, mieli täynnä suuria suunnitelmia, oli kerran ensimmäisinä ylioppilasvuosinaan lähtenyt Amerikkaan.—

Johannes uneksi. Eikä Liisan enää ollut helppo seurata häntä.

Liisa tunsu vaistomaisesti, että Johannes ikäänkuin liukui pois häneltä. Hän katsoi Johannekseen ja säikähti tämän kasvojen-ilmettä.

Johannes ei huomannut hänen äänetöntä tarkasteluaan. Tuijotti vain kiinteästi tuonne taivaanrantaan järven toiselle puolen eikä kuitenkaan näyttänyt näkevän mitään.

Hänen silmänsä olivat kuin lasittuneet. Ja sikari oli sammunut hänen sormiensa välissä.

Liisa kosketti häntä hiljaa kädellään.

Johannes tuli siinä silmänräpäyksessä entiselleen, hymyili, taputti hänen kättään ja sytytti sikarinsa.

—Minne menit minulta? kysyi Liisa surullisesti soinnahtavalla äänenpainolla.

—Itseeni, vastasi Johannes.

Ja koetti jälleen hymyillä ja olla kahta herttaisempi.

Mutta Liisa ei erehtynyt! Hän ei voinut erehtyä tuosta suupielen tuskin huomattavasta, hermostuneesta piirteestä ja tuosta kulmakarvojen silmänräpäyksellisestä, kiusatusta värähtämisestä, kun Liisan kosketus oli hänet jälleen temmannut tähän maailmaan.

Se oli ollut kylläksi Liisalle. Hänen aivojensa läpi oli kulkenut aavistus, että Johannes kerran voisi mennä pois ja jättää hänet.

Se oli ollut vain varjo, vain sadas-osan sekunnin vaikutus.

Mutta jos se oli totta, silloinhan ei Liisalla koskaan olisi rauhallista hetkeä elämässään.

Silloinhan hänen täytyi aina vaania, aina olla varoillaan. Seurata toisen jokaista kasvon-ilmettä, kuunnella jokaista äänenvivahdusta ja pelätä, ettei tuo hirveä tulisi, ettei tuo kamala uudistuisi.

Taikka nähdä sen tulevan, nähdä sen uudistuvan kerta kerralta kamalampana, kasvavan päivä päivältä kuin ukkospilven ja peittävän vihdoinkin koko hänen onnensa ja autuutensa!

Eikö sitten ollut ijaistä mitään? Alkoiko kuoleman työ heti samalla kuin elämä oli ensimmäisen siemenensä maahan siroittanut?

Eikö mikään kaunis saanut kestää siis? Eikö mikään rakas olla rauhoitettu? Pitikö kaiken painua sinne, mistä oli tullutkin, maahan, yöhön ja pimeyteen?

Oliko niin käyvä kerran myös heidän rakkautensa?

Oliko sekin haihtuva kerran kuin aamukaste eikä jättävä jälkeensä enempää kuin särkyvä saippuakupla jättää jälkeä sateenkaarestaan?

Tulisiko heistäkin kerran turma toisilleen? Hävittäisivätkö hekin kerran toisensa kuin kaksi tähteä avaruudessa, jotka sattuvat yhteen, syttyvät, tuikahtavat tuokion ja sammuvat tyhjyyteen?

Sanottiinhan suurten maailmoiden sammuvan niin. Kuinka ei sitten lempi kahden raukan ihmislapsen?

Ei, ei! Liisa ei tahtonut tuota kaikkea nyt ajatella. Olihan nyt onni, olihan nyt kesä. Vain nukkua, vain uneksia, vain raueta suloiseen lepoon ja raukeuteen...

Mutta kuinka olikaan Johannes sanonut äsken? »Uni on kuoleman edelläkävijä.»——

Johannes ei tiennyt mitään näistä Liisan surumielisistä mielteistä, joita hän pikemmin aavisteli kuin ajatteli.

Hänkin oli todennut tosin tuon silmänräpäyksellisen mielipahan vaikutuksen, jonka Liisan kosketus oli hänessä herättänyt. Mutta hän oli sen heittänyt heti syrjään eikä jäänyt sen syitä tai mahdollisia seurauksia seulomaan. Vain merkinnyt ohimennen, että kullakin oli rajansa ja että tuossa vieressähän istui juuri hänen rajoituksensa.

Olihan tässä hänen koko maailmansa. Miksi hän sitten enää uusia ja tuntemattomia toivotteli?

—Mitä mietit? kysyi Liisa.

Jälleen hän oli huomannut Johanneksen katseen pyrkivän lasittumaan. Jälleen hän pelkäsi Johanneksen, vaikka vain sadas-osaksi sekuntia, menevän pois häneltä.

—Enhän minä mieli mitään, vastasi Johannes, tällä kertaa itsetietoisesti estäen pienimmänkään hermostuneisuuden sävyn ilmi pilkahtamasta. Minäkin uneksin.

—Sinäkin tahtoisit nukkua siis? virkahti Liisa.

—En, vastasi Johannes, en, vaan elää, elää äärettömästi, rajattomasti ja rannattomasti niinkuin pursuu tämä uusi tunne povessani.

Liisa loi surumielisen katseen häneen.

—Elää? virkahti hän hitaasti. Mitä sanot sitten elämäksi?

Johannes selitti sen hänelle. Hän tarkoitti elämällä kaikkien mahdollisuuksien toteuttamista. Eikö Liisakin tuntenut niin? Olihan sääli jättää yhtään milligrammaa omasta olennostaan käyttämättä, yhtään millimetriä tästä maailmasta näkemättä, nauttimatta ja omaksi elämän-ilokseen pusertamatta?

—Minulla on niin vähän mahdollisuuksia, sanoi Liisa.

—Kaikki, väitti Johannes kiihkeästi. Sinä olet kaunis ja älykäs. Ja sitäpaitsi sinä olet nainen! Koko maailma on auki edessäsi.

—Ota, mitä minussa on! Se kuuluu sinulle kaikki.

—Tietysti otan. Mutta me otamme yhdessä myös osamme maailmasta.

Tuo sana »yhdessä» pelasti heidän mielialansa.

Liisakin ilahtui siitä. Ja Johannes oikein innostui kuvailemaan, mitä kaikkea he yhdessä eläisivät, kokisivat ja seikkailisivat.

Eivät he ensi hetkessä Suomeen palaishi, selitti hän. He lähtisivät pian pois täältä ja harhailisivat maailmaa kuin kaksi mustalaista. Sillä olivathan he oikeastaan elämän mustalaisia kumpikin ja olihan heillä jo syntymästä kyllin seikkailijaverta suonissaan!

Ei heidän sopinut kuulua yhteiskuntaan ja olla sen lakien ynnä ennakkoluulojen alaisia. Hehän olivat pakanoita, hehän elivät vain kerran! Ei heitä varten ollut Kristus syntynyt. Ei heillä ollut mitään ikuista kadotusta tai autuutta odotettavanaan.

—Ei, lausui Liisa vakavasti. Niin minäkin uskon. Minä sytyn ja sammun. Minulla ei ole mitään tulevaista elämää.

—Ei minullakaan, sanoi Johannes. Minulla on vain *tämä* hetki ja *tämä* maailma! Tuo tunne antaa niin kummallisen taustan myös rakkaudelle.

—Millaisen taustan?

—Niinkuin olisi kiire! Niinkuin ei koskaan ehtisi kyllin rakastaa. Niinkuin ei koskaan voisi katsoa kyllin silmiin toisiaan eikä kiittää kohtaloaan, että se on saattanut yhteen meidät.

—Sama kohtalo on ehkä kerran meidät myös erottava.

Nuo surumieliset sanat pulpahtivat Liisalta kuin vahingossa. Hän kiirehti heti niiden turman-enteistä kaikua päivänpaisteisimmalla hymyllään lievittämään.

—Ei, sanoi Johannes. Me kaksi emme eroa milloinkaan.

Hän suuteli Liisan kättä tulisesti.

Liisa veti kätensä pois ja sanoi sitten lämpimällä, toverillisella äänenpainolla:

—Eikö totta? On sentään hyvä, että me kaksi olemme tavanneet toisemme.

—Tavanneet tämän ainoan kerran! vastasi Johannes kiihkeästi. Tässä ainoassa elämässä, tässä ainoassa maailmassa, mikä meillä on. Pitäkäämme siis kiinni toisistamme!

He katsoivat kyyneltyvin silmin toisiaan.

Vilkaisivat sitten taakseen kuin saman vaiston määräyksestä ja huomasivat, ettei pihamaalla ollut ketään. Ja suutelivat toisiaan pitkään ja palavasti niinkuin olisivat tahtoneet toisiinsa kiinni imeytyä ja sulaa yhdeksi olennoksi, ettei toinen

kuolisi ellei toinenkin kuopattaisi, ettei toinen pääsisi pois, ellei toinenkin saisi samassa seurata häntä.

16.

Aurinko oli jo alhaalla metsänrajassa. Johannes katsoi äkkiä kelloaan ja huomasi, että heidän oli kiire, jos heidän mieli ehtiä sillä junalla Pariisiin, jonka hän asemalla oli merkinnyt muistikirjaansa.

Heidän oli vielä pitkän puiston halki taivallettava, ennen kuin he edes saisivat ajurin tai automobilin.

Nyt olisivat heidän äskeiset juoksuleikkinsä tulleet hyvään tarpeeseen. Mutta he olivat jo kumpikin väsyneitä ja liian vakavia koettaakseen tuota hätäkeinoa.

Luonnollisesti he myöhästyivät!

Johannes lohdutti itseään sillä, että joku toinen juna näkyi lähtevän parin tunnin perästä. Liisa taas oli tuosta viivästymisestä miltei mielissään.

—Me jäämme tänne yöksi, sanoi hän. Mehän voimme jäädä vaikka tänne asumaan. Miksi meidän välttämättä pitää asua Parisissa?

Sitä ei Johanneskaan tiennyt. Mutta hän epäili, tokko Liisa viihtyisi täällä.

—Aivan varmaan, vastasi Liisa. Aivan varmaan sinun kanssasi. Ja kaupunkihan on kaunis. Eläisimme täällä kuin Herran kukkarossa.

—Luuletko todellakin? virkahti Johannes. Täytyy miettiä asiaa.

Kaupunki hiljaisine ihmisineen, nuorine, vihannoivine esplanaadeineen ja puistikko-aitoja vastaan nojailevine sotamiehineen oli häneenkin tehnyt varsin hauskan ja tutunomaisen vaikutuksen.

Sekin muistutti jollakin tapaa Suomea. Noinhan ne sielläkin entis-aikaan kesä-iltoina.

Miks'ei. Kyllähän täällä voisi asua. Ja ainakin yhden yön nukkua.

Siitäkin päättivät he lykätä lopullisen ratkaisunsa viimeisen Parisin-junan lähtö-aikaan asti. Ehtisiväthän he sittenkin vielä päättää! Ei saanut sitoa itseään eikähän ihminen tiennyt, miltä hänestä parin tunnin päästä tuntuisi.

Nyt he päättivät lähteä kaupunkia katselemaan.

Mutta he eivät päässeet pitkällekkään, ennen kuin hämärä lankesi ja teki kaikki niin tuiki ikäväksi ja surumieliseksi. Yö ei tullutkaan täällä, kuten Parisissa, ilon tuojana, huvien ja nautintojen naurusuisena hengettärenä. Näkyi, että se tarkoitti täällä yksinkertaisesti lepoa. Kaikki hiljeni, kaikki väsyi.

Heidän rintaansa rupesi ahdistamaan. Ja he pelastautuivat pieneen ravintolaan aseman lähellä ja tilasivat viiniä odotellessaan.

Sekin vaikutti tuiki pikkukaupunkilaiselta ja toisluokkaiselta.

Ei ollut enää kysymystäkään yöksi jäämisestä, saati sitten sinne asumaan asettumisesta. Oli kummankin mielessä vain ajatus, kuinka he pikimmin pääsisivät sieltä pois. Kaikki tuntui täällä niin kuolleelta, tyhjältä ja autiolta. Viinuritkin olivat kuin hevosvarkaita, valmiita hirtettäväiksi.

Johannes rupesi aikansa kuluksi ja Liisan ratoksi Versailles'in historiallisista muistoista kertoilemaan. Ja kenestä hän olisi kertonut, ellei Maria Antoinettesta, minne mielensä siirtänyt, ellei suuren vallankumouksen aikaisiin tapahtumiin?

Liisa oli sangen heikko historiassa. Tosin hän oli eräät vuodet tyttökoulua käynyt, mutta nekin laiskotellut.

Kaikki oli siis uutta hänelle. Ja hän seurasi henkeä pidättäen Johanneksen esitystä Versailles'in silloisesta päiväperhos-elämästä, joka oli loppunut niin synkkiin verivirtoihin.

Liisan mielestä se oli oikein. Ja giljotiini oli hänen mielestään paras keksintö uuden ja paremman yhteiskunnan aikaansaamiseksi.

Hänellä oli sosialistisia vaistoja veressään. Ja Johannes kauhistui hänen kasvojensa ahnasta, julmaa ja kivi kovaa ilmettä, kun Robespierren ja Marat'n urotyöt mainittiin.

—Silloin olisi *minun* elää pitänyt, sanoi Liisa.

Tuo vaikutti vastenmielisesti Johannekseen.

Vaikka hän oli itsekin sosialisti ollut, hän ei kuitenkaan ollut koskaan verta himoinnut eikä yleensä väkivallan töitä hyväksynyt. Sentähden hän ihmetteli, että Liisa, joka muuten oli niin lempeä ja hyvä, saattoi noin moisista petomaisuuksista innostua.

—Mitähän sinä olisit siinä tapauksessa tehnyt? kysyi Johannes.

—Minä olisin kaahlannut veressä, vastasi Liisa, näyttäen valkeita hampaitaan. Minä olisin puhkonut silmät päästä noilta hovikeikareilta.

—Niiden joukossa oli kuitenkin monta hyvää ja sivistynyttäkin miestä, huomautti Johannes.

—En usko, väitti Liisa. Sivistyneitä ehkä, mutta ei hyviä.

—Tunnet olevan kovin varma asiastasi, nauroi Johannes.

—Olen, vastasi Liisa vakavasti. Ei ole muita hyviä miehiä kuin sinä eikä ole koskaan ollutkaan.

Näkyi, että se oli hänen syvin vakaumuksensa. Ja Johannes johtui ajattelemaan, mistä salaisista lähteensuonista moinen elämäнкäsitys mahtoi kummutakaan.

Nähtävästi oli Liisa paljon kärsinyt elämässään. Monta miestä hän oli tuntenut eivätkä nämä kaikesta päättäen olleet häntä hyvin kohdelleet.

Tuntui niin kummalliselta ajatella, että tuo sama Liisa, joka istui tuossa häntä vastapäätä, oli kuulunut kukaties kuinka monelle miehelle. Kymmenet ehkä olivat tuota poskipäätä hivelleet, kymmenet tuota povea suloisessa hourauksessa pusertaneet.

Ja sadat suudelleet noita paisuvia huulia, joiden taitehikkaan, pitkän käytännön karkaiseman tenhovoiman Johannes tiesi nyt omasta kokemuksestaan.

Tosin oli Liisa sanonut, ettei hän koskaan ollut ketään miestä ennen häntä rakastanut. Mutta oliko se totta? Oliko se edes mahdollista?

Kuinka olisi Liisa itse voinut niin monessa syleilyssä pysyä kylmänä? Eikö hän itsekkin ollut vastannut noiden niin vihaamiensa ja inhoamiensa miesten hyväilyihin?

Tietysti oli.

Kumma kyllä, ei Liisa tuosta ajatuksesta käynyt vastenmielisemmäksi hänelle. Päinvastoin rakkaammaksi ja kalliimmaksi.

Mitä siitä, jos sadat olivatkin häntä suudelleet! Siitä hän oli oppinut vain suutelemaan niin, ettei kukaan toinen siinä suhteessa voinut vetää vertoja hänelle. Mitä siitä, jos tuo povi olikin kymmenien syleilystä pusertunut! Se oli siitä vain pyöristynyt ja soristunut hänen, Johanneksen, mieluisimmaksi pääalaiseksi.

Täytyi vain turvata, vain säilyttää ja pitää kiinni hänestä. Sitä kiinteämmin kiinni pitää, sitä visummin säilyttää, mitä kalliimpi ja kadehdittavampi hänen onnensa oli ja mitä halutumpi sen armas antajatar.

Mutta miehet, jotka tahtoivat ryöstää Liisan häneltä? Johannes tunsu heitä jo edeltäpäin vaistomaisesti, raivoisasti vihaavansa.

—Olet oikeassa, hän sanoi. Miehet olivat pahoja silloin, kuten nytkin. Oli oikein, että heidät hirtettiin.

Junanlähtö lähestyi. He menivät asemasillalle ja onnistuivat saamaan yksinäisen vaunun-osaston, joka oli kuin luotu lempeä, suuteloita ja suloisia kuiskauksia varten.

Ja jälleen he olivat Parisissa, ennen kuin arvasivatkaan.

Täällä oli ilta vasta alussa. Täällä oli sen tulo merkinnyt vain sähkölamppujen sytyttämistä, ihmisten vapautumista päivän askareistaan, suurten kahvilain täyttymistä, kaikkien kauniiden arvoitusten alkamista.

Täällä oli sittenkin toista! Ei heidän verensä kierto tällä hetkellä ollut luotu maalais-idyllin hiljaisuuteen.

Tanssi-askelin he kiirehtivät asemalta ja syöksyivät tulikaupungin suureen, säteilevään syliin, joka tuhansin hekkumoin heitä houkutteli.

17.

Näin kului pari päivää. Johannes tuskin tiesi enää, kuka hän oli, ja tuskin muisti, kuka hän ennen oli ollut. Koko hänen elimistönsä tuntui jollakin kummallisella tavalla muuttuneen ja uudistuneen.

Silloin tällöin pyrki ajatus Seidiin, Ireneen ja Signen hotelliin päin kääntymään. Mitä siellä mahtoi tapahtua?

Mutta hän haihdutti nämä ajatukset aina yhtä pian kuin ne olivat tulleetkin. Ehtipä hän siitä vielä selvän ottaa. Ja lisäsihän jokainen hetki, jonka hän pysyi poissa perheestään, vain sitä juopaa hänen ja Irenen välillä, jonka hän oli luonut ja jonka hän tahtoi peruuttamattomaksi.

Nyt täytyi vain elää. Nyt täytyi vain nauttia ja unohtaa.

Ja olla kaiken yhteiskunnallisen ulkopuolella.

Mutta eräänä aamuna ilmestyi vapaaherra Carp heidän hotelliinsa.

Johannes heräsi siihen, että koputettiin heidän ovelle. Edesikäypä se oli, joka tuli ilmoittamaan, että joku tahtoi tavata herraa. Liisakin heräsi siihen ja säikähti hirveästi.

—Älä mene! hän sanoi Johannekselle. Se voi olla joku, joka tahtoo pahaa sinulle.

—Joutavia! sanoi Johannes. Pyytäkää häntä odottamaan!

Kuitenkin sykki hänenkin sydämensä jotenkin kovasti, kun hän kiireisesti pukeuduttuaan astui alas portaita hotellin seurusteluhuoneeseen.

Sehän voi olla vaikka poliisi! Joka tapauksessa täytyi käynnin olla jossakin yhteydessä tapahtuneen julkisen pahennuksen kanssa.

Vapaaherra Carp seisoi siellä kylmänä, arvokkaana ja virallisena.

—Anteeksi, että vaivaan, hän sanoi. Mutta minulla oli todellakin asiaa teille. Ja kun minulla kerran oli asiaa, minun täytyi ottaa ominpäin selko osotteestanne,

sillä tehän ette ole katsonut tarpeelliseksi sitä meille ilmoittaa.

Viimeisten sanojen pieni, ivallinen kärki ei jäänyt Johannekselta huomaamatta.

—Juuri sitä ihmettelen tässä, sanoi Johannes, että olette onnistunut saamaan siitä selon.

—Minun täytyi, vastasi vapaaherra.

—Sallikaa minun kuitenkin ihmetellä. Luulin olevani täällä *incognito* niinkuin kruunattu hallitsija.

—Kruunupäilläkin on aina vakoojansa, virkkoi vapaaherra edelleen samaan kylmään, korostettuun nuottiin. Asia olikin helpompi kuin luulinkaan. Pari palkattua yksityistä salapoliisia ottivat heti selon sekä teistä että nykyisistä olosuhteistanne.

Siis kuitenkin poliisi! Johannes tunsu verensä kuumenevan.

—Sangen liikuttavaa huolenpitoa, hän lausui hiukan kumartaen. En tiennyt, että vapaaherralta riittäisi aikaa sellaiseen.

—Tein sen kokonaan vaimonne tähden, vastasi vapaaherra.

—Ja arvattavasti myöskin hänen tahdostaan?

—Kyllä, hänen tahdostaan. Te voitte ehkä kuvitella, että hänellä voi olla joku mielenkiinto saada selvä asiasta.

—Se tuntuu minusta varsin luonnolliselta.

Syntyi pieni vaitiolo.

Johannes tuumi, pyytäisikö hän ehkä vapaaherran istumaan. Mutta kun tämä itse ei tehnyt merkkiä siihen suuntaan, ei hänkään ehdottanut.

Päättysisihän tämä arvattavasti kummallekin yhtä kiusallinen käynti vain sitä pikemmin. Ja saisi vain sitä virallisemmän, ratkaisevamman värityksen.

—No, ja mitä pidätte minun olosuhteistani? kysyi Johannes sitten.

—Ne ovat romantiset, vastasi vapaaherra. Ne ovat siihen määrään romantiset, etten tiedä, uskallanko ollenkaan häiritä teitä räikeällä realismillani.

—Olkaa niin hyvä! pyysi Johannes.

—Siis ensi kysymys: kuinka pitkäksi aikaa te aiotte jäädä tänne?

—Ei ole tullut vielä lähemmin määräytyksi. Mutta arvattavasti asun tässä niin kauan kuin ylimalkaan viivyn Parisissa.

—Tarkoitin: milloin te aiotte palata vaimonne luo?

—En ikinä.

Vapaaherra loi tutkivan, läpitunkevan katseen häneen.

—Te olette hullu, hän sanoi. Mutta Jumalan kiitos, ovat toiset teitä viisaammat pitäneet huolen siitä, että kaikki vielä voi tulla oikein järjestetyksi.

—Toiset? Minun selkäni takana?

—Luonnollisesti. Tehän olette ollut kadoksissa. Ja kuten näkyy, ei teistä siinä olisikaan ollut mitään hyötyä, vaan pikemmin vahinkoa.

—Ja saanko luvan tietää, ketkä ovat ottaneet tuon ystävällisen toimen hartioilleen?

—Rabbing. Teidän esimiehenne.

—Hän tietää siis asiasta?

—Kyllä. Minulla on häneltä pieni kirje teille.

Vapaaherra ojensi sen hänelle. Johannes aikoi pistää sen taskuunsa ja jatkaa keskustelua.

—Pyydän, lukekaa se! lausui vapaaherra juhlallisesti.

Johannes repäisi kirjeen auki ja luki.

Se oli aivan lyhyt. Rabbing ilmoitti, että esiintulleista syistä Johannesta tarvittiin

nyt heti virassaan Helsingissä. Hänen oli vielä tänä iltana lähdettävä.

—Tämä kirje ei merkitse mitään, virkahti Johannes.

Rypisti sen ja heitti sen lattialle niinkuin arvottoman paperipalan.

—Pyydän, että itse ilmoitatte sen vuorineuvokselle, lausui jääkylmästi vapaaherra.

—Kyllä, olen tekevä sen, virkahti Johannes samalla äänellä ja äänenpainolla. Kenties vapaaherra, joka kerran on ruvennut niin sanoakseni lemменpostiljoniksi tässä asiassa, tahtoisi viedä myös minulta kirjeen hänelle?

—Mielelläni, vastasi vapaaherra jäykästi kumartaen. Mutta teidän on kuitenkin häntä ennen lähtöänne henkilökohtaisesti tavattava.

—Sitä ei seisonut kirjeessä.

—Ei. Sen tiedon-annon olen itse saanut teille suullisesti esiintuodakseni.

Johannes mietti, menisikö hän ollenkaan Rabbingia tapaamaan. Olihan asia jo kokonaan ratkaistu hänelle.

Mutta sitten hän huomasi, että hänen poisjäämistään voitaisiin ehkä pitää pelkuruutena. Ja täytyihän hänen saada ratkaisu myös itsensä ja Rabbingin välillä.

Hän päätti mennä.

—Milloin ja missä? hän kysyi.

—Hotellissaan. Mihin aikaan hyvänsä, sillä hän pysyy koko päivän huoneissaan.

—Onko hän sairas?

—Hiukan. Onneksi on hänen rouvansa juuri saapunut häntä hoitamaan.

Syntyi jälleen lyhyt vaitiolo. Oli kuin vapaaherra olisi jotakin odottanut.

—Ja teidän lapsenne? hän virkahti. Hänestä te ette kysy mitään?

—Hänkin on sairas. Minä tiedän sen.

—Mutta te ette tiedä, että henki on kysymyksessä.

Se oli ankara isku Johannekselle.

—Kuka sen on sanonut? hän huudahti pimenevin silmin.

—Lääkäri, vastasi vapaaherra järkähtämättömästi. Lääkäri ei anna paljon toivoa enää. Teidän lapsellanne on kova keuhkokuume.

Johanneksen kasvolihakset jännittyivät. Ainoastaan suurimmalla tahdon ponnistuksella hän sai itsensä tyynenä pysymään.

—Sekin on seuraus vaimoni varomattomuudesta! pääsi häneltä.

Vapaaherra katsoi häneen isällisesti.

—Minä en tiedä, mistä se on seuraus, sanoi hän. Mutta te huomannette, että teidän paikkanne ei nyt ole täällä.

Näin lausuen vapaaherra laski kätensä hänen olalleen.

Johannes säpsähti vieraan käden kosketuksesta. Ja etääntyi heti tarpeellisen välimatkan päähän.

—Oliko teillä jotakin muuta minulle ilmoitettavaa? hän kysyi.

—Ei, vastasi vapaaherra. Ainoastaan pari sanaa omasta puolestani.

—Ja ne kuuluvat?

—Älkää nyt olko hullu! Älkää nyt tehkö mitään sellaista, jota jälkeenpäin tulisitte katkerasti katumaan!

—En, sanoi Johannes jäykästi. Minä en nyt tee mitään sellaista.

—Hyvä. Kaikki voi vielä parhaanpäin järjestyä.

—Sitä toivon omalta kohdaltani, mutta kenties hiukan toisessa merkityksessä kuin vapaaherra.

—Ei riitaa sanoista. Pääasia, että me kaikki toivomme sitä. Nähkääs, minä olen aina pitänyt teistä...

Johannes kumarsi.

—Ei kukaan voi olla teille siitä kiitollisempi, sanoi hän.

—Toivoisin teidän menestyvän, jatkoi vapaaherra, ja teille käyvän hyvin maailmassa. Myöskin minä olen ollut nuori. Myöskin minä olen tehnyt tuhmuuksia.

—Avioliitossanne? kysyi Johannes hävyttömästi.

Hän tahtoi saada lopun tästä.

Mutta mikään ei näyttänyt pystyvän tuohon diplomaattiin, joka nyt näkyi ottaneen tämän sotkuisen vyyhdin selvitelläkseen.

—En avioliitossani, vastasi hän tyynesti ja vakavasti. Mutta ennen sitä. Soisin sekä teidän että sisarentyttäreni vuoksi, että te vielä tänään järkiinne tulisitte.

—Pyydän, minä olen täydessä järjessäni.

—Te ette voi olla. Sillä te ette toimi ettekä ajattele järkevästi.

—Kuullostako minun sanani siltä?

—Minä en tahdo enkä voi kiinnittää nyt mitään huomiota teidän sanoihinne. Teot ovat nyt ainoat todistajat. Ja te teette hullutuksia.

—Jos se on hullutus, se on sitten niin suuri hullutus, ettei se enää ole korjattavissa.

—Kaikki on korjattavissa, lohdutti vapaaherra, Mutta olette oikeassa, että se on suuri hullutus. Liian suuri teidänlaiselle miehellenne.

—Te pitäisitte enemmän pikkuhullutuksista?

—Sellaisia voi suvaita vielä.

—Ennen avioliittoa?

—Mieluimmin ennen. Avioliitossa on niistäkin vain pelkkää harmia ja onnettomuutta.

—Vapaaherra on Nietzschen oppilas. Kuinka hän taas sanookaan? »Rakkaus on sarja pieniä hullutuksia...»

—»Ja niistä tekee lopun avioliitto suurena tyhmyytenä.» Minä tiedän. Mutta nyt minun täytyy mennä. Toivon, että kun ensi kerran tapaan teidät, on kaikki hyvin.

—Se sama on omakin toivomukseni.

—Te lähдете siis tänä iltana? Sitä ennen te arvattavasti mielellänne tahdotte tavata sairasta tytärtänne?

—Minä en lähde mihinkään. Mutta tytärtäni minä kyllä käyn vielä katsomassa.

—Se voi siinä tapauksessa käydä hiukan vaikeaksi teille, lausui vapaaherra arvoituksellisesti. Kumarsi ja lähti.

Johannes jäi hänen sanojaan miettimään. Sitten hän meni huoneesensa ja kertoi kaikki Liisalle. Liisankin mielestä oli paras, että Johannes vielä tänään selvittäisi suhteensa sekä Rabbingiin että kotiväkeensä.

18.

Jo aamupäivällä hän meni Rabbingia tapaamaan.

Liisa saattoi hänet hotellin ovelle saakka. Ja lupasi odottaa läheisessä kahvipaikassa, siksi kuin Johannes palajaisi kohtalokkaalta käynniltään.

Hän lähetti sisälle nimikorttinsa. Edeskäypä meni, palasi ja pyysi Johannesta etuhuoneesen astumaan.

Siellä ei aluksi ollut ketään.

Pian avautui kuitenkin viereisen huoneen ovi ja rouva Rabbing astui sisälle siitä. Pitkänä, komeana ja kuninkaallisena.

Tervehti ystävällisesti Johannesta ja pyysi häntä tuokion odottamaan.
Lääkäri oli juuri Rabbingin luona.

—Onko hän hyvinkin sairas? kysyi Johannes.

—Hän istuu ylhäällä, selitti rouva. Mutta hänen vanha sydänvikansa...

—Sydänvika? Se lienee kuitenkin parannettavissa.

—Me toivomme, että se on parannettavissa. Sillä on sentään sääli niin suurta miestä.

Johannes katsoi häneen. Rouva oli lausunut nuo sanat aivan yksinkertaisesti ja luonnollisesti.

Hän tunsi hyvin vähän rouva Rabbingia. Esitellyksi hän oli tullut, mutta ei juuri enempi. Rabbing ei koskaan kutsunut alammaisiaan kotiinsa eikä muutenkaan heidän kanssaan lähemmin seurustellut.

Rouva sensijaan näytti tietävän paljon enemmän hänestä. Sillä hän lausui ilman mitään ylimenoja:

—Te teette oikein. Te teette aivan oikein, että seuraatte sydäntänne.

—Kuinka? Tekin tiedätte siitä? kysyi Johannes hämmästyen.

—Kyllä. Mieheni on puhunut minulle siitä. Te teette aivan oikein. Niin pitäisi jokaisen ihmisen tehdä.

—Epäilemättä, vastasi Johannes. Mutta sallikaa minun kuitenkin ihmetellä, että juuri *te*, rouva Rabbing, sanotte minulle nuo sanat.

—Kuinka niin »juuri te»? Miksi en juuri minä? Ettehän te tunne minua.
Kenties juuri minä olen sopivin henkilö sen teille sanomaan.

—Mahdollista kyllä. Jos itse tunnette niin.

Rouva Rabbing laski kätensä hänen kädelleen. Johannes vei sen huulilleen ja suuteli sitä.

—Älkää suuttuko! hän sanoi. Mutta te ette tiedä, kuinka suuren ilon te äsken

tuotitte minulle noilla sanoillanne.

—Arvelin, että se voisi olla ilo teille. Mutta mitä te nyt aiotte?

—Erota, luonnollisesti.

—Teette siinä vielä oikeammin. Ja mennä naimisiin tuon toisen kanssa?

—Tuskin. Mutta rakastaa häntä ja elää yhdessä hänen kanssaan.

—Kuinka kauan?

—Niin kauan kuin rakastan häntä. Mutta en sitten enää sekuntiakaan, niin totta kuin toivon rakkauteni kestävän halki elämäni.

Rouva Rabbingin silmät kyyneltyivät.

—Te teette oikein, sanoi hän vielä kerran. Ikävä vain, että minun mieheni ei hyväksy sitä.

—Tarkoitukseni ei olekaan kysyä hänen hyväksymistään, virkahti Johannes. Yksityisissä asioissani minä en kysy kenenkään mielipidettä.

—Oh, te ette tunne häntä! Hän sekaantuu kaikkeen, sekä yksityiseen että julkiseen!

—Sepähän nähdään.

—Hän tahtoo kaikki hallita, kaikki määrätä. Ja te myöntänette, että hän on kaikkivaltias.

—Ei minun ylitseni. Sillä minä olen tullut tänne vain sanoutuakseni irti hänen palveluksestaan.

Rouva Rabbing nousi ylös ja ojensi kätensä hänelle.

—Te olette sankari, hän sanoi.

—Liian kaunis sana minulle, vastasi Johannes.

—Te olette mies, jota *minä* kunnioitan. Mutta sallikaa minun kysyä: millä te

sitten aiotte tulla toimeen maailmassa?

Kysymys oli niin luonnollinen, ettei Johannes voinut olla siihen vastaamatta.

—Työlläni arvattavasti, kuten tähänkin saakka.

—Hän ei anna työtä. Hän sulkee kaikki paikat ja piirit teiltä.

—Olen minä ollut Amerikassa ennenkin. Jos hän tekee minulle mahdottomaksi toimia enää samalla alalla Suomessa, muutan ulkomaille.

—Hänen valtansa ulottuu tännekin. Voihan olla, että saatte paikan. Mutta te olette pian huomaava, että teidän esimiehenne jo ovat saaneet epäilyttävän käsityksen teistä.

—Ne ovat huomenen huolia minulle. Nyt ajattelen minä vain rakkautta. Ja luulen tulevani toimeen noin kuusi tai kahdeksan vuotta omilla rahoillani.

Rouva Rabbing näytti helpotuksesta hengähtävän.

—Se on hyvä, hän sanoi. Pankaa sitten toimeen päätöksenne!

—Tietysti teen minä sen, vastasi Johannes lujasti. Mutta minun on tehtävä vielä enempi.

—Mitä?

—En tiedä, voinko sanoa sitä teille.

—Minulle te voitte kaikki sanoa. Lienette huomannut, että olen teidän todellinen ystävänne.

—Olette. Ei moni olisi minua neuvonut siihen, mihin te. Siispä sanon teille, että minun on koetettava teidän miehellenne.

Rouva Rabbing katsoi häneen surumielisesti.

—Minä ymmärrän, sanoi hän. Te vihaatte häntä.

—Kyllä. Minä olen vihannut häntä varhaisesta lapsuudestani.

—Kaikki vihaavat häntä. Enkä minäkään rakasta häntä. Kuitenkin hän hallitsee täydellisesti minua, sillä minä en voi sotia vastaan hänen tahtoaan.

—Teidän *pitää*, koska kerran puhutte niin. Miksi ette tekin eroa hänestä?

—Mahdotonta! Ensinkään hän ei koskaan antaisi eroa minulle. Ja toiseksi hän on minut jo nuorena kesyksi taltuttanut.

—Tuskin. Te ette näytä siltä.

—Enkö? Ja sentään minä olen murtunut sisällisesti.

—Myöskin minä olen murtunut!

—Mutta te nousette jälleen. Sitä en minä voisi ikinä tehdä.

—Kyllä, jos minä kerran voin. Sillä kukaan ei ole ollut syvemmällä kuin minä eikä kukaan heikompi ja onnettomampi.

—Kiitos. Tätä keskustelua minä en tule ikinä unhottamaan.

Viereisen huoneen ovi avautui.

Lääkäri tuli pois Rabbingin luota. Rouva puheli hänen kanssaan silmänräpäyksen ja saattoi hänet käytävään.

Sitten hän ystävällisesti päättään nyökäyttäen pyysi Johannesta sisälle astumaan.

19.

Huoneessa oli puolihämärä. Rabbing, jonka silmät nähtävästi eivät päivänvaloa kestäneet, istui suuressa lepotuolissa, selkä vasten uutimilla peitettyä ikkunaa, kyynärpää pöytään, pää käteen nojattuina, silmät kiinteästi ovipuoleen tuijottaen.

Johannes tiesi jo vanhastaan, että tuo oli hänen vaarallisin asentonsa.

Se merkitsi, että hän tahtoi nähdä, tulematta itse nähdyksi, tehdä huomioitaan,

tulematta itse huomatuksi. Se merkitsi vielä, että hänellä tuossa asennossa ei elänyt muu kuin pää. Kaikki turha, kaikki aineellinen oli kuin pois pyyhittyä.

Johannes tervehti äänettömällä kumarruksella esimiestään. Rabbing pysyi edelleen yhtä äänettömänä ja liikkumattomana.

—Kertokaa! sanoi hän sitten äkkiä lyhyesti ja käskevästi.

—Mitä? kysyi Johannes hämmästyttä. Tietääkseni ei minulla ole vuorineuvokselle mitään erikoista kerrottavaa.

Rabbing teki hermostuneen liikkeen ruumiillaan, alkuperäistä asentoaan silti muuttamatta.

—Eikö? Eikö todellakaan? hän kysyi.

—Ei, vastasi Johannes. Paitsi, että minä *en* matkusta tänä iltana kotimaahan.

Jos hän oli odottanut räjähdystä, hän pettyi kokonaan. Rabbing istui edelleen yhtä tyynenä, yhtä liikkumattomana paikallaan.

Eikä sanonut mitään Johanneksen ratkaisevan tiedon-annon johdosta. Oli kuin ei olisi sitä kuullutkaan.

Nyt he vasta vaikenivatkin itsepintaisesti.

Johanneksen silmät alkoivat jo tottua hämääseen. Ja hänen hermonsa tähän kummalliseen keskusteluun, jossa vaitiolot nähtävästi merkitsivät enemmän kuin sanat ja jossa näytti olevan joka sekunti kysymys, kumpi ensin varomattomuuden sanoisi, kumpi ensin haavoitettavan puolen itsestään paljastaisi.

Tuhannet ajatukset risteilivät hänen aivoissaan. Kohtaus rouvan kanssa esihuoneessa oli jo ollut omiaan monta herättämään, tuon häneen tuijottavan kalkkarokäärmeen näky vielä useampia.

Siinä oli hänen elämänsä suuri vastavoima siis vielä kerran hänen edessään.

Rabbing! Raharuhtinas! Mies, joka luuli, että raha oli kaikkivaltias, ja joka sen avulla näyttikin kohonneen kaikkivaltiaaksi.

Mutta nyt hän saisi kuitenkin huomata, ett'eivät kaikki tanssineet hänen pillinsä mukaan. Että maailmassa oli muutakin kuin rahaa, oli jotakin sellaista, jota hän ei ollut ikinä tuntenut eikä tulisi koskaan tuntemaan.

Sillä eihän Rabbing ollut koskaan rakastanut!

Johanneksen ei ollut tarvis kysyä sitä keneltäkään. Hän oli aivan varma siitä.

Mitä tiesi Rabbing auringosta tuolla ulkona? Mitä vihreistä puista ja aukeavista kukkasista? Oliko hän koskaan istunut Versailles'in järven rannalla? Tai sen puiston polkuja taruprinssinä taivaltanut?

Ei! Koko tuon miehen olento oli omiaan hänet siitä vakuuttamaan.

Siispä oli Johannes häntä kokeneempi! Siispä oli Johannes häntä viisaampi ja voimakkaampi eikä hänen tarvinnut tuon miehen turhia hyökkäyksiä säikähtää!

Sillä olkoon, että Rabbing oli kokenut mitä muuta tahansa! Että hän tiesi kaikki ja taisi kaikki! Ellei hän ollut rakkautta kokenut, silloin hän oli lapsi elämäntiedossa ja paljon tuhmempi kuin lapsi oman itsensä tuntemisessa!

Noin ajatteli Johannes.

Hän tunsi seisovansa niin tavattomassa määrin keskellä elämää, keskellä ihmisyyttä, ajattelevansa keskeisesti, tuntevansa keskeisesti. Tuo toinen oli vain jossakin laitapuolilla! Taikka ei kuulunut elämään ollenkaan, vaan kuolemaan, istui siinä manalan väijyvänä hämähäkinä tahtoen tappaa elämää, pyydystääkseen verkkoonsa sen kirjavia, karkeloivia perhosia.

Kuinka turhaa työtä! Ja kuinka typerää!

Johannes tunsi ääretöntä ylemmyyttä tällä hetkellä Rabbingia kohtaan.

—Te olette suuri psykologinen arvoitus minulle, soinnahti äkkiä tuosta puhuvasta pääkallosta pöydän luona. Vahinko, ett'ette koskaan ole lääkäriellä tutkituttanut itseänne.

—Minä en ole sairas, sanoi Johannes.

—Koko maailma on sairas, virkahti Rabbing. Ja te olette valmis

hulluinhuoneesen suljettavaksi.

Johannes mietti pari sekuntia vastausta. Hän löysikin ja heittikin sen kuin punaisen kekäleen äskeistä ääntä kohti.

—Minun ei liene tarvis sanoa teille, herra vuorineuvos, mihin huoneesen *te* olisitte jo ammoin ollut valmis suljettavaksi.

—Mihin?

—Kuritushuoneesen. Mutta sitä ennen ei ole lääkärin, vaan poliisin ja tuomarin teitä tutkittava.

Rabbing liikahti. Nähtävästi hän ei ollut aivan näin ankaraa kieltä odottanut.

Kuitenkin säilytti hän yhä edelleen entisen asentonsa.

—Miksi ette mene sitten ja ilmi-anna minua?

—Kenties teenkin sen kerran.

—Mikä viivyyttää?

—Epäily, mistä rikoksesta ilmi-antaisin teidät.

—Te ette tiedä?

—En, sillä te olette liian moneen yhtä syypää.

Rabbing nauroi.

Nauroi käheää, kurnuttavaa kurkkunauruaan, joka tässä puolihämyssä ja noiden lääkepullojen keskellä vaikutti varsin kammottavasti.

—Te olette omituinen mies, sanoi hän sitten. Vaaditte ehkä, että minä vapaaehtoisesti astuisin vankilaan?

—En, vastasi Johannes. Mutta olkaa vakuutettu, että minä ennemmin tai myöhemmin olen teidät sinne toimittava.

Rabbing näkyi yhä ottavan asian yksinomaan humoristisesti.

—Säkkiäkös minä sillä aikaa pitelen? hän nauroi.

—Toimittava siinä tapauksessa, jatkoi Johannes, jos huomaa, että aiotte ruveta vainoamaan minuakin, kuten kerran isävainajaani.

—Siis kuitenkin pieni armon-aika! Mutta mitä te mainitsitte isävainajastanne?

—Te tapoitte hänet, virkahti Johannes järkähtämättömästi. Te olette tappanut niin monta.

—Tappanut?

—Henkisesti ja aineellisesti musertanut.

—Siitä ei laki rankaise.

—Ei, mutta kyllä sukupuoli-rikoksista.

Rabbing teki ylenkatseellisen liikkeen kädellään.

—Sitäkö te tarkoittitte? hän kysyi. Ja minä kun luulin teitä paljon nerokkaammaksi!

—*Te* olette nerokas, lausui Johannes kumartaen. Minä olen vain yksinkertainen maamies.

—Minä huomaa sen. Mutta mihin te tahdotte tulla tuolla puheellanne?

—Ainoastaan huomauttaa, että on olemassa aseita myös teitä vastaan.

—Eikö teitä? kysyi Rabbing, osoittaen häntä etusormellaan.

—Kyllä. Mutta jos te olette viisas, te jätätte ne käyttämättä. Sillä minua te ette tapa, niin totta kuin minä olen syntynyt teille kostamaan.

Nyt nousi Rabbing.

—Te olette Hamlet-luonne, hän sanoi murhaavimmalla, ivallisimmalla äänenpainollaan. Vahinko vain, että te itse sorjutte oman kostonne keralla.

—En! Minulla on voimia, joita te ette tunne vielä.

—Kyllä. Kaikki sortuvat, jotka tahtovat kostaa. Viisas menettelee olosuhteiden mukaisesti.

Johannes vaikenä. Rabbingin puheessa oli hänen mielestään siksi paljon totuutta, ettei hän voinut sitä aivan pelkällä sanaheitolla sivuuttaa. Rabbingin tutkiva, vaaniva silmäterä ei jättänyt häntä hetkeksikään.

—Istukaa, olkaa hyvä, hän. sanoi, minulla on teille paljon puhumista.

Molemmat istuivat. Rabbing entiselle paikalleen pöydän ääreen, Johannes nojatuoliin häntä vastapäätä.

—Te saitte kirjeeni?

—Kyllä, virkkoi Johannes. Ja te kuulitte jo myös siihen vastauksen.

—Te ette matkusta?

—En.

—Teillä on täällä tärkeämpää toimittamista?

—Voi olla. Ja jos matkustan jonnekin, en missään tapauksessa Helsinkiin.

—Toivon, että tekin menettelette olosuhteiden mukaisesti. Te olette minun palveluksessani...

—En tästä päivästä enää. Olenkin tullut tänne vain eroa palveluksestani pyytämään.

Rabbing kohotti kulmakarvojaan.

—Te sanotte irti itsenne? hän kysyi.

—Kyllä. Minä olen jo kauan miettinyt sitä ja nyt on päätökseni vakiintunut.

—Palkka ei riitä teille?

—Kyllä. Mutta luvalla sanoen minä olen tullut siihen mielipiteeseen, että ihminen ei elä pelkästä leivästä...

—Mistä hän muusta elää? Suurista ajatuksista? Tjah, niitä ei minun liikkeeni luonnollisesti voi tarjota teille.

—Puhtaista ajatuksista, korjasi Johannes painokkaasti. Ja niitä teidän liikkeenne ei todellakaan voi tarjota minulle.

Syntyi hetken vaitiolo. Rabbing rummutteli pöytään vasemmalla kädellään oikean yhä päätä tukiessa.

Sitten hän kumartui äkkiä eteenpäin.

—Se, mitä te nyt sanotte, virkahti hän, ei todellakaan ole omiaan minua ilahduttamaan. Päinvastoin, se surettaa, se surettaa suuresti minua...

—Turhia! Te kyllä löydätte helposti uuden palvelijan.

—Ja te uuden isännän? välkähti salamannopeasti Rabbingin säilä.

—Kenties en yhtä helposti, vastasi Johannes. Mutta koetan olla aluksi oma isäntäni.

Rabbing katsoi tutkivasti häneen. Ja palasi sitten äskeiseen.

—Palvelijoita minä kyllä löydän, hän sanoi, mutta en teidän kaltaistanne.

Johannes kumarsi.

—Kiitän tunnustuksesta, hän sanoi. Mutta emmeköhän me jo nyt voisi jättää korupuheita?

—Minä vannon, se ei ole mitään korupuhetta! väitti Rabbing kiivaasti. Minä olen todellakin ollut teihin sangen tyytyväinen.

—Uskon teihin. Näin eron hetkellä.

—Te tarkoitatte siis totta eronpyynnillänne?

—Minä en ole vielä koskaan mitään niin totta tarkoittanut.

—Ette mistään hinnasta...? yritti Rabbing vielä.

—Ei ole mitään niin kallista hintaa maailmassa. Sillä minä olen jo kyllin myönyt itseäni.

Rabbing vilkaisi häneen. Sitten hän jatkoi toisella, muuttuneella äänenpainolla:

—Se on vahinko. Minä olin aikonut teidät kohottaa pian korkeampaan asemaan.

—Nyt se ainakin on liian myöhäistä jo.

—Ei vielä myöhäistä, koska istutte siinä. Ettekä te voi vielä vastata, ennen kuin kuulette, *mihin* asemaan minä olin aikonut teidät kohottaa.

—Minä kuuntelen. Siis mihin asemaan?

—Omaani. Mitäs te siihen sanotte?

Johannes vaiken, sillä hän ei todellakaan tiennyt mitä sanoa.

Se oli heitto, joka tuntui! Rabbing katseli voitonvarmana häntä.

Johannes aavisti heti, että tuossa mahtoi taas joku paula piillä. Rabbingin kanssa täytyi olla aina varoillaan.

Mutta kun hän ei keksinyt sitä, hän vaiken edelleen.

—Te hämmästyitte? jatkoi Rabbing. Taikka te ette usko sanoihini?

—Minä uskon.

—Ja kun te tarkemmin mietitte asiaa, tekin pidätte sitä aivan luonnollisena.

Rabbing kuvaili nyt kaunopuheisesti sen hänelle. Hän oli jo vanha mies, hänellä ei ollut ketään perillistä. Hänen oli jo aika ruveta jälkeläistä itselleen ajattelemaan.

Silloin olivat hänen silmänsä itsestään kääntyneet Johannekseen.

Johannes oli ainoa sivistynyt mies hänen liikkeessään. Johannes oli nuori, Johannes oli älykäs. Sitäpaitsi hän oli hyvissä naimisissa.

Ja juuri siitä hän oli aikonut puhua Johannekselle.

Hän oli kuullut, että oli tullut jotakin Johanneksen ja hänen vaimonsa välille. Hän ei tahtonut tietää, mitä se oli, hän ajatteli vain liikettään ja liikkeensä parasta. Mutta ei saanut tapahtua mitään skandaalia.

Johanneksen oli siis otettava lusikka kauniisen käteensä ja kotimaahan matkustettava. Tuo tyttö, tuo kasvinsisar, oli jotakin toista tietä omalle maalleen toimitettava.

Hänen vaimonsa jäisi vielä joksikin aikaa Pariisiin, koska lapsikin kuului sairastavan. Sitten hän palaisi kotiin ja eläisi Johanneksen kanssa yhdessä, kuten ennenkin. Ellei mitään läheisempää väliä enää heidän kesken syntyisikään, olisivat he kuitenkin mies ja vaimo yhteiskunnan silmissä.

Ja se oli tässä pääasia.

—Ja minun tuleva asemani teidän liikkeessänne? kysyi Johannes häntä vielä koetellakseen.

Se voisi jo heti muuttua, selitti Rabbing. Aluksi hänen itsensä tietysti täytyisi vielä pitää eräitä ohjia käsissään.

Johannes nousi.

—Kiitos kunniasta, hän sanoi. Mutta minä en suostu mihinkään, mitä te ehdotatte.

—Te ette suostu?

—En. Ellei vaimoni tahdo avio-eroa sen jälkeen mitä on tapahtunut, hän voi olla tahtomatta. Mutta minä en missään tapauksessa anna sellaisten asiain sitoa itseäni.

—Miettikää, mitä teette! Tämä hetki on ratkaiseva.

—Tiedän sen. Ja minä huomaan vasta nyt, kuinka alas minä olen mahtanut joutua, kun uskalletaan vedota minun esimieheeni näissä asioissa.

—Ei esimieheen, vaan ystävään.

—Myöskin isäni ystävä te olitte. Mutta te tapoitte hänet.

—Te olette hullu!

—Ja te...

Rabbing nousi ja kumarsi syvään vastaukseksi.

—Nöyrin palvelijanne, hän virkahti äänellä, joka ilmoitti, että he tästä saakka olivat verivihollisia. Ja saattoi ovelle saakka häntä.

20.

Vielä saman päivän iltapuolella yritti Johannes lastaan katsomaan. Häntä ei päästetty sisälle.

Häntä ei otettu vastaan ollenkaan.

Kun Johannes rupesi itsepintaiseksi, ilmestyi hänen eteensä vapaaherra Carp, joka kohteliaasti, mutta päättävästi pyysi häntä poistumaan.

Hänellä oli lyhyt keskustelu vapaaherran kanssa.

Tämä ilmoitti, että avio-ero nyttemmin näytti välttämättömältä. Vapaaherra itse ottaisi järjestääkseen asiat ja antaisi tiedon niiden menosta Johannekselle, mikäli se kävisi tarpeelliseksi.

Johannes kumarsi. Kaikki tuo ei merkinnyt hänelle vähääkään!

Näin kului jälleen eräitä päiviä.—

Voi tapahtua, että Johannes hetkeksi heräsi lemmenhurmastaan. Varsinkin illoin, kun oli vielä liian varhaista mennä teatteriin tai konserttiin, valtasi syvä kaiho hänet. Liisa ymmärsi heti, mistä oli kysymys, mutta ei sanonut mitään. Tuijotti vain tummin aavistuksin vastaisuuteen ja kätki kyyneleensä.

Sellaisina iltoina sattui myös, että Johannes tapasi itsensä hiiviskelemästä sen hotellin ympärillä, jossa vapaaherra Carp asui.

Mitä hän etsi sieltä? Hän ei itsekään tiennyt sitä oikein. Mutta hän olisi niin mielellään tahtonut nähdä vilauksen Seidistä. Eikä Signen tai Irenenkään näky olisi ollut hänelle yksinomaan vastenmielinen.

Kerran hän ei voinut vastustaa enää kiusausta. Hän meni sisälle hotelliin ja tiedusti omaisiaan.

Sanottiin, että Seidi oli kuollut.

Ei oltu katsottu tarpeelliseksi edes ilmoittaa siitä Johannekselle.

Eikä Johanneskaan enempää tiedustellut. Mitä liikutti häntä enää, milloin hautajaiset olisivat tai olivatko olleet jo! Pääasia oli, ettei hänellä enää ollut mitään tekemistä noiden ihmisten kanssa.

Pois oli mennyt ainoa rakas muisto hänen avioliittonsa ajoilta.

Se oli ensimmäinen ruumis, jonka yli hänen tiensä kulki. Niin ainakin tuntui Johanneksesta.

Hänen onnensa kävi kalliiksi hänelle, tuon hän tunsu samalla. Mutta sitä enemmän ja sitä lujemmin hän päätti myös pitää kiinni onnestaan.

Samana iltana hän ilmoitti Liisalle, että heidän kenties nyt olisi aika matkustaa pois Parisista.

Minne he matkustaisivat?

Samantekevä minne. Ehkä aluksi Italiaan.

—Se on hyvä, sanoi Liisa. Me jätämme siten jälkeemme paljon entisyyttä.

Matka päätettiin seuraavaksi päiväksi.

He olivat oikein onnellisia tuosta päätöksestä. Ja kun oli aikaa vielä, he pistäytyivät eräsen pieneen teatteriin iltaansa viettämään.

Siellä sattui tapaus, joka antoi heille ikäänkuin esimaun alkamansa tien vaikeuksista.

Teatterissa näyteltiin erästä uutta näytelmää, jonka ensi-ilta oli ollut vasta pari

päivää sitten ja herättänyt kaikkien kirjallisten piirien huomiota. Permanto oli täynnä korkeinta ylimystöä. Aitiot välkkyivät kaljuja päitä ja jalokiviä.

Myöskin Johannes tunsi itsensä epävarmaksi tässä seurassa. Ehdoton eleganssi hänen ympärillään hämmästytti ja arastutti häntä.

Liisa taas olisi mieluummin mennyt heti pois. Sillä vaikkakin hän oli siististi puettu, tunsi hän olevansa harakanpelätys kaikkien noiden kahisevien, avokaulaisten ja kaunispiirteisten aatelisnaisten joukossa.

Väli-aikoina he tuskin uskalsivat nousta paikaltaan. Tuntui niin turvattomalta kulkea käytävässä noiden hitaasti siirtyvien jonojen välitse, noiden kylmästi ja kriittisesti tarkastelevien silmien alla.

—Mennään pois, lausui Liisa. Etkö näe, että kaikki katsovat meihin?

—Turhia! virkahti Johannes. Eivät töllötä edes niinkään paljon kuin meillä Helsingissä.

—Eivät, myönsi Liisa, mutta heillä on eräs inhoittava tapa katsoa. Vilkaisevat vain ja muodostavat mielipiteensä.

Samassa seisoivat vapaaherra Carp, Irene ja Signe heidän edessään.

Liisa huomasi heidät ensin eikä voinut olla päästämättä pientä huudahdusta. Johannes huomasi heidät sitten ja tahtoi vetää pois Liisan, ennen kuin vastaan tulijat heitä näkisivät.

Se oli kuitenkin liian myöhäistä jo.

Irene oli jo keksinyt heidät. Hänen tummat silmänsä olivat vihasta leimahtaneet.

—Hahaa, huusi hän korkealla äänellä ranskaksi, siinä on mies, joka on jättänyt vaimonsa ja lapsensa ja karannut porton kanssa!

Ihmiset keräytyivät heidän ympärilleen. Kaikilla syvä, miltei uskonnollinen vakavuus kasvoillaan. Olihan kysymyksessä »cause de passion». He olivat silmänräpäyksessä selvillä asiasta.

—Hän on minun oikea puolisoni ihmisten ja Jumalan edessä, sanoi Johannes

samalla kielellä. Te, hyvä rouva, olette kokonaan vieras henkilö minulle.

Liisa oli käynyt aivan kalpeaksi. Irene osoitti nyt häntä sormellaan ja huusi:

—Katsokaa hänen hattuaan! Näkyy, että hän on kadulta löytänyt sen!

Se oli liikaa Liisalle. Hän purskahti itkuun ja Johannes kiirehti johdattamaan hänet pois teatterista. Hänenkin mielensä oli aivan kuohuksissa. Mitään tällaista hän ei olisi ennen uskonut mahdolliseksi. He saivat ajurin ja ajoivat suoraan hotelliinsa.

Liisa itki hiljaa. Johannes istui synkkänä ja puristi keppinsä päätä suonenvedon tapaisesti. Kumpikin tunsivat he merkittyjä olentoja olevansa.

Miksi hän ei ollut lyönyt sillä! Hän olisi voinut tehdä mitä tahansa tässä mielentilassa.

Kaikkein vähimmän hän oli odottanut Ireneä teatterissa tapaavansa. Olihan lapsi kuollut. Siitä oli ollut todistuksena myös naisten syvä surupuku.

Nähtävästi oli mieliala ruumishuoneessa käynyt heille liian synkäksi. Ja Carp ehdotellut, että he menisivät illalla hiukan ulos, kun ei asia kuitenkaan itkusta parantunut.

Tuo ajatus lepytti hiukan Johannesta.

Voihan nainen noissa olosuhteissa tehdä mitä tahansa. Ei saanut tuomita niin ankarasti Ireneä. Hän koetti myöskin lohdutella Liisaa. Tämä ei sanonut mitään eikä näyttänyt silmiään.

Vasta hotellissa hän kuiskasi painaen kädellä sydäntään:

—Minua ei kukaan vielä ole loukannut näin. Ei, minä en unohda tätä elämässäni.

—Elämä on pitkä, lausui Johannes. Jos emme unohda mitään, me emme koskaan tule olemaan onnellisia.

—Juuri sitä minäkin pelkään, virkahti Liisa jälleen itkuun purskahtaen.

Johannes tunsu itsensä hänen surunsa edessä tuiki avuttomaksi ja voimattomaksi.

Ja hän alkoi aavistaa, mitä merkitsi olla yhteiskunnan ulkopuolella ja mitä se merkitsi varsinkin naiselle, jolla ei ollut sosisopaa mitään, ainoastaan oma herkkä ja väreilevä rakkautensa.

Ei nimeä, ei säätyä, ei perhettä, kotia eikä asemaa. Vain tietoisuus siitä, että oli tehnyt oikein ja polkenut lait ja laitokset jalkainsa alle.

Sitä ei yhteiskunta tulisi hänelle ikinä anteeksi antamaan.

End of the Project Gutenberg EBook of Rahan orja, by Eino Leino

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK RAHAN ORJA ***

***** This file should be named 14386-8.txt or 14386-8.zip ***** This and all associated files of various formats will be found in:
<http://www.gutenberg.net/1/4/3/8/14386/>

Produced by Tapio Riikonen

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark.

Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING with public domain eBooks.

Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

***** START: FULL LICENSE *****

**THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU
DISTRIBUTE OR USE THIS WORK**

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License (available with this file or online at <http://gutenberg.net/license>).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with

permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.net), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project

Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH F3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS' WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need, is critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at <http://www.pgla.org>.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at <http://pgla.org/fundraising>. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pgla.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at <http://pgla.org>

For additional contact information:

Dr. Gregory B. Newby
Chief Executive and Director
gbnewby@pgla.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit <http://pglaf.org>

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: <http://pglaf.org/donate>

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only

a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

<http://www.gutenberg.net>

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.